

GYŐR

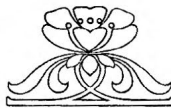
ELESTE ÉS VISSZAVÉTELE.

1594—1598.

IRTA:

DR. MOHL ANTAL.

GYŐR, 1913.
GYŐREGYHÁZMEGYE KÖNYVSAJTÓJA.

A dicső győri hősök

Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf

felejthetetlen emlékezetének hálából szentelt e művet

„GYŐR ELESTE ÉS VISSZAVÉTELE“

Tts. és ns. Győrvármegye
és Győr sz. kir. városa mindenrendű és rangu
hazafias közönségének

Kegyelmes, Fővitézlő, Méltóságos, Nagyságos, Tekintetes,
Nemes, Nemzetes uraimnak s urhölgyeimnek

hódoló tisztelettel ajánlja

a Szerző.

BEVEZETÉS.

római szónokkirály, Cicero azt mondja: * A történelem az idők tanuja, az igazság földérítője, az emlékezet élete, az élet mestere, a hajdankor hirnöke. E bő kútforrásból sok hasznos tanulságot lehet meríteni. Különösen fontos a hon történelmének ismerete. A nagy ősök példája tanít meg minket: hogyan kell Istent imádni, a hazát szeretni, a királyt tisztelni. Küzdés, harc az ember élete a földön. Karddal, harcok árán szerezték ősünk e tejjel-mézszel folyó szép hazát, melyről a kosorus költő mondja: a nagy világon e kívül nincsen számodra hely.

A nagyszerű dómokat erős oszlopok tartják fönn. A hazát erős hősök válla, karja tartotta fönn századokon át. Ily erős oszlopa volt édes hazánknak a XVI. század második felében a nagy hős, Erdődi Pálffy Miklós, ki hozzá-méltó bajtársával, Schwarzenberg Adolffal kezeltfogva, erős karral megtörte a rabigát, melyet a német Hardegg árulása folytán, Szinán akasztott Győr nyakába. Ők voltak az okos és bátor férfiak, kik a rabszolgaság nyomasztó láncait és gyalázatát levették Győr nyakáról.

A török Győrött 1594-ben igen erősen megfészkelte magát s egész vidékét lakatlan pusztasággá változtatta; innét Györmegye egyik leginkább elnéptelenedett vidékének pusztai járás elnevezése is. ** A pogány e váratlan nyert várról

* De oratore Lib. II. 9.

** A XX-ik század magyarja már képzelni is alig tudja, hogy török-tatár egykoron hazánkat tüzzel-vassal mint pusztította, miután előbb kirabolta, lakóit vagy kardélre hányta, vagy rabláncra fűzve, százezrenként elhurcolta; azért rideg nemzet lakik ott, hol egykor

váltig erősítette s merészen hirdette, hogy itt uralmának nem lesz vége. De mégis negyedfélév múlva, 1598-ban, egy nálánál erősebb kéz bitorolt fészkéből őt úgy kiverte, hogy többé ott lábát meg nem vethette. E kéz Pálffy és Schwarzenberg keze volt. Nekik köszönhette Győr szabadságát. Tőlük várta az egész magyar haza is a keserves rabiga lerázását; ámde korai haláluk őket ebben megakadályozta.

E soroknak célja, dicső hőseink nevét, emlékét a feledés homályából kiragadni; az országnak, különösen Győrnek hazafias közönségét, az ügybuzgó honleányokat felkérni, hassanak oda, hogy jeleseink nevét és az ezekhez fűződő, pártjáritkító tettet, ehhez méltó szobor örökítse meg Győrvárosa erre alkalmas

magyar lakott s ritka némely helyen a magyar szó, akár mint a fehér holló. Nincs toll, mely képes volna megírni, mit szenvedett a magyar rab a török dühétől. A Buda-vidéken lakó Hamzsa bég elfogta a magyar nemes Szapáry Pétert és ökörrrel eke elé fogta járomba és így szántotta földjét. Hitvestársa, a péceli Egresdy Zsuzsánna, négy évig fáradozott, míg a 22000 aranyat összekoldulta, melyen őt kiválthatta. Buda visszafoglalása után Lotaringiai Károly a fogságba esett Hamzsa béget Szapáry Péternek ajándékozta. Szapáry őt nagylelkűen szabadnak nyilvánította, mire Hamzsa bég megkeresztelkedett. (Balogh de Nemcsicz: Maria M. Dei. Eger, 1872. 719. l.)

A Győrben s egykor Győrmegyében jól ismert ősrégi Kisfaludy nemes családnak van a győri főgimnázium gazdag muzeumában egy ereklyéje, melyet érdemes fölemlíteni; t. i. Kisfaludy László, győri és körmendi várkapitánynak 50 fontot nyomó békója. Róla a régi hegedős így zeng:

Nemzetes Kisfaludy László,
Ki természetedben valál mint az ráró,
Győri vitézeknek gyémántkű hordozó,
Sok katona mellett mindenkit pártfogó.

Ő azt tartotta, hogy a magyarnak nagyobb ellensége a török, mint a német, azért a török ellen harcolt a rábaköziek élén, de 1681-ben Nagyszombatnál török fogságba esett. A törökök őt rabláncra fűzve, Esztergomba hurcolták; kinozták, talpait mindennap ostromozták, mindaddig, míg hű hitvese, Sibrik Mária, 8000 talléron és 12 előkelő török foglyon őt ki nem váltotta 1682-ben. Thaly Kálmán azt írja róla, hogy 1704-ben Rákóczi seregében, mint ezres-kapitány szolgált. — Egyik unokája azt írja: Öregatyámnak, valahányszor Téten meglátogattam, kedves mulatsága volt, hogy írószobájába vezetett és ott a falon függő békókat előttem megzörgette. Később, mikor már 7—8 éves voltam, félre-tolta a békókat és az alatta, szintén a falon függő képrámát levette s abban üveg alá zárt lukacsos portékát mutatott, mondván: *nézd, fiam, ez Kisfaludy Lászlónak talpáról lefeszött bőre*. Midőn 1825-ben boldogult nagyatyám Téten meghalt, ugyanazon rámában, de már rosta módjára átluggatva megvolt még a talpbőr maradványa. E rámát akkor Kisfaludy Sándor vette magához, de midőn Sándor bátyám is jobblétre szenderült 1844. okt. 28-án, már a rámában a talpbőr egészen elporladt. (Lásd az erre vonatkozó iratokat a győri gimn. muzeum gyűjteményében.) Ebből látjuk, milyen volt a magyarok sorsa a török járom alatt.

terén. Ha az eszmét foganatosítjuk, akkor csak azt tesszük, amit minden művelt nemzet, polgárosodásnak örvendő város szabadítóinak megtettek.

Például szolgálhat erre Bécs városa! Ezt is a török szorongatta 1683-ban; körülvette, ostromolta hatvanegy napig és már-már végső pusztulással fenyegette. De a szent szövetséget megteremtő XI. Ince pápa páratlan áldozatkészsége, Szobieszký János és Lotharingi Károly hadvezéri talentuma, a városvédő Starhenberg szívós kitartása, a szentéletű Aviano Mark mindeneket lelkesítő buzgóssága — megmentette. Bécs akkori lakossága példaadó kegyelettel és leírhatatlan lelkesedéssel rótt le háláját úgy Isten, valamint a szerencsés győzők iránt. Az örömmámor elmúlt; de nem a hála mélységes érzetée. Ez kitűnik abból, hogyan ünnepelte meg a művelt császárváros a nagy diadal kétszáz-éves fordulóját 1883-ban. Az egyház a nagyszerű sz. István-dómban az évforduló előtt háromnapos szívből fakadó hálaájtatosságot rendezett, melyen hirneves szónokok fejtegették az ünnepség nagy jelentőségét, egyszersmind megérttetvén a néppel: milyen ázsiai állapotok fejlődtek volna ki Bécsben, ha a töröknek sikerült volna Bécset elfoglalni. De az isteni Gondviselés elhárította rólok a végzetes csapást, a jámborok imádsága, a hősök önfeláldozó bátorsága, kitartása s harca által.

Ámde a világi hatóság is megtette a maga részéről, amit az ügy kiváló fontossága megkövetelt. Éppen ebben az időben fejezte be a jeles műépítész, Schmidt, a remek gót-izlésben alkotott és középkori izlésnek megfelelőleg, még kápolnával is ellátott bécsi új városházat, melyet 1883. szept. 12-én történt ünnepélyes megáldása után, átadtak rendeltetésének. Evvel kapcsolatban megnyitották az új városház fegyvertárában a történelmi kiállítást. Ezen nagy gondal, fáradsággal összegyűjtve, ügyesen rendezve bemutatták a nagyközönségnek azon tárgyakat, fegyvereket, zászlókat, az akkori viseletet föltűntető ruhaneműeket, szóval minden olyan dolgokat, melyek a török okozta inséggel, megszállással, vagy a város fölszabadításával némi összefüggésben voltak, ami természetesen szerfölött érdekes látványosságot nyújtott. Kahlenbergen, ahol a ker. hadak 1683-ban gyülekeztek, szervezkedtek, most istentisztelet után nagy ünnepséggel a templom falán emléktáblát helyeztek el, melyre azon főemberek neveit vészték arany betűkkel, kik a törököket támadó és őket leverő haditényben részt vettek. Este örömtüzek lobogtak a hegyeken és tűzijátékok gyönyörködtették a közönséget. A tanács ugyanakkor elhatározta, hogy Bekk Adolf dr. és a salzburgi paedagogium igazgatója ily című munkájából: „Bécsnek védelmezői“, 3000 példány rendeltessék meg a polgári iskolák növendékei közt való kiosztásra; Reimer Győző jónevű történetirót pedig megbizta, hogy Bécs megszállása és fölszabadítása történetét kútforrások után alaposan dolgozza ki. A város emlékérmét is veretett, melyen a kor s a megszabadítás főtenyezőinek arcképei vannak; t. i. a pápáé, a császáré, a lengyel királyé és a szász választófejedelemé.

Ezzel Bécs még mindig nem merítette ki háláját a védők iránt, hanem az azon időbeli bécsi polgármesternek, Liebenbergernek, a mostani Franzens-Ringen, a régi Mölki-bástyán, ahol azon korban a legizzóbban folyt a harc, 140,000 korona költséggel diszes szobrot emeltetett. De a java mégcsak ezután

A bécsi sz. István-templomban álló „Türkendenkmal“.

következett, mert a modern Bécs 1893-ban magában az ősrégi szent István-dómban is állított a főlzabadítók méltóságának megfelelő nagyszerű emléket, t. i. egy 5 m. széles, 15 m. magas diadalkapu alakjában. A „Türkendenkmal“-nak nevezett alkotmányon meg vannak örökítve mindazok, kiknek

Bécs megvédelmezésében és fölszabadításában jelentékeny érdeme volt; nevezetesen: Starhenberg, Szobieszky, Lothringen Károly, Kollonics püspök, Liebenberg stb. Végül nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy a hálás bécsiek a szemeink előtt csak most lefolyt világraszóló eucharisztikus kongresszust is Bécs fölszabadításának emlékezetével fűzték kegyeleletesen együvé.

Ime így nyilvánult meg a császárvárosi művelt bécsieknek hálája nemcsak érzelmekben és szavakban, hanem nemes tettekben is sokféleképpen! Dicséretre nem szorulnak, mert a nemes tett dicséri önmagát.

De mi következik ebből? Az, hogy kövessük mi győriek is az adott jó példát! Nekünk is vannak nevezetes hőseink, kik érdemre semmiképpen sem maradnak a bécsiek mögött s akiknek mi sem tartozunk kevesebb hálával, mint a bécsiek övéiknek. Ők sem kisebb bajtól szabadítottak meg minket, mint Szobieszky és társai a bécsieket. Örökössük tehát meg mi is a hősöknek emlékét. Állítsunk emlékoszlopot azoknak, kik mint hősök, a haza oszlopai voltak!

Győr gazdag gyárváros, a haza reménysége, a magyar ifjuság ide özönlik tanulmányutra s az idegenforgalom mindegyre nagyobb arányokat ölt. Hadd lássanak azok, kik messziről idejönnek, — azonkívül, ami a gyakorlati életre hasznot hozhat, — olyasmit is, ami szellemének, lelkének szolgál táplálására.

A hon polgárainak többféle úgy a vallási, mint politikai meggyőződése, hivatása, foglalkozása; a törvény embere jogot, igazságot szolgáltat a feleknek, a földműves kenyeret ad a királynak, koldusnak; az orvos az egészséget szolgálja, a katona a hazát védi stb.; egyben azonban mindnyájunknak egyet kell értenünk: a *hazaszeretetben*, a haza hősei, megmentői iránt való lelkesedésben, tiszteletben. A hősök szobra a legszebb tanúsága lesz a honszeretetnek. Aki békóimat leveri, rabláncomat széttöri, életemet, mindenemet megmenti, annak nem nézem politikai hitvallását, azt jótevőmnek elismerem, az iránt igyekezem hálámat kifejezni.

Végül szives kötelességemnek ismerem kijelenteni, hogy e füzet összeállításánál mélt. és főt. Fraknói v. püspök úr azáltal, hogy szives volt a vatikáni levéltárból több okiratot nagylelkűen megszerezni; nagys. nemes-podhragyi Kozics László, cs. és kir. nyugalmazott kapitány úr, mint katonai szakértő, úgy nagys. és főt. Mohl Adolf tatai apát úr, nekem igen sokban segítségemre voltak; mindezek, valamint azok is, kik az ábrák megszerzésében, vagy más egyébben kezemre szolgáltak, fogadják ezért őszinte, forró hálámat. Szolgáljon mindnyájunknak jutalom gyanánt azon belső jó öntudat vigasza, hogy dicséretet érdemlő fáradozásuk által azon dicső hősök emlékének áldoztak, kik e város, a magyar haza jólétéért semmi fáradságot nem kíméltek, sőt ami az ember előtt legértékesebbnek látszik, még életüket is kockára tették.

I.

GYÖRVÁR.

ielőtt a Győr visszavételével szorosan összefüggő események elbeszélésébe belekapnánk, megelőzőleg szükségesnek látjuk egyet-mást elmondani Győrvár keletkezéséről, fejlődéséről és jelentőségéről.

A jelenlegi Győrnek helye már a Kr. előtti időkben a lakott és az akkori viszonyokhoz mérten földsáncokkal jól megerősített művelődési központokhoz tartozott.

Ezen népek közül állítólag a kelták voltak azok, akik a Dunántúlt átszelő folyót először nevezték el Arrabo-nak.

Magának a tulajdonképpeni Győrvárnak keletkezését Győr- és vidékének helyrajzi viszonyai úgyszólván önként hozták magukkal. Ugyanis Győrnél azon földrajzilag nagyon ritka eset fordult elő, hogy három folyóvíz egy ponton ömlött egymásba, ami hadászati és harcászati szempontból igen sok előnyt foglalt magában.

Ezt a rómaiak éles szeme azonnal észrevette. Azért alighogy elfoglalták Pannoniát, ami mindjárt Krisztus születését követő időszak elején történt, a mai Győr helyén »castrum«-ot, azaz táborhelyet szerveztek¹ s ennek megerősítésére az »Arrabo«, azaz Rába folyót természetes medréből kitérítették és a »castrum« alá vezették. Ezt abból következtetjük, mert e folyónak mai beömlése a Dunába nem természetes ál-

lapot, amennyiben az egykori lefolyás a mai Szabadhegy előtti laposon látszott lenni és Likócs-pusztánál egyesülhetett a Dunával. Erről a megerősített tábor alá hozott Arrabo folyóról nevezték el a rómaiak az új kolóniát is Arrabonának,² mely névből utóbb a város német elnevezése: Raab is keletkezett.

Az új táborhely védelméről a rómaiak különben még másként is gondoskodtak. Régi katonai térképen nem meszsze Arrabonától, körülbelül a mai Eötvény helyén, táborhely látható, »Quadrata castra« megnevezéssel; ugyanazon térképen egy másik táborhelyet is találunk, de ezt már Arrabonától keletre, körülbelül a mai Gönyő helyén, ahol a Duna hirtelen görbületet, könyökök képez, s meglehet, hogy éppen erről a könyökről nevezték el ezen táborhelyet »Ad flexum«-nak.³

Ezek után bátran föltételezhetjük, hogy Arrabona a fontosabb római állomások közé számított és valószínűleg egy »cohors«-nak, időnként egy-egy légiónak tanyája lehetett, amint ezt a székesegyház északi falába illesztett 2 római emlékkő s egyéb sűrűn előforduló leletek is tanúsítják.

Arrabona viszontagságainak mellőzésével egyszerűen csak azt említjük meg, hogy Valentinián római császár az V. században kénytelen volt Pannoniát a görög császárnak átengedni, ki viszont szorult helyzetében ugyanakkor Attilát, a hatalmas hun királyt ajándékozta

meg vele. Az ekkor megindult nagy népvándorlás lezajlása után Arrabona a hunokkal rokon avarok kezén maradt, kik azután itt huzamosan tanyáztak, mint ezt a fehérvári ut mellett nem régiben föltárt nagy avar temető is mutatja. Ezek az avarok kiterjedt, egész törzseket magába záró telepeiket nem a rómaiaknál divott kőerődítésekkel és tornyokkal védelmezték, hanem a bárbar népek szokása szerint »Ringh«-nek

Győrváros cimere.

(Szent István vértanu képével.

nevezett nagykiterjedésű földsáncokkal erősítették meg. Ezen kör alakú erődök 8–9 sövényfonásból állottak, melyek között 20–20 lábnyi üreg volt, míg a legkülső levágott és sűrűn egymásba fonnott faágakból készült, ami bokros

vagy erdős helynek látszatát kelté. Egy mástól annyira voltak, hogy a kürtök hangját és jelzéseit kölcsönösen meghallották. Ily erődítéseket kellett Nagy Károly császárnak is megvívnia, mikor az avarok elleni háborúiban végre az Arrabo partjaihoz érkezett.⁴

Nagy Károly császár az Arrabo torkolatánál elfoglalt avar gyűrűt a nyugatról előbbre tolt kereszténység végállomásának rendezte be. Evégből az új területet — 796–803. év között — a szomszédos passzaui egyházmegyéhez csatolta és a hajdani Arrabona területén sz. István vértanunak, a passzaui e. m. védőszentjének tiszteletére templomot építtet.⁵ Így került sz. István vértanu képe utóbb a város ősi címérébe is. Nagy Károly tehát az avar erősséget egyuttal hitéleti gócponttá is tette. Ezenfelül az ő utóda, Jámbor Lajos, a passzaui püspök segédpüspökének az ujonnan hódított területen, Sopron közelében 845-ben birtokot is rendelt.⁶

Nagyjában ezen helyzetben találták Győrünket a honfoglaló magyarok is, kik az avarok itteni »Ringh«-jét a maguk részéről is Gyűrűnek nevezték el, amiből a magyar szójárás szerint csakhamar kialakult a Győr elnevezés. — Ugyanis már Béla király névtelen jegyzője említ bizonyos »Geuru« nevű várat; ez ugyan nem a mi Győrünk, de a névtelen egyuttal azt is megjegyzi, hogy ilyen gyűrűalakú erőd, melyet Nagy Károly hadai leromboltak, de a magyarok újból fölépítének, az Arrabo partjain ma is Geuru néven virágzik.⁷

Azonképpen több adatot találunk arra nézve is, hogy az ország számos helyén található Szolga-Győr-ök alatt olyan helyeket kell értenünk, melyeknek lakói a közeli váraknak jobbágyai voltak és szükség esetében azok védelmére voltak kötelezve. Ezen helyek közül Győrhöz legközelebb, mintegy 28–30

kilométernyire esik az a veszprémmegyei Szolga-Győr, mely a székesfehérvári ut mentén ma is a Hunkár-család birtokát képezi. Mások szerint Győrvár és megye elnevezését az ősrégi Geur, Jeur, vagy Győr nemzetségtől vette, mely igen hatalmas volt Győr vidékén. Egyik volt azon 108 nemzetség közül, kik még Árpád vezérrel jöttek be. Okleveleink abban különböztetik őket más nemesektől, hogy neveikhez hozzá tesszik a »de genere« szót. Pl. Pancratius de genere Geor homo regius. IV. László által 1284-ben a balonyiaknak adott adomány-levelében.⁸

Szent István király is, mikor Győrt a vármegye és püspökség székhelyévé rendeli,* arról tesz e tényével tanubizonyságot, hogy Győrnek még, vagy mondjuk már akkor is megvolt a maga várszerű jellege. Ezentúl is ismételten találkozunk ennek okirati bizonyítkaival. Így egyik régi oklevelünkben azt olvassuk ki, hogy a Győr név alatt olyan várost kell érteni, melynek lakóit a várhoz tartozó hadinépnek tekintették.⁹

Találunk neves szerzőknél még későbbi említést is városunk nevéről, amennyiben felhozzák, hogy IV. Béla Artolf erdélyi püspököt a végek biztonsági szempontjából Győrré helyezte át. 1273-ban pedig egy körülbelül ezer főnyi nemesből álló csapat Austriából betört az országba és azon várat, melynek neve »Raab«, erős kézzel megvívta; mikor is Jób pécsi püspök, aki azon várnak kapitánya volt, fogságba esett. —

* A püspökség föllállításával együtt járt a székesegyház megépítése is, melyet természetesen a kutatók javarészevel szintén sz. István királynak kell tulajdonítanunk, valamint egyáltalán az összes szűz Mária tiszteletére épült püspöki templomokat; mégis vannak jónevű írók, kik Szentiványi Márton S. J. tekintélyére támaszkodva, azt állítják, hogy Győrött már Nagy Károly is építtetett a bold. szűz Mária tiszteletére templomot. (V. ö. Károlyi Lőrinc: Speculum. Győr, 1747. 1. l.)

Ez a vár német elnevezésének első okmányyszerű megjelenése.

Mindazonáltal, ha Győr kétségtelenül erősség volt is, csak a kisebb jelentőségű várak sorába tartozott; mert akárhányszor volt támadásnak kitéve, mindannyiszor csakhamar az ostromlók kezére került.

Így III. Henrik az 1044. júl. 6-án vívott kemény ménfői csata után Péterrel együtt bevonult Győrré, mely vár Sámuel király futása után hamarosan meghódolt a németeknek.

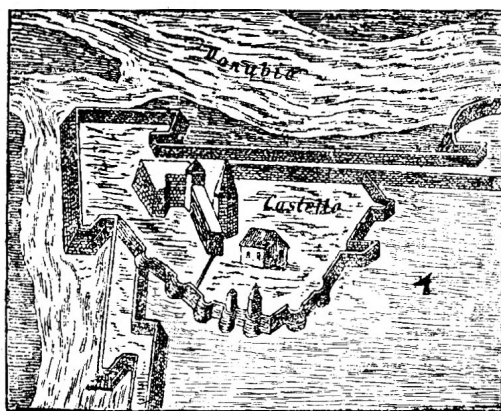
A mohi csata után Frigyes osztrák herceg Sopron és Moson elpusztítása után Győrt rohanta meg s a várat bevévén, a várost fölégelte. De a vármegyei nemesség felbőszülvén a nemtelen szomszéd támadásán, fegyvert fogott s a várat visszafoglalta, mely alkalommal a német őrseget kardra is hányták.¹⁰

IV. László idejében, 1273 tavaszán — mint már említettük — mintegy ezer főnyi páncélos vitéz váratlanul Győr alatt termett és a várat, valamint a várost, a győri polgárok segítségével rövid idő alatt hatalmukba kerítették. Azonban június közepén IV. László király megjelent a Győrt visszafoglalni akaró hadak között, mire az ostrom teljes erejével megindult s a vár még június 21-ike előtt a magyarok kezébe került.¹¹ Tehát a vár legfőllebb egyheti ostromot bírt ki.

A nagy áldozatok árán kivívott vár nem sokáig maradt a magyarok birtokában, mert augusztus havában Ottokár 60,000 emberrel ismét betört Magyarországra. Egyenesen Győr felé tartott s ezt szinte kardcsapás nélkül hatalmába kerítette.¹²

1443-ban a szerencsétlen Erzsébet özvegy királyné Komáromban született csecsemő fiával Győrött vonta megmágát. Ez Győrre, mint városra, fontos

következményekkel járt! Erzsébet az eddig oly könnyen bevehetőnek bizonyult belvárost falakkal vetette körül, tornyokat emeltetett, földsáncokat hánnyatott s mindezeket körülfolyatta a Rába csatornájával, mely a hajdani Duna-utcánál torkolt a Dunába. Az akkori Duna-utca most Jedlik Ányos-utca. Az ekként megerősített Győrt rokonának, Czillei Ulriknak gondjaira bízta. Mindazonáltal még most sem érezte magát Győrött biztonságban, miért is Pozsonyba tette át lakóhelyét. Az Ulászló-párti urak erre Győrt ugyan megtámad-

A középkori Győrvár.
(A megerősített káptalandomb.)

ták, de sikertelenül, mert a cseh őrség vitézül megvédte.¹³

Erzsébet váratlan halálával Győr végre újra a magyarok kezére került, azonban a várnagyok árulása csakhamar ismét III. Frigyes római király kezére játszotta.¹⁴

Miksa római király 1490-ben kísérletet sem mert tenni a vár és város megvételére.¹⁵ Nádasdy Tamás is, Ferdinánd ellenkirály leghatalmasabb főembere, 1527-ben csak fenyegetésekkel és ígéretekkel tudta a polgárságot és velük a várost ura részére megnyerni.¹⁶

Mindezen adatok világosan mutatják, hogy Győr vár jelentősége a vá-

ros megerősítésével jelentékenyen emelkedett.

Ezért oly meglepő, hogy 1529-ben, mikor a török első bécsi útjára indult, Lamberg Kristóf győri várkapitány Bécsbe küldte a várágyukat, a várat, a várost, sőt még a templomokat is fölgyújtatta s hadaival maga is Bécsbe menekült.¹⁷

A János király és a vele szövetséges török részről egyre fenyegető veszély Győrnek újból s az eddiginél nagyobb méretű megerősítését sürögösen követelték. És csakugyan Fels Lénárd, az 1537-ben kinevezett győri várparancsnok hozzá is fogott azonnal Győr nagyobb szabású megerősítéséhez. Ferdinánd evégből 254 sáncoló-legényt küldött Győrbe, akik az egész várost körül-sáncolták.¹⁸

Enyingi Török Bálintnak 1539-iki váratlan támadása azért már csak az erődtítési vonalakon kívül eső városrészeknek árthatott.¹⁹

Az erődtítési munkálatokat, az árkok húzását és palánkok fölállítását Nádasdy Tamás folytatta (1542); ki is e célra Pozsony, Sopron, Vas, Győr és Veszprém vármegyék jobbágyságát közmunkára rendelte ki, azon indokolással, hogy a vár veszély idején az egész tartománynak menedékhelye lehet.²⁰

Ezen munkálatok folyamán a város körül mély árkokat húztak, ezeken belül kettős sorban cölöpöket vertek le, ezeket vesszőfonadékkal és ágakkal két sorban összefonták s a széles rést kitöltték földdel, kívül pedig a vesszőfonadékot sárral tapasztották be. A kellő magasságra emelt fal egyes sarkain fabástyákat emeltek. Az utbaeső házakat természetesen kisajátították. Mindez az 1550-es években történt.²¹

1551-ben Ferdinánd király a megerősítés ügyében biztosokat küld ki. — 1552-ben a Győr mellett táborozó Mó-

ric szász választófejedelem mellé két építőmestert küld ki és elrendeli, hogy a 400 sáncásó-legényen kívül még 500 katoná is dolgozzék a munkánál. Azon túl a győri főkapitányok voltak egyúttal a várerődítési munkálatok felügyelői.

Közben a török is egyre mozgolódott; ezért az 1556. évi IV. és X., valamint az 1557-iki VI. t.-cikk ismételten foglalkoznak Győr megerősítésével, mely célra Pozsony, Győr, Moson vármegyék közmunkáit rendelték ki.²³ Az árkok és palánkok így azután nagy sietséggel el is készültek.

Hadiszerek dolgában e korszak alatt gyöngén állott Győr vára. Egy 1557-iki leltár szerint a fegyvertári fölszerelés ez volt: 26 kisebb-nagyobb ágyú (félfontostól 6 fontos golyókkal); 10 nagyobb és 250 kisebb szakállas-puska; 200 nagy, Szigetvárra szánt vasgolyó; 4552 várágýuba való golyó; 287 mázsa puskapor az ágyukhoz; 113 mázsa ólom; 626 kötés gyújtókanóc; 1300 drb lándzsa, szurok, olaj; 1024 kerékkészülékkel ellátott rohamfazék; 200 drb tüzesíthető nyíl stb.²⁴

Győrvár jelentősége mégis ezentúl mindinkább érvényre jut. Ha előbb a nyugat felől özönlő hadak ellen volt védőbástya, most kelet felé kellett figyelmét fordítani és erődítéseit is ily irányban szilárdítani.

Győrvár a Buda és Bécs közötti utvonalnak körülbelül közepén fekszik és így bármelyik irányban haladó hadseregnek mellette kellett elvonulnia; különösen a Budáról Bécs felé törekvőknek, mivel a kitérés a Rábaköz vize nyös tájain át sok alkalmatlansággal jár. Evégből ezen erősséget az utbanlévő hadsereg kénytelen ostrom alá fogni és megívni.

Ezen körülmény vonta maga után az országgyűlés azon intézkedését, hogy az országot két főkapitányságra osz-

tották s az egyiknek székhelyét Győrbe helyezték.

A törökkel 1558-ban kötött békét a katonai kormányzat arra használta föl, hogy Győr várát és városát rendszeresen megerősítse.

Az erődítési munkálatok gróf Salm Egon győri kapitány, Thonhauser György főhaditáncsos és Farabaso Péter császári építőmester felügyelete alatt folytak. A várost mély árkokkal húzták körül, melyből a víznek sohasem volt szabad kifogynia, s az eddigi palánk helyett erős téglafalakat alkalmaztak. Győr külvárosait, u. m.: Újvárost, Révfalut és Pataházát erős karópalánkokkal vették körül.²⁵

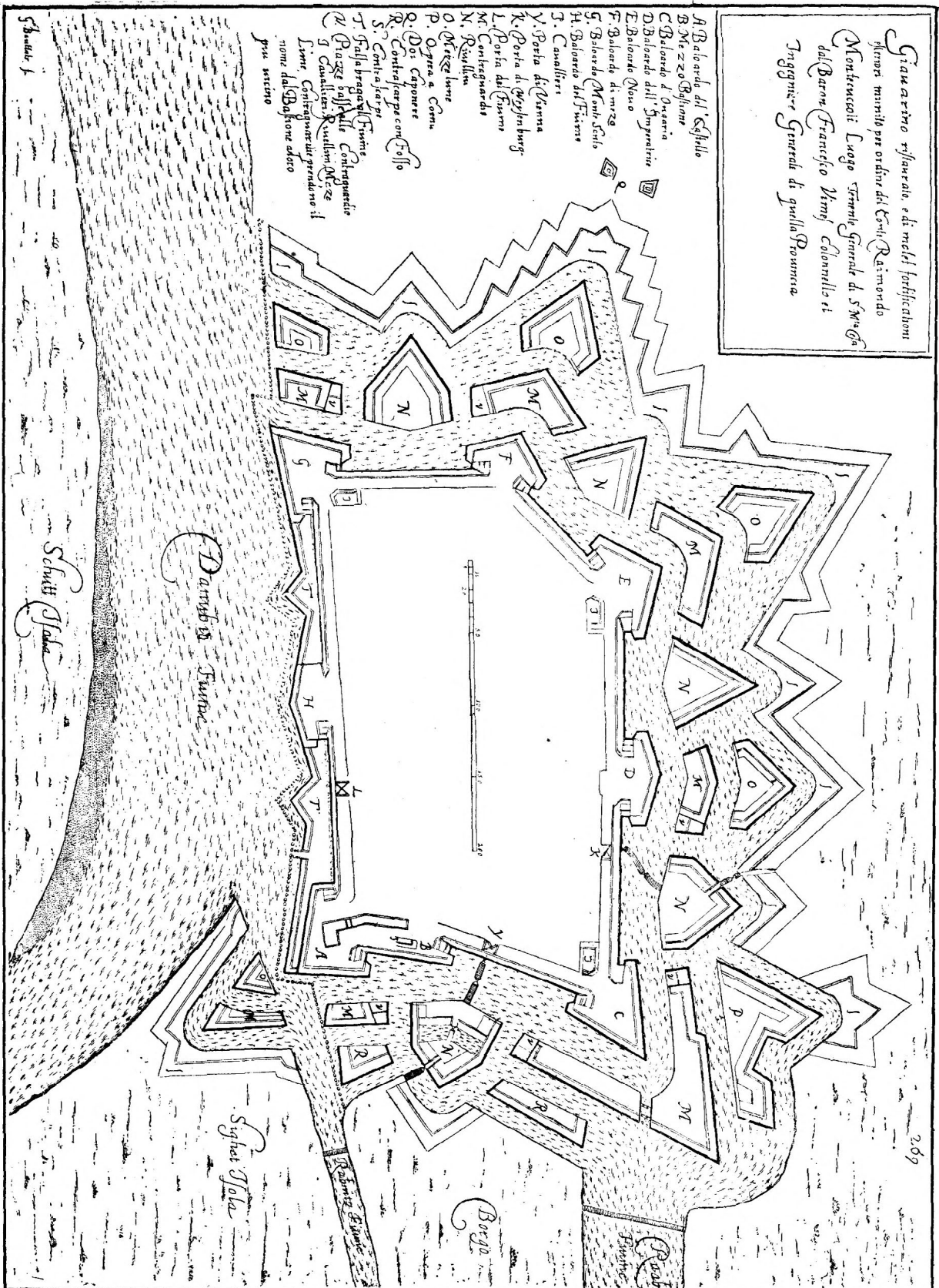
A belső fellegvár falainak erődítését mellőzték, azért a mellette vezető árkokat lassanként be is tömték.

A várnak ekkor következő bástyái voltak: A) a várkastély-bástya, — mellette B) a fél Sforzia-bástya a bécsi kapunál, — C) a magyar, másképp Rábabástya, melyet 5 öl magasra emeltek;* ezután sorban következtek: D) a császár-bástya, közöttük a fehérvári kapuval; E) az új-bástya, — F) a középbástya; G) a szentdombi- vagy Jakusitz-bástya a Dunaparton és végül H) a Duna-bástya a Dunakapunál.

A Sforzia-bástyánál az újra kiépített bécsi kapuhoz fölvonó-hidat terveztek. Az egyes bástyákon belül is erős kőfalat húztak, s a fal és a bástya között földdel töltötték meg, melynek szélessége a legkeskenyebb helyen is négy öl volt. Olasz építőmestereket, téglaégetőket és munkásokat hoztak, s teljes erővel láttak a munkához. Az összes falak jól égetett téglából voltak építve alapostól; a bástyafalak alatt rengeteg

* Ezen bástyát Tóth Bálint-bástyának is nevezték, mert e kapitány magyar vitézeivel ez időtájban ezen bástya védelmére volt kirendelve. (Fejér I.: Győr m. és mv. egyetem. leírása. 415. l.)

Giamaezino rifianrato, e di molti fortificazioni
pietosa, mirabile per ordine del Conti, Raimondo
Montreucoli Luogo Generale di S.^{ma} Città
dal Barre Francesco Vinti, Colonnello et
Ingegnere Generale di quella Provincia

kiterjedésű kazamátákkal. Az ekkor huzamosan és nagy számban Győrött tartózkodott olasz várerődítő munkásoknak köszönheti Győr egészen sajátos »Giaverino« olasz elnevezését, mely név ettől fogva az okiratokban sokszor előfordul.

Az erődítések nagyon sokba kerültek s minthogy nemcsak a város védelme érdekében készültek, hanem egész nyugati Magyarország és Ausztria érdekében is, sőt az egész kereszténység védelméül szolgáltak, ezért a költségekhez a szomszédos vármegyéken kívül még Ausztria, sőt a pápa is hozzájárultak.²⁶ Az összes erődítési költségeket — a közmunka nélkül — 1561-ben mintegy 140 ezer forintba számították. A nagyjában már 1567-ben elkészült várnak alakját helyesen tünteti föl Aginelli Miklósnak ugyanazon évben a helyszínen megrajzolt képe.²⁷

Az 1566-ban megindult csatározásokban Győr már a keresztény seregek táborhelye. Ezen év szept. 29-én tűz is ütött ki a táborban, mely a jelenlegi Káptalandomb kivételével az egész várost elhamvasztotta. A tűz okozóinak az olasz katonákat tartották, mert oltás helyett csak rabláshoz láttak. A feldühösödött nép emiatt közölök vagy tizenötöt leszúrt és a tűzbe dobott.²⁸

Miksa király, ki maga is jelenvolt a veszedelemnél, a nép megnyugtatóására még a szerencsétlenség napján kifejezte abbéli kívánságát, hogy a város újjá és szebbé épüljön. A szükséges munkálatok már 1567-ben megkezdődtek. — Katonai mérnökök jelölték ki az egyes utcák irányát s emellett az erődítmények építését is folytatták.²⁹ A bécsi kapu művészi tökéletességgel készült hármas cimere alatt állott felirat szerint e kapu már 1568-ban teljesen kiépült.³⁰ Az építési munkálatokat most is a népszerű Salm Egon vezette s 1575-ben

szerencsésen be is fejezte. A bástyák sorában utolsónak készült el a Duna, másképp Zánthó-bástya, melynek gránitszögletében, míg ezt le nem bontották, látható volt 1573., — továbbá a püspökvári bástyának a Rábára néző oldalán most is olvasható 1575. évszámok kétségtől a bástyaerődök befejezési idejét örökítik meg.³¹

Az ezen évben elkészült erősség alaprajza egy szabálytalan hétszög alakot mutat, melynek sarkaiból ugyanannyi éles bástya ugrik ki. — Két-két bástyát egy-egy kötőfal (Courtine) köt egybe, melyekbe a kapuk nyílásai úgy voltak elhelyezve, hogy azokat két oldalról lehessen védőtűz alá fogni. A kapuk elé a vár árkaiban egy szilárd anyagból készült nyílhegy- vagy félholdalakú védőmű volt elhelyezve (Ravelin), hogy ezekről a kapuk ellen törő ellenséget puskatűzzel lehessen elűzni. A körfalakat árok futotta körül, melynek közepén egy folyócska volt, hogy szükség esetén megduzzasztott vizével az árkokat el lehetett árasztani, mi a szárazlábbali megközelítést lehetetlenné tette. A vár körfalaiba három kapunyílás volt alkalmazva, melyek egyike a Dunára nézett (vizi kapu), a másik nyugatra (bécsi kapu), az utolsó pedig délre (fehérvári vagy sokorói kapu). Ez utóbbit másképp szent kapunak is nevezték, még pedig azért, mert Szentmártonra nézett; mert a körmenetek ezen haladtak át, itt is állapodtak meg a város fölmentésének évfordulóján s itt mondták a sz. beszédek is.³² — Ez volt a török háborúban a legfontosabb, mivel az ostromló sereg ezen irányból közeledett és ezen kellett legrovidebb idő alatt betörnie.

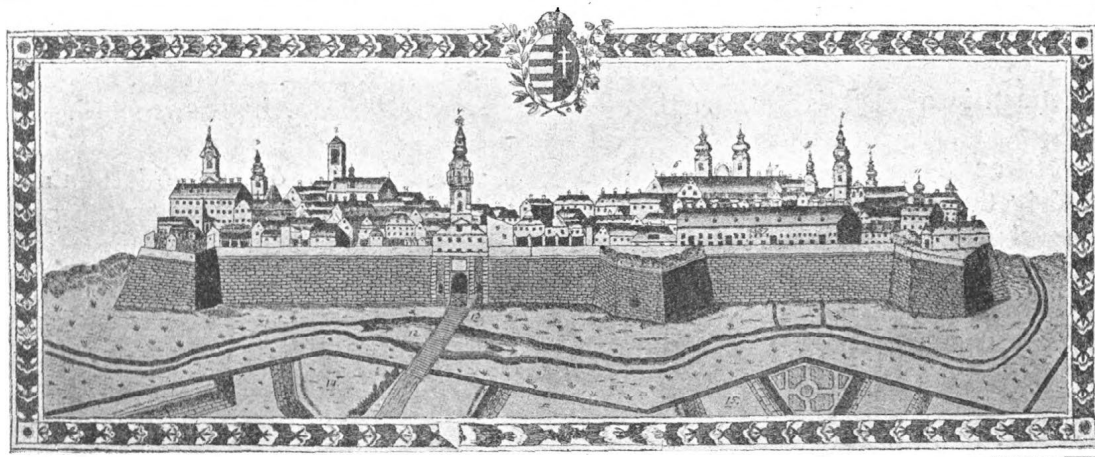
Mint már említettük, hét bástya védelmezte a körfalakat a rajtok elhelyezett tűzérsséggel. Két bástyán (a magyar és a sz. dombin) pedig egy-egy koro-

názó védőmű is (Cavalier Reiter) állott, mely arra szolgált, hogy ott is lehetett néhány ágyut fölállítani és az alább álló üteg tüzeit fokozni.

A fekvésük sorrendje szerint már megnevezett hét főbástyán kívül voltak még a körfalon kívül fekvő védőművek, melyek részint szilárd anyagból, részint földhányásból készültek, részint a vár árkában, részint azon túl és az 1912-ig temető gyanú szolgáltó térig. Reánk némileg érdekes a napjainkban is létező és sélaterünket képező bécsi kaput védő mű (Ravelin), melyen át

A várerősítési munkálatok azért is nyerhettek oly aránylag gyors és szerencsés megoldást, mert 1567—1593-ig hosszú szünet állott be a török háborúkban, már t. i. olyan szünet, hogy a végeken állandóan folyó csatározásokat és kölcsönös beütéseket nem tekintették hivatalosan háborúnak.

Az ekként elkészített Győrvárnak méltán jártak csodájára külföldi országokból is s bevehetetlen híre csakhamar bejárta Európát. Számosan jöttek megtekintésére, úgy ezen, valamint a későbbi időkben is. Köztük fejedelmek, hadvezé-

Győrvár és város 1792. és 1809. között.

két hid vezetett a bécsi országra. Győrvár északi része a Duna által védve lévén, jelentékenyebb sáncokkal — talán a révfalusit kivéve — nem birt, míg déli részén: Andrásvár, Világosvár, Tarisznyavár, Bagóvár, Szarkavár, Lesvár, nyugaton pedig: Mérges, Rábatona elővárakkal, a hadműtani szabatsággal szervezett sáncrendszerrel volt védve.

A Duna folyó partmentén cölöpépítmény (Estacade) volt készítve, hogy a hajók és bárkák parthoz kötését meggátolja, legénységét pedig, míg ezen akadály elhárításával vesződött, a körfalak puskatüzének tegye ki.

rek;³³ például Sobiesky János lengyel király, ki Bécs fölszabadítása után tekintette meg Győr várát.

Mindazonáltal a várat korántsem tartották befejezettnek, hanem ennek tökéletesítésén folytonosan tervezgettek és közbe-közbe egyet-mást végre is hajtottak; de ezek fölsorolása nem tartozik értekezésünk keretébe.

Győr 1575-ben nyert erősítési jellegét lassacskán elvesztette. II. József császár idejében a vár már gyengének bizonyult, azért az erősségek sorából kitörültek. A franciák jöttének hírére még egyszer megerősítették, de azoknak 1809-ben megadta magát.³⁴

II.

GYŐR ELESTE.

Az imént említettük, béke idején is folyó csatározások tartama alatt Hasszán, boszniai pasa, 1593. június havában Sziszek mellett teljes vereséget szenvedett és 12 ezer törökkel maga is a csatateren maradt.

A porta erre hadat üzent s megkezdődött az úgynevezett hosszú, vagyis 15 évig tartó háború.

Az első évnek kimagasló eseményei valának egyrészt Szinán pasa nagyvezérnek dunántúli fölvonulása, mely a töröknek megszerezte Sziszeket, Veszprémet és Vár-Palotát; másrészt Pálffy Miklós magyar vezérnek hősi szembeszállása a törökkel; ez viszont a magyarnak szerezte meg előbb a székesfehérvári fényes győzelmet, majd utóbb Fülek várát.

Ugyancsak azon évre esik Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemnek a töröktől való elszakadása és Rudolf királlyal való szövetekezése.

Ilyen előzmények után a keresztények immár csüggeteg lelületébe kezdett a bizalom ismét visszatérni. Mindenki reménységgel tekintett az 1594-iki évi események elé.

A királyi sereg élén ezen évben névleg Mátyás és Miksa főhercegek állottak; valósággal azonban magyar részről Pálffy Miklós, Nádasdy Ferenc, Zrínyi György, — német részről pedig Mansfeld Károly, Schwarzenberg Adolf,

Hardegg Nándor és még egy-két képzetebb katona voltak a vezérek.¹

A nádorispáni széken ezidőben a jeles Illésházy István ült, ki nemcsak a törvénykönyvet forgatta nagy biztonsággal, hanem a tollat is; sőt ha kellett, ősi szokás szerint, a kardot is.

Annak dacára, hogy a vezetésben nem volt meg a kellő egység s az Europa minden részéből összeverődött kalandor tiszteket és zsoldos hadsereget sem a magyar föld szeretete, sem valamely eszményibb érzelem nem hevítette, mégis az 1594-iki hadi év meglehetősen szerencsével kezdődött.

Pálffy Miklós megvette Nógrád várát s ezzel nagy darab magyar földet szabadított föl a török járom alól és bizalmat öntött a hadra készült királyi seregbe.²

De a török sem maradt tétlen. Szinán basa százezer emberével nyomult a Duna mentén észak felé, Zsámbék, Bánhidán át Tata alá és ezt néhány napi lövetés után, július 22-én meg is vette. Fia, Mohamed, csakhamar Szentmártont is megadásra kényszerítette. Most Győrrre került a sor, melynek környékén július vége felé kezdődtek az apró csatározások.³

Mátyás főherceg ugyanis, ki tavasz óta Esztergom ostromával volt elfoglalva, mikor Tata veszedelmének hírt vette, az ostromot abbahagyta és seregével szintén Győr felé húzódott vissza. Ám a Duna másik oldalán kedvezőbb

terepviszonyok között felvonuló török akkor már megelőzte s tetszés szerint zsákmányolhatott Győr vidékén. Ilyen portyázó török lovassereg egészen M.-Óvárig kalandoz és kifosztja ezt a környéket is; de Nádasdy lovasai utolériék és nagyrészen lemészárolják.⁴

Mátyás főherceg ekkor Kiscsallókörben rendezi el megerősített táborát. Jobbszárnya a Kisdunánál, az egykori Esztergethő falu mellett volt; a bal-szárny Bácsa és Vének között a Nagy-Dunáig terjedt. A tábor egész Hédervárig húzódott, hol is a Bécs és Győr közötti összeköttetés fentartására a főherceg a Dunán hidat veretett. A török megszállotta jobb partot csak könnyű lovasok tartották szemmel.

Mikor Mohamed az elfoglalt Szentmártonból Győr alá jött, Szinán nagyvezért főhadiszállásán találta, még pedig abban a fényes zöld sátorban, melyet Szulejmán szultán már 1566-ban, Szigetvár ostrománál is használt, s melyet most az ő unokája, Murát szultán a nagyvezérnek ajándékozott.⁵

A hónap végéig elhelyezkedett a török tábor is. Jobbszárnya Gönyőnél a Dunán, balszárnya pedig Szabadhegy és Kismegyernél a Pánzsá-érre támaszkodott és a Rábáig terjedt. Így tehát a két sereget csak a folyamok választották el egymástól. A Rába és Rábca folyók között, a mai Győrsziget és Győrújváros területén szintén a királyi sereg jobbszárnyához tartozó lovasság táborozott.

Akkoron ugyanis a Rábca körülbelül a mai püspökerdő felé haladva a Tákon át egyesült a Dunával; a sziget-újvárosi most betömött meder 1566 óta csak mellékága volt a Rábcának.⁶ Újváros ezidőben alig egypár házból állott, de az ostrom előtt ezeket is elhamvasztották, nehogy az ostromló ellenségnek födőzetül szolgáljanak.

Végül meg kell említeni, hogy Esztergomból a keresztény gályák és naszádosok is Győr alá érkeztek, anélkül azonban, hogy használhatóságuknak a keresztény had javára valami jelét adták volna a szárazföldi keresztény seregtámogatására.

A keresztény sereg mindent összevéve mintegy 50 ezer emberből állott; tehát csak fele volt a Szinán seregének. De

Szinán pasa.

nem is a szám, hanem a vár és a vízekről környékezett tábor képezte a keresztények erősségét és szerzett nekik fölényes helyzetet.

Szinánnak viszont nagy előnyére szolgált az, hogy a szövetségesül megnyert tatárhad, legyőzve az útjába gördülő számos akadályt, Szolnoknál török területre ért és 40 ezer emberrel csakhamar Győr alatt csatlakozott az ostromló török sereghez.

Nagy örömet okozott ez a nagyvezérnek, minek jeléül ünnepélyes fogadásban részesítette az érkezőket. Chazi-Giriai khánnak eléje küldötte a beglerbégeket, az agákat, csauszokat. Mikor pedig megérkezett, aranybillikommal, aranykannával, aranszerszámos paripával, drágaköves karddal, buzogánnyal és 5000 arannyal ajándékozta meg.

Mátyás főherceg július 31-én este elhagyta az erősséget és Hardegg Ferdinánd gróf hűségére bízta azt. Ő maga szigetközi táborába, az ő hadiszállására vonult, várva a további fejleményeket.

Innét kezdve a kölcsönös portyázások és kisebb-nagyobb összecsapások úgyszólván napirenden voltak.

Július végén a várbeliek kirohantak a török táborra, de Rossen és Herman nevű kapitányok életükkel lakoltak mérészségükért.

Másnap Pálffy Miklós ujvári és Braun Rézmán komáromi kapitányok Komáromnál egyesültek s reáütöttek Szinán utóhadára, mely élelmiszereket szállított a győri táborba. A kis összecsapásban 120 törököt ejtettek foglyul, 150 rizzsel rakodott tevét és 90 liszttel terhelt öszvért ejtettek zsákmányul. Az egész zsákmányt Komáromba vitték be.

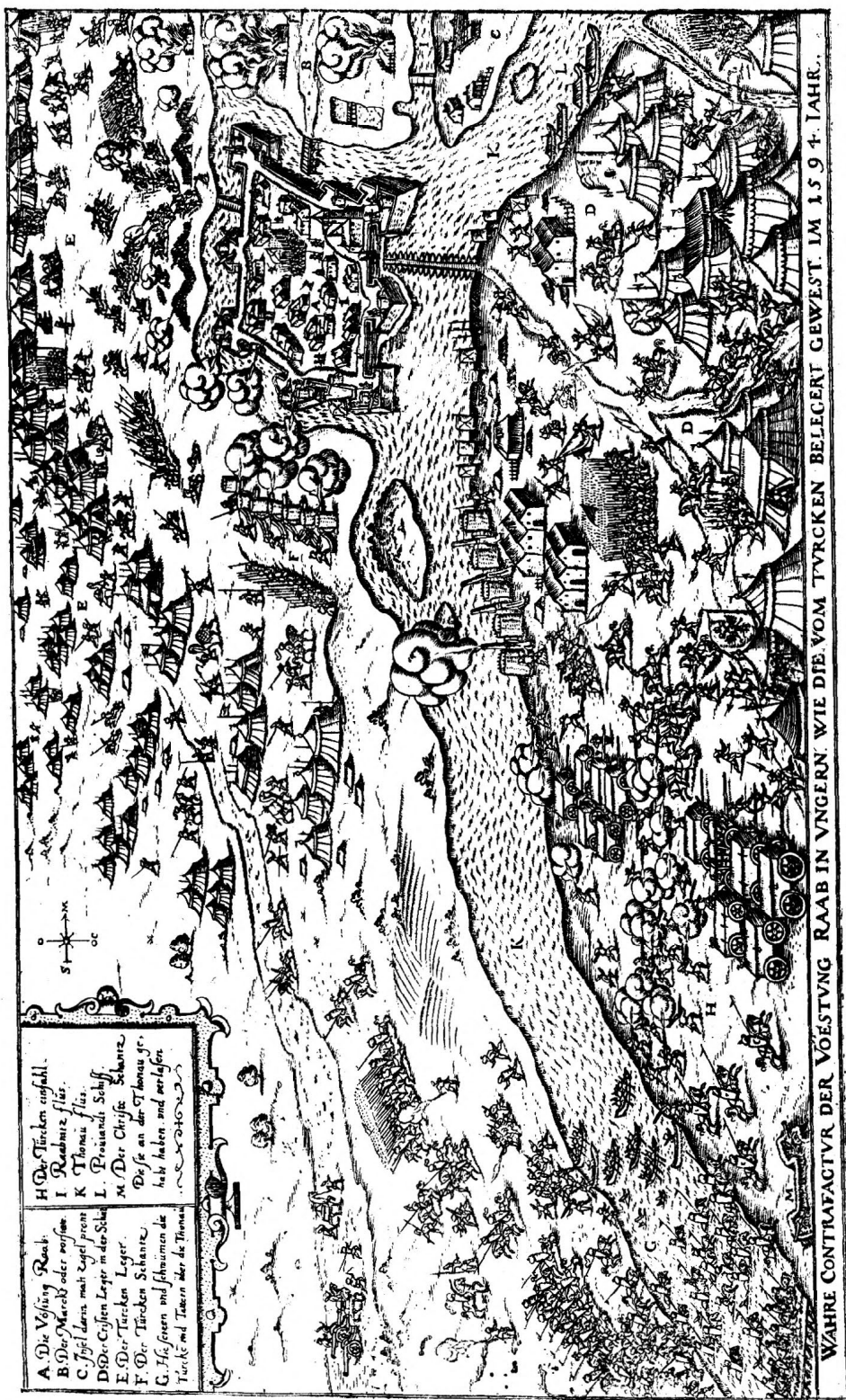
Az ostrom első napjaiban nagyon jó szolgálatokat tettek a várbelieknek azon új földsáncok, melyeket Perlin Miklós hírneves sáncmester emelt, először a fehérvári kapun kívül, a vizárkok előtt, majd utóbb Esztergethő falu mellett, a mai Kisbajcs és a Duna között. Ezt a helyet mai napig is Táborhelynek és a rajta elterülő mezőiséget Esztergethődülőnek nevezik. Azonképpen a keresztények a Galamb-csárda irányában is, — közvetlenül a Kisduna partján, csaknem egész Pataházáig — sáncokat emeltek és árkokat húztak, melyeket ágyukkal raktak meg. A »Cserebóg«-szigetet

szintén megerősítették és jelentékeny erőddé alakították át. Mindezen sáncművek jól fölismerhetők Orteliusnak 1594-iki térképén.

Ezidőben az élelmiszerek hiányán kívül a vérhas is szaporította a török tábor ellenségeit. Igen sokan haltak el e betegségben, úgy, hogy kocsiszám hurcolták ki a sáncokból a halottakat. Köztük volt Szinán veje is, kinek veszte nagy szomorúságot okozott a nagyvezérnek.

De mind e csapás nem tette a törököt csüggeteggé. Szívós kitartással először is azt érte el, hogy a keresztények a Perlin-féle sáncokat a fehérvári kapun kívül önkénynt elhagyták. Ezáltal lehetségessé tették, hogy a török a városhoz közeledjék, magának védősáncokat, vivóárkokat készítvén, úgy, hogy ezekből nemcsak nehéz lövegekkel tőrethette a vár falát, hanem kézfegyverrel is kárt tehetett a várbástyán mutatkozó életében. E lövegeket most a Tóth Bálint-bástya ellen irányították. Ekkor történt meg, hogy Losperg Márton hadnagy, ki a Perlin-féle sáncok védelmezésében sebet kapott s ennek folytán saját bolthajtásos házában feködött, egy nagyobb, a falakat áttörő golyó által megöletett. Nemkülönben a bástyán is három főtüzér golyó által találva holtan terült el. E szomorú események nagy riadalmat keltettek a várban. Nemcsak a katonák voltak talpon, de a polgárok is hordtak téglát, követ a bástyára, a várgátak támogatására; maga Hardegg is, midőn a bástyán a dolgok után nézett, jobb karján sebet kapott. E baljóslatú eset folytán bátorsága, erélye, ha tán volt is, egyre csökkent.

Szinán pasa látván, hogy ágyuival keveset árthat a várnak, ostromra tökéltte el magát. Erre legalkalmasabbnak vélte Nagyasszony napját, mert úgy gon-

Győr ostroma 1594-ben.

dolta, hogy e kegyeletes napot az ország s az egyházmegye is, mint menyeyei Védőasszonyának napját, részint áhítatos érzelmekkel, részint ártalmas dőzsöléssel, de mindenesetre nem harcias érzülettel ünnepli, miért is korán reggel, 5 óra tájban neki uszította a janicsárokat a Cserebóg-sziget irányában levő keresztény ágyuknak és azokat elfoglalta. Őrizetük a Schönberger ezred legénységére volt bízva, kik az ellenség váratlan megjelenésén megriadván, őrhelyeiket elhagyták. Ezt látván Medici János, a flórenci uralkodó hercegnek öccse, — ki 1594. óta Rudolf császár szolgálatában állott és akit bátyja, Ferdinánd jul. 4-én Pálffy-nak jóindulatába ajánlott, — hadnagyával, Virginio Ursinussal és 500 olasz vitézzel a veszedelemben forgóknak gyorsan segítségére sietett és a törököket visszaverte. Ugyanazon időben a vártól mintegy félmértföldnyire, — az akkor még Bácsa határában, a Kisduna mellett álló szent Vid templomával szemközt, — körülbelül ezer tatár és több ezer török is átusztatott a Kisdunán.

Pálffy huszárai vették észre a merész vállalkozást és jelentést tettek vezérüknek, mire maga Mátyás főherceg is riadót fuvatott.

Midőn a tatárok kezdetben vonakodtak a sebes és széles folyamnak neki menni, khánjuk, Chazi-Giriai maga járt elől példájával és megsarkantyuzván lovát, azt a folyamnak indította. Átusztatások úgy történt, hogy lovaik elől mentek, s ők egyik kézzel azok farkába kapaszkodtak, másikkal ostorukat tartották, mezítelen szablyájukat pedig fogaik közé szorították és így jutottak zajtalanul a tulsó partra, a keresztény táborba. Velük egyidőben 600 gyalogos is hosszú szálfák segítségével Vének fölött átkelt a Dunán.

De ezalatt a keresztény tábor sem

vesztegelt, hanem gyorsan gyülekezett és csatára szervezkedett. Pálffy emberei kaptak először lóra; hozzájuk csatlakoztak hamarjában Lauenburg herceg csapatai és 3 zászlóalj, szakállas puskával fölfegyverzett gyalogos, mindegyik 50—60 emberrel. Továbbá gróf Thurn, Pettauer és az ifjú Königsberg vitézei. A három csapat a baloldalon volt fölállítva; a herceg udvari zászlóival és karabinosaival a jobboldalt választotta, a többi pedig Pálffy katonáival a közepén foglalt helyet.

Az első támadást a szakállas-puskások és Pálffy vitézei intézték a tatárok és a 4000 főnyi török sereg ellen, kik a vitéz támadásra csakhamar meghátráltak, mire közülök sokat levágtak és lelőttek, a többi jórészt a vizekben lelte halálát. A mieink közül csak 12 esett el és 22 megsebesült.⁷

Ez alkalommal, a főherceg jelentése szerint, a tatárok egy falut is fölgyújtottak; Istvánffy szerint ez Szögye volt, melynek sz. Vidről nevezett temploma arról lett utóbb híres, hogy a jezsuiták minden év jun. 15-én ide szokták a győri Mária-kongregáció tagjait körmenetileg kikísérni; ünnepélyes szentmise és prédikáció után pedig ismét visszakalauzolni, mint ezt a győri nagyszeminárium könyvtárában levő naplójuk bizonyítja. A körmenet reggeli 5 órakor indult és délre már visszatért.⁸

Aug. 18-án ismét 3000 tatár kelt át a Kisdunán és miután egy falut felpörzsölt, a tábort akarta megtámadni. Azonban, midőn az ellenök nyomuló lovasságot észrevették, kardjaikat, nyilaikat, íjjaikat mind elhányták, lovaikat a Duna felé fordították és vágatva igyekeztek menekülni. — Am a mieink közülök már utközben sokat levágtak és a folyóban uszók közül is majdnem 2 ezret lelőttek. A Duna vize úgy megtelt holttestekkel és úgy piros-

lott a vértől, mint a Kulpáé Sziszek mellett 1593-ban. Az üldözők úgy fegyverekben, mint lovakban gazdag zsákmánnyal megrakodva tértek vissza táborhelyeikre.

Augusztus 19-én a magyarok és németek, — gyalogok és lovasok — Győrből kitörtek és az előtte való napon a fehérvári kapu előtt készített török sáncokat megrohanván, 200 janicsárt, több előkelő törököt, köztük két béget is el ejtettek, 5 ágyut beszegeztek, 4 szép zászlót, több fegyvert zsákmányul ejtettek. Ez alkalommal esett el Borbély János ujvári jeles hadnagy, utvezető; Huszár Péter, a vitéz pápai kapitány pedig sebet kapott. Ekkor ütközött össze 30 huszár 300 törökkel, kiket megfutamtítottak s tőlük néhány lovat és öszvért is elragadtak.

Augusztus 21-én a törökök hevesebben lövöldözték Győrt, mint azelőtt, de mindennek dacára a városbeliek harmadszor is kimentek az ellenség sáncjai közé és kiűzték belőle őket; a fölmentésre jövő törököket pedig lelövéldözték. A bástyafalakon levő őrség az ágyukat is elsütögette és ezáltal a török táborban nagy károkat okozott.

Ezalatt a török Budáról hajóhidat hozatott, hogy Vénéknél hidat veressen. Midőn ezt Pálffy kémei által megtudta, Braun, komáromi kapitánnyal egyesülve, a hajóhidat aug. 22-én, — miután a csauszokat levágták, — elfogta és a zsákmányt Komáromba szállíttatta.

E napokban a győri törökök a vívóárkok készítése közben a városhoz oly közel jutottak, hogy az ásóval fölvetett föld a várárokba esett vissza. Sőt ez alkalommal az árkok rözsével és egyéb belehányt törmelékekkel akarták betömni, ámde ezen igyekezetüket részint a vár faláról eredő ágyuzás, részint a víz sebes folyása megakadályozta és így a falakban üregeket képeztek, szán-

dékuk lévén azt puskaporral megtölteni s a bástyákat fölrobbantani. — Midőn Pálffy aug. 25-én a török táborba kiment, visszajövet már akadtak ily ürege, melyben rejtőző törököket ki is végeztek. De Hardegg még ekkor ennek jelentőségét úgy látszik nem ismerte föl és nem igyekezett azt ellenőrizni, megakadályozni, lehetetlenné tenni.

De ő nem volt eléggé előrelátó nem igyekezett a bajt megelőzni korán, nem tulajdonított az aknáknak kellő jelentőséget, holott az ilyen megvívhatlannak jellemzett várat nem nyílt haddal, hanem aknák útján szoktak mégis bevenni.

Augusztus 24-én a törökök ismét új földművet hánytak föl a fehérvári kapuval szemben és azt a gátfallal egyenlő magasra emelték; erre száz ökörrel iparkodtak fölrontatni egy faltörő-kost, de törekvésük meghiúsult, mert az ágyu megfeneklett. Ugyanakkor két előkelő pribék délceg paripán átszökött a keresztényekhez azon hírrel, hogy a törökök rőzsenyalábokkal tömnek be a várárkot és a következő nap megkísérlik a várat rohammal bevenni. Ennek meggátolására a mieink a kellő intézkedéseket meg is tették s így a roham elmaradt.

Augusztus 28. napjának éjjelén a törökök 18 nagy golyót lőttek be a városba, de ezek Isten oltalma folytán kárt nem tettek. Sőt e nap reggelén Pálffy 5000 vitéze a török táborra rontott és abban nagy riadalmat, sőt kárt is okozott. Ez Mátyás főherceg tudtával, Hardegg és a hajóhad főnökének megbeszélte közreműködésével, közös megegyezés alapján történt.

Azonközben a királyi hadsereg kitartása mégis ernyedni kezdett. Sokan, nem lévén hosszabb időre fölszerelve, részint szükségből, részint engedelemmel, néha enélkül is — távoztak a tábor-

ból. Pálffy ezért íratott a megyékhez, hogy mivel az ország veszélyben van, siessenek Győrbe. Sőt Mátyás főherceg a király nevében Cseh, Morva és Sziléziában is sürgetett segédcsapatokat. — Volt is némi sikere! Legelsőknek jöttek a magyarok, számra mintegy 40,000-en. Ugyan nem mind fegyveres, de köztük sok mégis vitézlő; sőt a többi is mind használható valamire, pl. sáncolásra, podgyász-szállításra, őrtállásra, vagy más mindennapi szolgálatra.

Pálffy tehát az újonnan érkezettek-ből, kiket előkészíthetett, mintegy ötezret kiválaszt, hogy a török táborra ki-rohanjon. Erre alkalmas időnek aug. 28-át vélte, még pedig azon oknál fogva, mivel kémeitől megtudta, hogy akkor a tatárok és a török könnyű-lovaság egyrésze a táborból eltávozott Rábaközbe portyázásra. — A megbeszélés szerint Pálffy ezen vállalatában részt kellett venni Hardeggnek is, az őrség rendes katonaságával; nemkülönben azon hajósnépnek is, mely Esztergomban vesztégett és mint pihent had elég jó erőben lehetett. Pálffy nem is késett az ellenség táborára törni. Hardegg őrsége is megtette a magáét s egyidejűleg a városból kijött a sikra; csak a hajóhad népsége késett a szárazon kellő időben megjelenni. Ezen késedelem a keresztény hadra és a városra nézve végzetessé vált. Pálffy és vitézei megtámadták a törökök sáncait, melyeket azonban a janicsárok nem álmosan őriztek, hanem nagyon is vitézül védelmeztek.

Hasszán, a budai pasa és Mohamed, Szinán fia, egész táborukat mozgósították a roham visszanyomására, miért is igen kemény tusa fejlődött ki a két ellenséges had között, úgy, hogy jól egymásközé keveredtek. — Eközben Mohamed beglerbég lova megsebesült, Pálffy ellenben egy erős törökkel való

páros viadalban a nagyon kétes helyzetből csak úgy menekült meg, hogy rokona, Dersffy Ferenc rövid puskával a törököt lelőtte. Ezuttal még a törökök húzták a rövidebbet. Hasszán és Mohamed csak a futásban kerestek és leltek üdvöt. Sokan már sátoraikat kezdették szedni a zavarban. Egyidejűleg 1500 főnyi magyar és német csapat is, Gleitzenköpfler és Thonhauser parancsnoksága alatt, a keresztény táborból dereglyéken átkelt a Dunán, hogy a török jobbszárnyat megtámadja. De most Szinán ébresztette föl táborát és küldötte egész lovasságát, még testőreit is, a mieinkre. Az élet-halálharc voltaképpen csak most kezdődött, kard csörtette a kardot és kar döntötte a kart és üzte el a tart. Az ifjú Königsberger Imre vörös-kabátosai, jóllehet a törökök magát a kapitányt lelőtték, egész a szabadhegyi szőlőig nyomában voltak az ellenségnek, úgyszintén a morva lovasok is az arkibuszérekkel együtt. Itt azonban megfordult a kocka. A törökök ugyanis itt szervezkednek, megemberelik magukat és ismét a helyzet urai lesznek. A mieink, kik már több órán át vitézül harcoltak és a többszöri mérkőzésben soraik megritkultak, várták, és pedig türelmetlenül a hadihajók népét, miért is Gleitzenköpfler feléjük vágtatott, sürgetni akarván őket, hogy ne késlekedjenek. De ők, kik várakozó helyzetben voltak, a vezérnek e megjelenését futásra magyarázván, vissza akartak szállni a naszádokra, melyek azonban már nem voltak mind kéznél, miért is némely kisebb csónakba szállottak csak be. Magárahagyatva ezt kellett tenni Gleitzenköpflernek is. De egy elhibázott lépés folytán a vízbe esett, ahol halálát lelte. Nemkülönben Thonhauser Honor is, Széchen kapitánya, előlépvén, hogy a hátrálókat visszatartsa, halálosan megsebesült. Sőt még

Pálffy ballába is megsebesítettén, harc-képtelenné lett. Így a kezdetben mutatkozó fényes eredmények és vérmes eredmények mind dugába dőltek. A keresztény had délben visszavonult; az őrség a városba, a nemesség pedig a táborba.

Ha e kitörést a várban és táborban maradottak kellőleg támogatták volna, akkor sikerült volna az ostromló sereget szétrobbantani, mint ezt a budai pasa egy a táborából küldött, de a mieink által elfogott levélben bevallotta. Így nem vala egyéb eredménye, mint néhány töröknek lekasabolása, kik között volt a janicsárok agája is. A greciai beglerbéget aranypaszományos díszruhában fogták el; mivel azonban a visszavonuláskor nem lehetett őt elcipelni, összevagdalták. De mindez a töröknél nem számított, mert ő az emberhiányt három világrészből mindig könnyen pótolta. A keresztények ezuttal 225 jeles vitézt, köztük több előkelő, hírneves férfit vesztek. Ez összecsapás tette Pálffy hosszabb időre harcképtelenné és ezen körülmény döntött a keresztény tábor és később a vár sorsa fölért is.

A visszavonuláskor a bástyán egy nagy üreget vettek észre, melyet a törökök éjnek idején furtak, melyben 5 egészen pórere vetkőzött török rejtette el magát. Ezeket most elfogták s egyiket agyonkövezték, egy másikat agyonlőtték, a többi hármát pedig levágták.

Eme nagy mérkőzés után a mieinkben a vállalkozó szellem kissé lelohadt, annál is inkább, mert Nádasdy és Dersffy Ferenc, Széchy Tamás és több más ur is a főherceg tudtával a táborból Rábaközbe távoztak, melyet a tatárok és törökök dúltak; a hadaknak életető és vezérszellem, Pálffy pedig ágyhoz volt kötve; szabad volt most már a török keze, tehetett úgy és azt, amit akart.

Szinán szívésen ragaszkodván eltökélt szándékához, Győr megvételehez, válságra akarta az ügyet hozni. Tudta, hogy míg a keresztény had oltalmazza Győrt, addig azt hatalmába nem ejtheti. Ő tehát sik téren akart végre leszámolni Mátyás seregével; miért is hajóhidat hozatott Budáról; nehogy a komáromiak ezt is elkobozzák, Esztergomig vizen vontatta; innét kezdve pedig szekéren szállíttatta egész Véneken felül, a Kisdunáig, ahol a hidat akarta veretni és seregét Szigetközbe áttenni.

Ahol hiányzott a hadseregben Nádasdy és Pálffy, ott könnyű volt neki diadalmat remélni. Alkalmatos napnak tartotta a vállalat megkezdésére augusztus 29-ikét, a mohácsi csata évfordulóját. Ezen a napon minden sátorban számtalan viaszgyertyát gyújtatott, a törökök a hodzsának megfelelő engesztelő imákat mondtak, énekeket zengtek a megbántott Isten megkérlelésére és áldásának megnyerésére.

Eközben Szinán 80 ágyut vitt Vének felé, a Kisduna partjára, azokat Szigetköznek szegezve és sánc helyett ostromkosarakkal igyekezett védelmi állapotba helyezni. — Ezen erős ágyutelepnek rendeltetése az volt, hogy a hid építését és felállítását akadályozni szándékozókat ágyuzással elriassza. Így fogtak ködös időben a hidépítéshez. Ámbár ezt vezéreink részint a kémek és szökevények útján jól tudták, részint saját szemeikkel is láthatták; mégis megfoghatatlan közöny és tespedésbe merülve, annak megakadályozására semmit sem tettek. »Sokan szólottak — írja Illésházy — és mondták a főkapitányoknak, hogy a török hidcsinálást semmibe ne vegyék; reagondolnának, földhalmokat, vagy jó sáncokat csinálnának a Duna mellett, kívül tarackokkal elvernék a hidat. De az kapitányok

ezt csak viganlakozással mulatták el. Az óráját és napját megmondották az pribékek az mikor az hidat reá akarnák hozni, de ugyan semmi gondjuk nem lön reá. Zrinyi is igen vendéglé az főfő urakat.«⁹

De mond Illésházy ennél még keményebb dolgokat magáról Mátyás főhercegről is, kinek pedig hű embere volt s őt még Rudolf életében királyságra segítette. »Mátyás — írja a nádor — nemcsak tudatlan a hadviselésben, de természeténél fogva puha, lágy a gondviselésben. Még fegyelmet sem tudott tartani a táborban, úgy, hogy ott botrányos állapotok fejlődtek ki. Egy nap sem tölt el anélkül, hogy magyart meg ne öltek volna. Paráznasággal, részegséggel, kalmár árukkal, udvari pompával annyira rakva volt a tábor, hogy nemcsak a szent Istennek, de még a jámbor embereknek is iszonyú vala benne megmaradni. A mellé rendelt hadi tanácsosok részegesek, haszonlesők és sokszor olyanok voltak, kik azelőtt ellenséget még sohasem láttak. A kapitányok, ha 10 órakor az ételhez ültek, délután 4—5 órakor részegen keltek föl... Laknak, vigadnak vala az ifju kapitányok, gondot egyik sem visel vala, valami utálatos bűnöket gondolhat az ember, paráznaság, emberöldöklések, insumma mindennel rakva vala táboruk; az Isten kiméne közülők.«¹⁰ Teljesült tehát az írás szava: Ha az Isten nem őrzi a tábort vagy a várost, hasztalan őrzik az örök azt. (126. zs. 1. v.)

Legerősebb fegyvere volt a töröknek a keresztények gyöngé erkölcsisége. Ehhez járult azok fegyelmetlensége, tétlensége, a dolgok folyamata iránt való egykedvűsége. Éppen ezen időközben bámulva szemlélték a zsákmány után portyázó tatárok, hogy a Duna balpartján keresztény csapatok kigöngyölített zász-

lók mellett Komárom felé költözködnének. Ők azt megmagyarázni maguknak képesek nem lévén, cselt sejdítettek és felőle vezéreiknek jelentést tettek. — Pedig ezek hazatérő magyarok voltak, kiket azon ürügy alatt, hogy a cseh, morva és sziléziai segédcsapatok úgyis nemsokára a táborba érkeznek, elbocsátottak. Mindez csak növelte a törökök harci kedvét. Miért is a hidveréshez szívvel-lélekkel hozzáláttak. Ha találkoznak csekély számú keresztények, kik ezt meg akarják akadályozni, ezeket 80 ágyuból kirepülő golyózáporral elriasztják. Végre a tatárok is nagy tömegben úszva szállnak át a Dunán; a janicsárok pedig, e válogatott gyalogosok, sajkákon, naszádokon, talpakon hajóznak át s a keresztény tábor sáncainak őreit felkoncolva, azokat hatalmukba kerítik és az abban talált ágyukat a keresztény tábor ellen irányozzák. Igaz ugyan, hogy a burgauai herceg, táborszernagy már megérkezett a győri táborba, de serege éppen úgy, mint a cseh, morva, sziléziai segédcsapat, még mindig késett. Pálffy pedig sebeitől még nem gyógyult ki. Ezen kiáltó szükségben Zrinyi György, a dunántúli főkapitány, hősi, nagylelkű cselekményre tökélt el magát. Bátran reárohan viézeivel a janicsárokra, kiveri őket a már elfoglalt keresztény sáncokból és őket futni, a Dunán visszaszállni kényszeríti. Pálffy lovasai pedig a szász és sziléziai katonákkal a tatárokra törnek s őket meghátrálni kényszerítik, úgy, hogy közülök igen sokan kard és fegyver által vesznek el, mások pedig a Dunába ugratva, hullámsírban érik el végzetöket. De viszont a törökök sem vesztegelnek tétlen a Duna jobbpartján, hanem vezéreik által únszolva hozzálátnak a hidveréshez. — Ágyuik is szakadallanul bömbölnek s a keresztény hadakban — emberek, ál-

latok között — kárt okoznak. Az ágyufüst és sűrű köd miatt a bajtársak alig látják egymást, a tarackok ropogása miatt egymás szavát alig hallhatják, s így nagy köztűk a zavar, hanyatlík, elvesz sok derék magyar. A törökök közül, saját beismerésük szerint, elesett kétezren felül, a keresztény hadseregéből pedig 220 vitéz. E harc szept. 9-én reggeltől estig tartott és azzal végződött, hogy a keresztények visszavonultak táborukba; a törökök pedig a holdvilágos éjben a hidverést szépen befejezték.

E válságos helyzetben Mátyás még azon este haditanácsot tartott; Pogrányi Benedek közvetítése folytán kikérték a betegen fekvő Pálffy véleményét is. Egyhangúlag azt végezték, hogy Győr 6000 őrséggel maradjon Hardegg Nándor és Perlin Miklós parancsnoksága alatt. Állott pedig ezen őrség 5000 német, 1000 olasz és 160 magyar katonából. Együttal megállapították a visszavonulás rendjét is. Még mielőtt a végzést kihírdették volna, sokan nem várva be a vezényszót, lóra kaptak s amerre csak lehetett, futottak. Oly nagy volt a kapkodás, tolongás, kivált a hidakon, hogy egymást agyon is gázolták, vagy a vízbe taszították; mások az ellenség legyőzésére nyert fegyvert egymásra rántották, ki-ki igyekezvén a menekülők között első, vagy legalább is az elsők között lenni. Ez így tartott egész éjjel. Mások hozzáláttak a sátorfák föl-szedéséhez, a málházáshoz; a kocsikat útnak indították, de minden kíséret nélkül, a hajókat pedig földözet és elégséges vontatóerő nélkül.

A vörös-kabátosok azt a hibát követték el, hogy a táborban nagy mennyiségben fölhalmozott puskaport meggyújtották, ezáltal az őket takaró éj homályát eloszlatták, a semmi ilyesmit nem gyanító törökök előtt a szégyen-

letes futást, rendetlen menekvést egész valójában föltárták. Erre a török tábor az éjjel készült hidon és hajóikon egész éjjel és szept. 10-ikén virradóra a legnagyobb rendben átvonult Szigetközbe. Próbául rárohant a sáncokra, de azokat üresen találta; azután a táborra, hol a társzekerek közül maradt több el. Talányos volt a keresztény had eltűnése! Azt vélték eleinte, a keresztények csak azért indultak meg, hogy az ágyukat killebb vigyék és így tágasabb, alkalmasabb helyen vívjanak meg velök.¹¹ De az ellenszegülésnek semmi nyoma; ők szaladnak már, mikor még senki sem kergeti őket. De még a futásban sincs szerencséjük! Nem tudni mi okból a Kisduna mosoni ágán létező hajó-malmok elszabadultak és vízmentében lefelé úszva, Győrt a táborral összekötő hajóhidat elszakasztották, mi által a többi katonának átszállítását megakadályozták.¹²

A török mindkét oldalon sarkában van a keresztény seregnek és a hédervári részen a minden oltalom nélkül maradt társzekereket, — számra nézve ezret — a katonaság részére megérkezett egész hadipénztárt, a főhercegnek drágaságait, asztal- és pohárszékhez tartozó ezüst evő- és ivószerzeit, a Kisdunán elhagyott s élelmiszerrel megpakott hajót, 10 gályát 120 ágyuval, zsákmányul ejtett és a földözet nélkül maradt néhány ezer gyalogságot leöldözte.

Valamivel szerencsésebb volt az abdaí úton a törökök által üldözött utóhad, melyet Zrínyi György vitézeivel oltalmába vett és a törököt viasszorította. Eme védőharcban elesett vitézek között voltak: Kunevics János, Somogyi Márton és Khazi András utvezér, kinek jobbját hosszú numidiai lándzsa halálosan sebezte meg. Az életben maradtak M.-Óvárhoz szállottak.

Riedesel, a hajóhadnagy mindent elvesztve, csak életét mentve meg, érkezett el Mosonba. — Mátyás főherceg Óvárra, onnét Bruckba menekült és várta a segédhadnak megérkezését.

Szinán a nyert és reményeit messze túlszárnyaló sikerek után Győrt szorosabban körülzárta, sűrűbben ágyuztatta és egyre megújuló rohamokkal zaklatta. De ebbe is vagy 2 hét telt bele, mely idő alatt a török táborban fokozódott az éhség. Miután az elpusztult vidék többé élelmiszert nem nyújthattott, a tatárok messzebbre is el-ellátogattak rabolni. Így maga Illésházy Csalóközben háromszor verte őket vissza. »E napokban — írja Báthory Zsigmond Pálffy-nak Gyulafehérvárról — néminemű hajók mindenféle éléssel és hadiszerszámmal rakva a Zinán bassa tábora felé igyekeztenek a Dunán fölmenni, kit megértvén Zékely Mózesnek, Lugosnál lévő hadakozó népünk hadnagyának meghagytuk, hogy azoknak fölmenésüket inpediálják. Azért először a lippai, jenői, gyulai és egyéb végbeli törökre, kik a hajók elkísérésére gyűltek volt, találván, azokat, Isten velük lévén, megverték.«¹³ Ez oknál fogva a török vezér aggódva tekintett, elégedetlenkedni kezdő seregére, mely éhségtől sanyargatva, sikertelen ostromok által kifárasztva, a hús éjszakáktól is sanyargatva gyűjtött zsákmányával hazájába vágyódott vissza.

Eközben a győri parancsnok aluszékonysága miatt végre sikerült az ostromlóknak a vár déli oldalán, a bástyán aknárt furatni és azt löporral megtöltvén, meggyújtani s a bástyát fölrobbantani. Az így támadt rés ugyan, mivel a robbanás inkább befelé, mintsem a külső bástyán rottott, csak csekély volt és a víz miatt sem lehetett hozzá közeledni, de mégis nagy rémülést okozott és döntött a vár sorsa fe-

lett. Hardegg elszánta magát, hogy a várat föladja, ámbár az Óvárnál, később Brucknál ismét tábort ütött főherceg a becsület és a hűség kötelmeire fegyelmeztette és a legközelebb küldendő segélyről biztosította; ámbár katonasággal, lőszerekkel és élelemmel még jó időre el volt látva,¹⁴ mindazonáltal a reábizott drága zálognak árulója lett. — Mivé lett a hangzatos szólam, melyet Hardegg Győrnek megszállása kezdetén mondott: Hála az Istennek, hogy a török sereg Győr, és nem valami gyenge vár alatt szállott meg!

A helyőrség parancsnokaival tartott tanácskozás után a várat tarthatatlannak jelentette ki. Ítéletébe — Izdenczy István magyar hadnagyot kivéve — mindnyájan beleegyeztek. Miért is az urbinói származású hírneves sáncmestert, Perlin Miklóst, kit elsőben nyert meg Hardegg végzetes tervének, kiküldötte Szinán szerdárhoz, hogy a feladás feltételei felől alkudozzék. Mindenekelőtt három napi fegyverszünetet követelt, mely idő alatt meg lehessen állapítani a szerződés föltételeit, melyek főleg abban központosultak, hogy a helyőrség teljes fegyverzetben vonulhasson ki a várból; paripákkal, podgyásszal földőzet mellett egész Óvárig bántalom nélkül mehessen; a betegek és sebesültek hajókon biztos helyre szállíttassanak. Szinán nem tett nehézségeket a kívánalmak ellen; örvendett, hogy ily olcsó áron célhoz juthatott. A szerződés biztosítására mindkét részről túsok adtak. Névszerint magának Szinánnak, továbbá az ő fiának, a beglerbégnek és a budai pasának követei a várba bebocsáttattak és viszont kezesek küldettek a főbb emberek közül a török táborba.

E kölcsönös megállapodások szerint Hardegg Nándor gróf szept. 29-én, sz. Mihály napján reggeli 10 órakor, ma-

gyar díszruhában, kalpagján forgóval, megkezdte a kivonulást az alsó-austriai gyalogság és a Gleitzenköpfler kapitány életben maradt gyalogsága élén, nem várván meg azokat, akik hajóra szállva kissé késedelmeskedni voltak kénytelenek. Ő sértetlenül távozhatott. Állítólag azon jellemtelen lélekre valló üzenet mellett adta át a vár kulcsait a beglerbégnek, Szinán képviselőjének, hogy a török Győrt állandóan szerencsésen bírhasssa.

A felső-austriai gyalogságnak, az olaszoknak és győrvidéki magyaroknak már nem vált hasznára a földözet, mert az abdai hidnál a kíséret őket kirabolta. A betegekkel, kiket hajón kellett volna elszállítani, de kik a házakban, lakásaikban maradtak és az előre távozók után csak később indultak, a nyilvánosan ígért hűséget úgy tartották meg, hogy vagy levágták őket, vagy kifosztották és rabigába hajtották; ebből mindenki meggyőződést szerezhetett magának a török csalárdságáról. A menekültek első napon Eöttevényig, a másodikon pedig Óvárig jutottak el.

A keresztények eltávozása után a törökök birtokukba vették a várost és tömérdek zsákmányát, melyet a keresztények otthagytak. Névszerint: 2000 akó bort, sok gabnakészletet, 300 mázsa lőport és 59 ágyut. Szinán, mikor a városba bevonúlt, először vallásos, azután nemzeti és hazafias érzelmeinek adott kifejezést. Mindenekelőtt egyik templomot mecsetté alakíttatta át és sietett ott Allahnak a nem várt sikerért ünnepiesen is hálaát adni. Továbbá a keresztények által foglyul ejtett 20 töröknek megoldá bilincseit és az egész őrség színe láttára langyos vízzel személyesen mosá meg azok lábait és magasztalván állhatatosságukat, egyen-

kint tiz-tiz arannyal ajándékozta meg őket.

A török-keresztény viaskodást Európa népei dobogó szívvel szemlélték. Az 1594-ik év folyamán imádságok, majd jámbor énekek jelennek meg rőpiratok alakjában, melyek az ég segítségét kérik a török ellen¹⁵ és lelkesítenek az ellene való küzdelemre.¹⁶

Győr ostroma alatt sűrűn megjelenő rőpiratok tájékoztatják Németország közönségét a hadak állásáról, az ostrom jelesebb eseményeiről.¹⁷

Mikor azután a keresztények csata nélkül, szégyenletesen megfutnak Győr alól; mikor a bevehetlennek tartott vár is önként meghódol és az ezt követő rémületben megszöknek Bodonhely, Pápa, Csesznek, Vázson és Tihany vitézei, akkor gyászt ölt nemcsak szegény Magyarország, hanem vele gyászol Bécs is, a császárváros, melyből ijedtekben sokan kiköltözködnek kincseikkel; vele gyászol egész nagy Németország.

Bécsi, augsburgi rőpiratok hirdetik a nagy nemzeti szerencsétlenséget; hegedűsök, lantosok Győr elestéről zenének szomorú éneket,¹⁸ mert a bevehetlennek tartott híres Győr vára, melynek megerősítésén lángelméjű hadvezérek, világhírű mérnökök milliókra rugó költséggel 36 évig fáradhatlanul dolgoztak (1537—1573); melynek bástyáit, sáncait 5 vármegye népe hozta össze izzadságos munkával, hogy a veszély idején néki is mentsvárul szolgáljon, — ez a Győrvár immár a kereszténység legádázabb ellenségének, a pogánynak kezén van. Bécs, a büszke császárváros és vele a nagy, virágzó Németország, tárva-nyitva a rabló, öldöklő, pusztító pogány előtt! Nagyon silány vigasztalás számba ment az a körülmény, hogy Győr ostroma alatt 30,000 török veszett el.¹⁹

III.

AZ ÁRULÓK BÜNHŐDÉSE.

Győrnek szégyenletes átadása Mátyás főherceget annál inkább keserítette, mert éppen egy újabb fölmentő sereg szervezésén fáradozott, sőt ennek egyes részeit a burgauai örgrófnak vezérlete alatt már Győr felé meg is indította; csak útközben értesültek a váratlan fordulatról.

Hardegg gróf eközben személyesen akarta ügyét a főherceggel elintézni. Evégből már útközben írt neki mosakodó levelet s egyuttal utasítást is kér, mitévő legyen seregével? — De, mert válasza sem méltatták, személyesen ment a Lajta melletti Bruckba, hogy a főhercegnél és az örgrófnál eljárásáról beszámoljon. De ezek nem fogadták. Ekkor a vezéreknél jelentkezett, kik ugyan meghallgatták, de rosszszalták eljárását; majd közölték vele, ama parancsot, hogy jelenjék meg a bécsi Burgban s ott a hadbíró előtt igazolja magát a főséges uralkodóház ellen elkövetett hűtlenségi vétséget illetőleg.

Mikor Hardegg Bécsben a kitűzött napon megjelent, azonnal letartóztaták. Ugyanakkor kiküldött biztosok kutatást rendeztek házában; két ott levő szolgáját s egy harmadikat is, ki akkor már Pozsonyban tartózkodott, elfogták. A gróf szolgáját azért igyekeztek kézrekeríteni, mert Szinán pasának egyik sziléziai származású komornyikja

Mátyás főherceghez szökött s itt azt vallotta, hogy volt gazdája, Hardegg egyik szolgájának, kit az arcán levő vágásról lehet megismerni, két zacskó pénzt adott át; azonképpen vallotta azt is, hogy a várparancsnok egyre doboltatott, mikor a törökök a bástyák aláaknázását megkezdették.¹

Sikerült-e a vágott-arcú szolgát elfogni s vallott-e ura ellen, a számos egykorú röpirat nem említi. Annyit azonban Schvarzenberg, Győrnek 1597. ostromakor megtudott, hogy Hardeggnek néhány szolgája még akkor is a győri törökök szolgálatában állott.²

A szolgák gyanus, mondjuk törökbarát viselkedése a további eljárásokból is kitűnik. Hardegg elfogatása után a hadbíróság póstakocsin a gróf kreutzensteini kastélyába is haladéktalanul biztosokat küldött, kiknek szigoruan meghagyták, hogy a gróf minden holmiját szigoruan átvizsgálják, leltározzák és bírói zár alá helyezték. Hardegg a várban 20 előkelő törököt is őriztetett, kiket most szolgái igyekeztek kiszabadítani; de mivel ez nem sikerült, megszöktek és részben török területre menekültek.³

A foglyok között 2 igen előkelő is volt, kiknek váltságdíja fejében 90 ezer forintot remélhettek. Midőn ezek Hardegg sorsáról értesültek, ők is azon voltak, hogy fogságukból kiszabaduljanak. E célból a gróf kocsisát nagy ajándékokkal megvesztegették és segítségével

a szökést csakugyan meg is kísérelték. Midőn azonban útközben Petronell nevű ausztriai faluhoz értek, ott néhány horvát munkás fölismerte őket és uroknak följelentették; erre ez utánuk iramodott és elfogta őket. A kocsist, mint házaárulót karróra húzták. A rabok további sorsáról nem tudunk!

Eközben megérkezett Rudolf királyhoz a pápának okt. 24-én kelt nemcsak komoly, de szinte feddő hangú levele. Róma a legéberebb figyelemmel kísérte a magyarországi eseményeket. Megbizottai, Doria János és Conte Lotár szept. 10-től szept. 29-ig, Győr elestének napjáig, nem kevesebb, mint 11 tudósítást menesztenek Rómába, melyek kivétel nélkül Győr ostromával és küszöbön álló föladásával foglalkoznak.⁴ A szentatya fölötte elkeseredett, mikor a váratlan föladás okairól értesült. — Bármilyen fontos hely is Győr, — írja említettük levelében a királynak, — és bármennyire fájlalta is a várnak és városnak elvesztését, mégis nem kisebb fájdalmat okozott neki azon ok, amiért a vár elveszett; t. i. azoknak hűtlensége és istentelensége, kikre a császár a vár védelmét bízta, akik azonban maguknál a törököknél is gonoszabban viselkedtek; csak önhasznukat keresték és a császár tekintélyét lerontották, miért is szinte kihívták maguk ellen Isten büntető haragját. Inti a császárt, hogy ezeket az okokat távolítsa el; Istenben való bizalomra bűzdítja s végül újabb támogatását igéri.⁵

Éppen negyedesztendő múlt el, míg a bécsi hadbíróóság Hardegg grófot és bűntársait dec. 29-én maga elé idézte; de ő perhalasztást kért és kapott is. Ez azonban nem akadályozta a bírakat abban, hogy még aznap 4 katona fölött nyilvános téren törvényt ne tartsanak. A három elsőnek, mivel a zászló-tartótól a zászlót elvették és mikor

harcba kellett szállni, azt elrejtették, jobbkeze és feje vágatott le; a negyediket, mivel fegyvert szegezett a zászló-tartóra, fegyverrel végezték ki.

1595 jan. 6-ára újra tárgyalási határnap tüzetett ki Hardegg gróf számára Győr feladása miatt, melyre ő védőivel személyesen megjelent. Ez alkalommal a bírának, ügyvédeknek esküt kellett tenniük aziránt, hogy igazságosan akarnak bíraskodni és lelkiismeretesen itélkezni, amint azért majdan Isten ítélőszéke előtt felelniök kell. Ezután előlépett a főhadbíró; a titkár által fölolvastatá a keresetet a többször említett gróf Hardegg és bűntársai ellen. Ebben arról vádolták őket, hogy föladván Győrvárosát, melyhez a fenséges uralkodó osztrák háznak, a magyar koronának, a szomszédos határoknak, sőt az egész kereszténységnek oly benső érdeke fűződött, ezáltal minden tisztességet, hűséget, hitet félretettek, esküszegőkké lettek, miért is erről itélkezni a pártatlan törvénynek föladata. A hadbírónak ezen nyilatkozatára a nevezett gróf először előszóval felelt, azután írásban védekezett. Erre határozatba ment, hogy új határnapot tűznek ki, melyen kinek-kinek érdemei szerint pártatlanul jogot, igazságot szolgáltatnak. Ezen tárgyalás reggeli 9 órától délután 4 óráig tartott.

Jan. 24-én harmadízben tárgyalták Hardeggnek és bűnrészeseinek ügyét. A beszerzett vád- és véd-ügyiratoknak betekintése, azoknak komoly letárgyalása, az érveknek, okoknak meghányása-vetése, mérlegelése után e napon itélkeztek is. De az ítéletet ezúttal még nem hirdették ki, hanem azt Prágába, a kir. fölségéhez küldötték megerősítés, vagy akár teljes, akár részbeni megkegyelmezés végett; addig pedig, esküjükhöz híven, annak titkát mélyen őrizték.

Ugyanezen a napon az őrség meglepte Perlín Miklós győri sáncmestert és alkaptányt is bécsi szállásán és a Burgba kísérte, hol őt a további intézkedésig szintén letartóztatták s az ő ügyében is a bírák egészen a Hardeggéhez hasonlóan jártak el.

Négy nappal előbb a magyar törvényszék is 4 magyar hadnagyot szintén »nota perpetuae infidelitatis« címén elítélt, nem engedvén meg, hogy a királyhoz föllebbezzenek; ők bele is nyugodtak, csak azt kívánták, hogy Hardegg ő előttök vegye el megérdemlett büntetését.

Istvánffy szerint ezek az elítéltek a következők voltak: Paksy György tatái, Zádory János pannonhalmi, Ormándy Péter palotai kapitányok és Eörsy Péter veszprémi alkaptány.

Veszprémbe ugyanis Samarjai Nándor volt a kapitány; minthogy azonban ő ezidőt még török fogságban színlődött, büntetni nem lehetett. A föltség azonban a főntemlített 4 magyar-nak, valamint Hardegg győri bűnrészeinek is, Perlín kivéve, megkegyelmezett. Győrnél magyar vezér nem volt érdekelve. Izdentzy, az egyetlen magyar vezér ugyanis a föladás titkába nem volt beavatva. A németeknek büntetése pedig abból állott, hogy a burgaui ezredben bizonyos ideig ingyen kellett szolgálniok.

Már említettük, hogy a pártatlan bíróság előbb Hardegg, majd utóbb bűntársa, Perlín Miklós felett is ítélkezett Győr feladása miatt, és pedig a beadott vádak és ügyiratok alapján, és hogy az ítéletet föl is terjesztették a császárhoz. Ezt őfelsége, vele született kegyességénél fogva, némileg mérsékelte és a bírának visszaküldötte azon meghagyással, hogy nyilvános ülésben a grófnak és Perlínnek hirdessék ki, és szokott módon hajtsák rajtok végre.

Ezt megelőzőleg Bécsben a Hof-téren egy deszkás emelvényt állítottak föl, azt fekete posztóval bevonták és elkészítették a halálos ítélet végrehajtására.

A kitűzött napon a bírák, esküdtek, ülnökök, a mágánások, a vezérek, a zászlósok s többen a parancsnokok közül a Burg-téren a korlátok között összejöttek, bíróséket ültek és itt elrendelték, hogy Hardegg és Perlín a császári végzés kihirdetésének meghallgatására eléjük állíttassanak. Ez meg is történt, amennyiben a porkoláb mindkettőt a Burgból, hol fogva voltak, a bírák elé vezette. A gróf éppen úgy, mint mikor Győrt feladta, fekete magyar ruhát viselt; kísérték őt: öccse, Ulrik gróf, unokaöccse, Thurn gróf, a predikátor és két szolgája. Utána jött Perlín Miklós két jezsuita és két olasz kíséretében, akik előbb szolgálatában állottak. A bíró előrebozsátván az előrebocsátandókat, a főhadbíró arra kérte, hogy az ítéletet hirdettesse ki, olvastassa fel. Hardegg azon könyörgésére, hogy amennyiben lehetséges, kívánná az ítélet fölfüggesztését és egyuttal kegyelemért is esedezik, a bíró tudtára adta, hogy az ítélet mind őfelségének, mind pedig őfenségének megmásíthatlan rendelete. Ebbe Hardegg kénytelen volt belenyugodni. Erre megkezdették az eredeti ítélet fölolvását. — Ebben a bírák először is fölhívják, venné szívére bűnének nagyságát, elébe tárván a főerődnek, Győrnél elvesztését, melyet egyáltalán a római birodalom kulcsának tartottak; tudtára adván hűtlenségét, esküszegését, hogy ily várat minden szükség nélkül — mert el volt látva lelmi- és hadiszerekkel, emberekkel — átadott; vétkezett ezáltal Isten ellen és a császár ellen, mert Istent tanuul híván föl, megesküdött a császárnak, hogy a várat élete fölaldózásával is megvédi. Miért is a pártat-

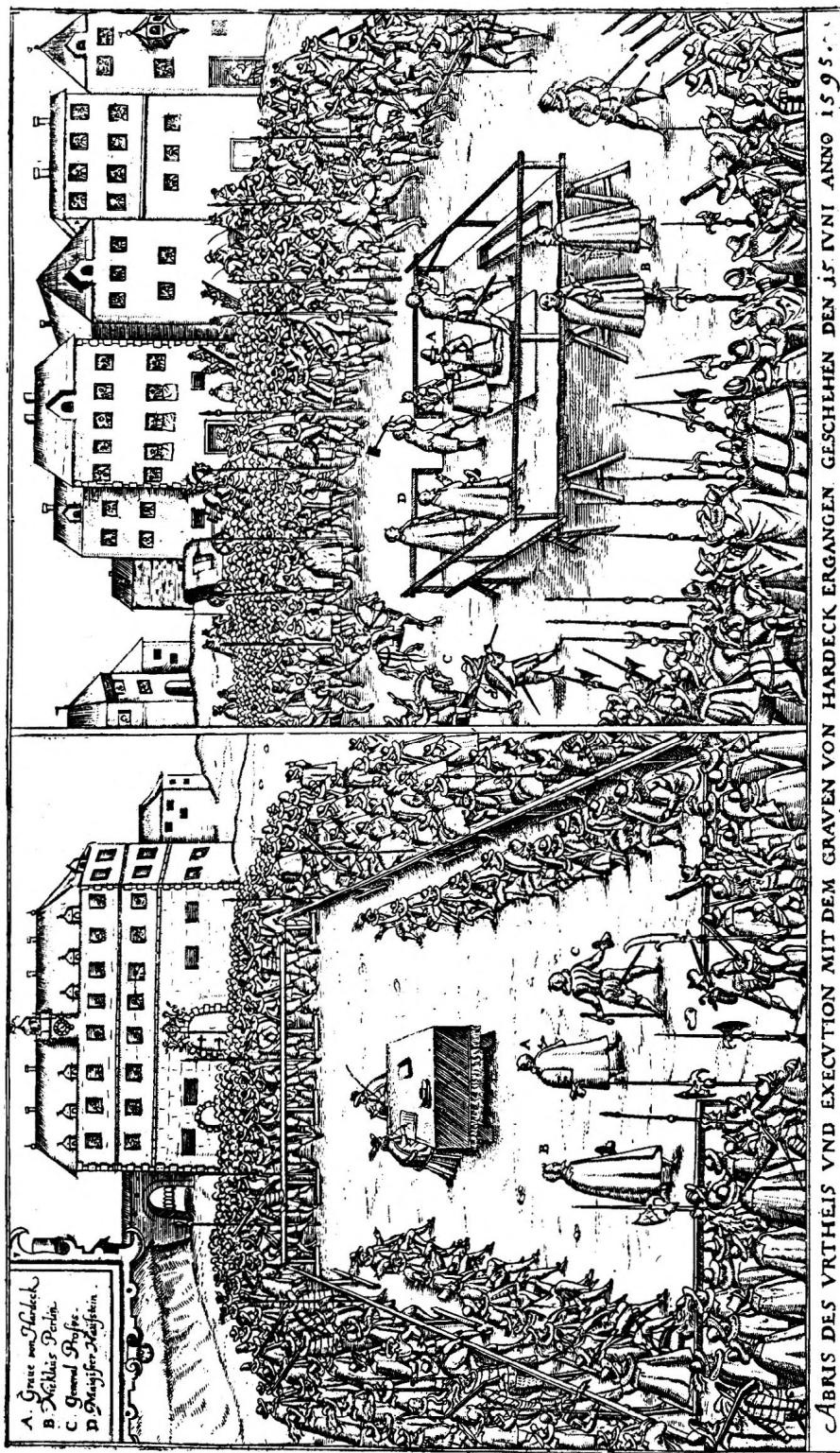
lan ítélet kimondta, hogy adassék át a porkolábnak, ki néki lelkiatyát rendeljen, ki őt Istennel kiengesztelje, azután a bakónak adassék át, ki őt a vesztőhelyre kísérje; jobbkezét, mellyel esküdt és a vár föladását aláírta, vágják le, ezt egy vasrudra szegezzék és a bástya legkiválóbb pontjára tűzzék ki; magát a bűnöst bitófára húzzák, kötéllal megfojtsák és három napig függni hagyják rajta, de harmadnapra levegyék és eltemessék. Az ő urodalmi, jószágai, ingóságai, sőt még hátralevő napidíjai is ő cs. és kir. fölségének esenek örökségül.

Most a gróf azért esedezett, hogy beszélhessen, amit a bíró nem engedett meg, hanem folytatólag ő cs. és kir. fölségének részben való megkegyelmezését is fölolvasta előtte, t. i. hogy ő cs. és kir. fölsége oly sok magas állású férfinak közbenjárására annyiban kegyelmezett meg neki, hogy a Hof-térre vezettessék s ott neki jobbkeze és feje egyidejűleg levágassanak és teteme, kezével és fejével együtt temetessék el; a többi a megállapított módon történjék. Erre a gróf elkezdett bátran beszélni; érdemeit, mely szerint ő az osztrák fejedelmi háznak hosszú évek során át híven szolgált, igen kiemelte és egyben-másban igyekezett menteni magát; majd újra közbenjárókat küldött a főherceghez és életéért esedezett.

Azon idő alatt, míg a grófnak követői a főherceghez mentek, Perlin Miklósnak — kinek a bíró megengedte, hogy Ursinus Sever az ő ügyét védelmezhesse — ítéletét olvasták föl. Ez a fejtételre szóló ítélet is azzal végződött, hogy gyóntatót rendeljenek melléje, azután a bakónak adassék át; lefejeztetvén, teteme négyrészre szeldeltessék és Bécs bástyáira különféle helyeken kitűzessék; az ő hátralékos díja és minden vagyona ő cs. és kir. felségének es-

sék osztályrészül. Ezután a bíró öfelsége kegyelmét is fölolvastatta, t. i. hogy Perlinnek az említett téren csak feje vétessék és eltemetessék a többiben pedig mindenben a régi ítélet maradjon meg. Midőn az olasz Perlin ezt ügyvédje által megértette, térdre borult, kegyelemért, életéért esedezett; ennek okáért ő is, mint a gróf, követséget küldött a főherceghez. Ám öfönsége úgy rendelkezett, hogy a hozott ítélet és öfölsége részben való megkegyelmezése mellett kell maradni. Mire a bíró mindkettő fölött pálcát tört és a porkolábnak a meghozott ítélet végrehajtását megparancsolta, mire ez a gróffal, Hammerstein magiszterrel és a grófnak két szolgájával a Hof-tér felé indult; Perlin mindjárt utána ment s a városi helyőrség is követte őket.

Ezek után a grófnak fekete posztóval beterített hatlovas gyászhintója egészen közel ment az állványhoz. — Most a gróf Hammerstein magiszterrel — kit a prédikátor helyett melléje adtak — fölment az állványra, ahol az a fekete posztóval bevont törzsök is állott, melyen kezét le kellett vágni. Az emelvényen levette kalapját és elkezdett beszélni és az árulás vétsége alól, melyet szerinte az ítélet nem volt képes bizonyítani, tisztázni igyekezett magát; majd férfiasan esedezett, hogy lelkéért egy Miatyánkot mondjanak el, mit a hallgatóság kézfölemeléssel ígért meg. Miután beszédét befejezte, maga oldotta le nyakkendőjét és lehúzta keztyűjét; utána magyar felöltőjét szolgájának adta át, kalapját szemére húzta, a fekete bársony vánkossra térdelt és jobbkarját a törzsökre tette. Erre a bakó két segédjével hátulról, hogy a gróf észre ne vegye, gyorsan föllépett a dobogóra, a segédek egyike a kést az elítélt kezére fektette, a másik vas-súlyokkal rendbe szedte magát, míg

A bécsi ítélőszék.

Hardegg gróf kivégzése.

maga a bakó a karddal, melyet a gróf rokonai készíttettek és megaranyoztattak, szintén elkészült. Most együttesen suhintottak, úgy, hogy a kéz és a fej egy percben hullottak le. A tetemet, a kézzel és fejjel együtt, a gróf szolgálai fekete posztóba takarták s aztán koporsóba tették, melyet a gróf kocsiján az ő kastélyába vitték. Itt megtisztították; a fejet, a kezét a testhez hozzavarrták és három nap múlva a földnek, ami az övé volt, átadták.

Ezután Perlin Miklós lépett a dobogóra, két jezsuitától kísérve. Ő is eldobta nyakkravalóját, kezeit és szemeit az égre emelte és úgy térdelt le a vánkosra. Ezután a bakó is odalépett, hogy szomorú tisztében eljárjon; mivel azonban Perlin fejét félrehajtotta, a bakó a csapást elhibázta, füle mögé, az állkapcába vágott és a fejet nem vághatta le, hanem mikor már az áldozat elesett, újra két csapást mért rá; de mert a fej még most sem vált el a testtől, fekete ruhát vetettek rá hirtelen.

Midőn a nép látta, hogy a bakó elhibázta a csapást és azt hitte, hogy az olaszok a bakó élete ellen törnek, megrendült és némi riadalom támadt; mindenki futott és elsietett, miközben székek, padok dőltek halomra és fölkiáltások történtek, hogy senki a bakót bántani ne merészelje, mire a főhadbíró őt katonáival együtt elkísérte és a teret a városi helyőrség és polgárság által, kik számra nézve mintegy százan voltak, őrizet alá helyezte. Erre ki-kihaza sietett és a csend, rend helyreállott.

Más egykorú tudósítások szerint a harmadik sikertelen csapás után maga a hóhér is elszaladt, mire Perlin emberei léptek az emelvényre és uroknak tetemét szétvagdalták és koporsóba tették.⁶

Pár nap múlva a külvárosi katonaság

egy része is mozgolódott, mert büntetésből a burgauai örgróf seregébe osztották be őket. Valószínűleg ezek voltak Hardegg győri katonái. Mihelyt azonban a polgárság és városi őrség néhány ágyuval fölvonult ellenök, hamarosan meglett az egyesség és békeség.⁷

Ezen ítéletről egy katonaviselt jeles férfiú ezeket írja: »Hardegg grófról és bűntársáról úgy vélekedünk, hogy az ellenök követett eljárás elég szigorú volt. Mennyire volt ez ítélet katonailag indokolva, azt csak a periratokból lehetne megállapítani. Nekünk úgy tetszik, mintha a gróf inkább csak bűnbakul szolgált volna; mert Győr elvesztésében a működő sereg fővezérének legalább is annyi része volt, ha nem több, mint Hardeggnek.«⁸ Ezen vélemény ugyan helyesnek látszik és majdnem önként következik az előadottakból; ám van az éremnek még egy másik oldala is. Kétségtől a vezérlet követett el számos balfogást; de a haditanácsnak is egyik vezérszellemé maga Hardegg volt, tehát a bűnrészesség reá is háramlík. Neki lett volna alkalma a csorbát — akár más, akár maga ütötte legyen azt — fényesen kiköszörölni. Hisz ismerte ő a körülményeket és tudta, hogy várhat fölmentő sereget; hisz az tényleg már útban is volt Győr felé. Továbbá tudnia kellett neki, hogy rendkívüli körülmények, rendkívüli áldozatokat is követelnek, kivált a katonától. Szept. 10-ike óta őt már nem befolyásolhatta a főherceg vezérlete. Győr a birodalom kulcsa volt, melytől nemcsak hazánk, hanem az egész Osztrák-Monarchia, sőt részben a többi európai országok sorsa is függött. A hadbíró e szempontokat is tekintetbe vette, mert az ő gyávasága által az egész birodalom sorsát is kockára tette. Miért nem vette magának élőképül a törhetetlen hőseket: Jurichitsot, Szondyt, Dobó Istvánt,

Zrinyit, a szigetvári hőst! Ugyebár, míg Szigetet Szulejmán ostromolta, Miksa császár Győr alatt 100,000 katonával vesztegelt. Zrinyinek nemcsak szabadságot, hanem hatalmat, méltóságot is ígértek a törökök. De ő azért nem mondotta, ha a király az országot nem védelmezi, miért ontsam én hasztalan érette véremet? Ő azt tartotta: Dulce et decorum est pro patria mori! A régi írók Hardegget egyaránt elítélik, az egy Khevenhüllert kivéve, aki (Annales-eiben) kivégeztetését minden megjegyzés nélkül, hidegen közli és ezáltal mintegy kijelenti, hogy nem helyesli.* Ellenben a többiek, — még protestáns írók is, mint pl. Ortelius, Hans Weber, Bocattius, Illésházy, egyáltalán a kortársak: Istvánffy, Pethő stb. őt kemény szavakkal elítélik. Hardeggnak lehetett és kellett volna abból is okulnia, hogy Mátyás főherceg Szentmártonnak földadóját, Zádori kapitányt, mint árulókat azonnal letartóztatta. Ortelius írja, hogy 1595 június havában Esztergom ostromakor egy német nemzetiségű takács mesterembert fogtak el, mint kémeket, ki előtte való évben Hardegg és Szinán között a levelezést közvetítette és most is a keresztény had mibenlétét akarta kikémlelni, de fölsímték és azonnal fölnégyelték. A jeles hadvezér, Mansfeld Károly ezt nem engedte volna meg alapos ok nélkül. Az »Ung. Türk. Khro-

* Az igazság kedvéért megjegyezzük, hogy Szamosközy nem helyesli az elítélést. Történelmi Maradványai 48. lapján ugyanis így szól: „Az olaszok és németek hasonlítottak meg egymás közt. Látták, hogy elfutott a vár alól Mózes (azaz Mátyás) herceg és így discuráltak magukban, hogy segíthet ez meg, ha itt az vár alatt nem maradhat meg? Így vocálták in dubium az herceg segítségét és nem várván az napot, kit az herceg kitűzött, megadta magát gróf az Hardeck, kinek azért kellett meghalni, hogy mind élése, pora, golyóbisa, népe elegendő volt.“ — Bpest, 1880.

nik» szerzője, kit méltán tartunk protestáns írónak s azért pártatlannak ez ügyben, mert még 1687-ben is az ókalendárium szerint számít, így ír róla: »Graff Ferdinand liesse, sich von ihm bestehen, dann er ihm endlich die Vestung dem 19. szept. (az új kalendárium szerint szept. 29-ike) übergab, unter dem Vorwande, als hätte er sich, weil die Stadt von den Türken untergraben, nicht länger halten können. Aber seine Verätherei ward hernach genugsam offenbar, und bekam darüber seinen Lohn.«⁹

Egy másik német szerző így ír: »Endlich wurde Raab durch Verätherey des Gouverneurs Grafen von Hardegg übergeben, velehes Ihm auch hernach in Wien sein Haupt kostete.«¹⁰

A szigorú ítélet s annak nyilvános végrehajtása csaknem a Győr elvesztéséhez hasonló feltűnést keltett. Ismét részben prózában, részben siralmas énekben megírt röpiratok árasztották el egész Németországot, melyek közül hét különböző kiadás még most is meg van a jelesebb könyvtárakban.¹¹

A bécs-regensburgi kiadásból mutatványképpen idézzük ezen sorokat:

Im Vier und neunzigsten Jahre
Ach Gott dir seys geklagt,
Der Graff von Hardegg gare
Die Stadt und Schloss aufgab
Hies das Volck hinausgehen
Die Türken mit Fahnen fliehen,
Bürger und Kriegsleut
Hinden ein lies er ziehen,
Das klagt man noch auf heit.¹²

Ezen kitérés után, mely az árulók bűnhődésének felújításával szinte engesztelőleg hat a Győr elestén kesergő kedélyekre, térjünk vissza a félhold hatalmába került városhoz s lássuk az itt kialakult török világot.

IV.

TÖRÖKVILÁG GYŐRBEN.

Szinán pasa, miután átvette Győr várát, a fehérvári kapuba ilyen török felirású követ illesztetett: »Kezünkben van immár Európa kulcsa, mely sohasem juthat keresztény kézre; sőt ezzel a kereszténység összes városait majd kinyitjuk.« — Ezután a jól végzett köteleesség tudatával távozott Győrből, hol azonban utolsó hadi babérait aratta. Visszamenet ugyanis Komárom alá vezette diadalomittas seregét és okt. 4-én elkezdette annak bástyáit erősen lövöldöztetni; ámde a széles Duna folyam miatt nem tehetett tetemes kárt bennök, miért elhatározta, hogy hidat veret a Dunán át és ágyuit közel hozza a vár falaihoz.

Mátyás főherceg nagyon csodálkozott azon, hogy az ősz török vezér ily kései őszi időben még ily erős vár ostromára szánta el magát; miért is Győr vesztén okulva, szükségesnek tartotta, még mielőtt Szinán a tervezett hidat fölállítja, hogy erősítő csapatot és élelmiszert szállítson a várba. Miért is Bruckból Pozsonyba rándult, hogy efölött Pálffyval és másokkal tanácskozzék. Már ekkorra Pozsonyba megérkezett a burgai gróf ezrede és mind megegyeztek abban, hogy okos dolog lesz a sereg egy részét élelmiszerekkel Komáromba szállítani. Ámde most a burgai gróf hada azt hajtogatta, hogy ő mezei csatározásra, nem pedig várőrségi szolgálatra lett megfogadva. Pálffynak, ki sebéből még teljesen nem gyógyult ki,

minden bölcseségét, emberszeretetét elő kellett vennie, hogy előbb a vezetőséget és aztán a legénységet arról, ami jobb, ami szükséges meggyőzze. Ez jó modorának, tapintatának sikerült is, miért vezető emberei által a segédhadat és élelmiszert mindnyájuk megnyugvására az erődbe szerencsésen bejuttatta.

Ezalatt Szinán hídja is elkészült. Most nagy serényen alkalmas vivóárkokat emelve, ágyuit azokba elhelyezte s a vár bástyáit közelebből lövöldöztette. Természetes, a várban mindezt nem nézték egykedvűen és rájuk viszont hevesen kitűzeltek. Szinán azonban ezzel nem törődött, hanem ezenfelül gépszeket rendelt ki, hogy ezek éjnek idején sajkákon a vár falai mellé rejtőzködjének, annak tégláit kifeszítsék s az így támasztott hézagokat puskaporral megtöltsék és a falakat szétrobbantsák. Braun Rézman főkapitányt, mikor gondatlanul a bástyák jobbszárnyán szemlét tartott, egy janicsárnak golyója térdén találta, mely őt rögtön harcképtelenné tette és nemsokára sokak fájdalmára sirba is vitte. Miért is Starcevic alkaptány látván az ellenség kihívó merényletét, összegyűjtötte a hajózás szakembereit és meghagyta nekik, hogy éjnek idején félelem nélkül kövessék őt és törjenek a bástyabontó ellenségre. El is verték őket kiméletlenül; szerszámaikat elvették, sajkáikat összetörték és így a várfalak épségét megőrizték.

Ezalatt szép sereg gyülekezett Pozsonyba, a felsővidéki nemesség, a

morva, cseh segédsapátok, számuk 40 ezerre tehető. De a nagy sereg is csak akkor ér valamit, ha van élén bátor, okos, körültekintő vezér. Elkezdtek tanácskozni: mit tevéők legyenek? De nem volt sok veszteni való idő. Azért Pálffy Miklós élére állott az ügynek és Komárom alá vezette a fölmentő sereget. Midőn erről és a keresztény sereg mozgalmairól, terveiről Szinán tudomást vett, fölszedte sátorfáját és amily gyorsan csak lehetett, Komárom alól elsietett, nagymennyiségű lőszert s egy arabs föliratu nagyobbserű ágyut is otthagyan az ostromlottak kezében. Ez örvendetes eredményről Pálffy a főherceget azonnal értesítette, ki a hidegebb őszi idő miatt nem látta célszerűnek az ellenséget üldözőbe venni, miért a sereget téli szállásukra bocsátotta.*

Erdélyben is, Havasalföldön is sokkal kisebb keresztény seregek elverték Szinánt és elszedték zsákmányát.¹ 1596 ápr. 3-án pedig a legkérlelhetlenebb ellenség, a halál, pár óra alatt végzett vele. Konstantinápolyban halt meg, újhald után való vasárnap, melyet a török babona szerencsétlen napnak tart. Maguk a törökök sem szerették. Ötszöri nagy-

vezérkedése idején bőséges alkalma volt nemtelen indulatait kielégíteni.

Se szeri, se száma a gyilkosságoknak, álnok szöszegéseknek, kincsharacoslásnak, mely sívár lelkét terhelte. Mérhetlen sok kincs, drágaság maradt utána. Még életében gyönyörű sírmléket építtetett magának a Parmakapunál levő temetőben, a leghíresebb költők sirja mellett. Mivel halála napján a temetőtáján tűz támadt, azt irták róla, hogy ez az ő sirjából kitörő pokoltűz által keletkezett és az ő lelke annak füstjéből mint károgó holló repült ki.² Mégis Győr bevétele tisztán az ő műve volt.

Mikor a meghódított városból távozott, ezen elsőrangú erősséget egyik előkelő s kipróbált hűségű pasának őrizetére bízta. E pasát a történetírók majd Alinak, majd Ozmannak nevezik. Melyik az igazi, bizonytalan; csak az bizonyos, hogy Ozman 1595 aug. 4-én Esztergom ostrománál elesett,³ és hogy a Győr visszavételekor itt székelő parancsnokot Mahmud pasának hívták. Ezt a tudásunkat is egyik győri papnak, a Konstantinápolyban oly korán elhunyt dr. Karácson Imrének köszönhetjük.⁴

Mégis magunknak az a véleménye, hogy az első győri pasát Ozmannak hívták; mert már magában sem valószínű, hogy nem egészen egy év leforgása alatt (1594. szept. 29-től 1595. aug. 4-ig) Győrnek 2 pasája lett volna. Ozmannak Esztergomnál történt halála után pedig Győr Ali Mahmud pasa parancsnoksága alá került, mint ezt egyik jeles tanulmányban már 1898-ban is olvastuk.⁵ Ez a föltevés megmagyarázza azt, miért nevezi annyi komoly történetíró a győri pasát Alinak; de egyúttal igazat ad azon megbízható történetíróknak is, kik Mahmud néven ismerik a győri pasát.

* Szamosközy István ehhez hozzászól: 1594. Inexcusabiliter peccált az nímet tanács. Győrt is gondviséletlenségek miatt veszítették. Komárom alatt csak könnyen megverhették volna Szinán passát, ki által Győrt is recuperálhatták volna, de az nímet tanács semmi okon rá nem bocsátotta az herceget. Csak az magyar is akkor hetvenezernél több volt; Hommonai Istvánt elől 15 ezer lovaggal bocsátották, az kit midőn meglátott volna Szinán passa, hogy csak az előljárója is mennyi legyen, menten készülni kezdett által az Dunán iszonyu kiáltással és nagy félelemmel. Akkor ha utánnok nyomultak volna, egész Budáig az hátán mehetett volna az magyarság. Azután az török az tábor helyére ment és szállott az 15 ezer magyarság. Beteg törökök 8 ezernél többet vágtak le. 3 ágyut nyertek el hosszat, kiről azt mondta Szinán, hogy 3 ezer jobbik töröknél kárjabb. Komárom alatt igen megfogytak voltak, rettenetesen is haltak. Lásd Szamosközy István Történeti Maradványai. Bpest, 1880. 48—49. l.

Szinán tetemes őrséget bocsátott az új győri pasa rendelkezésére, hogy a 60 napi ostrom után is csak árulással meghódított várost minden körülmények között megtarthassa. Állott pedig az őrség 3000 janicsárból, 1000 vértess lovagból, 300 tűzéből és 2000 nefterből.*

Győr ezzel török vár, török város s a török birodalom kiegészítő része lett. A török kormány Győrt a budai vilajetbe osztotta be és egy szandzsák pasa székhelyévé tette, ki a nyilvános és főbb épületekre a kereszt helyére a félholdat tűzette ki. A törökök illetén intézkedésével és berendezkedésével a város keresztény jellegét hamarosan el is vesztette.

Már megemlítettük, hogy Szinán pasa mindjárt bevonulása után az egyik templomot mecsetté alakíttatta át; ugyanez történt a többi győri templommal is.

A székesegyházat hadi célokra használták föl; még pedig olyképpen, hogy a Duna felé eső balhajóját egész az ablakokig megtöltötték földdel, hogy így ezek az ágyuknak lőrés gyanánt szolgáljanak.⁶ A templom déli oldalához illesztett sekrestyét és Hédervár-kápolnát lőszerraktárnak használták; a templom többi részét lóistállónak, a kriptát pedig börtönnek rendezték be. Sőt arról is tudunk, hogy ez a börtön a törökvilág megszüntetésével is megmaradt, csak hogy ekkor már nem keresztény, hanem török foglyokat őriztek benne, kik az utcára nyíló vasrostélyos ablakon át a járókelőktől alamizsnát kéregettek, s megfelelő borraalóért csinos kis ostorocskákat is adogattak el.⁷ A főbörtön mégis nem a székesegyház alatt, hanem a jelenlegi Széchenyi-téren volt. Az itt álló egyik épületet még évszázadok múltán is törökbörtönnek nevezték és a régi térképek is jelzik.

* „Nefter“ olyan katona, kit ujoncozás útján soroztak be.

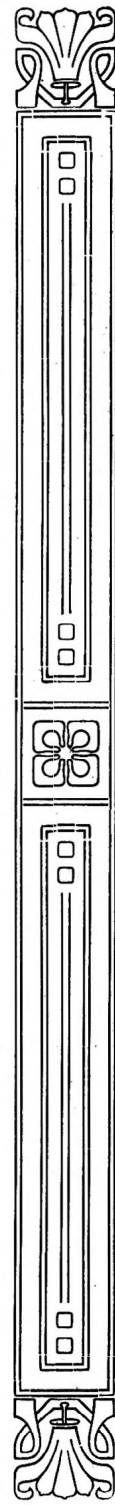
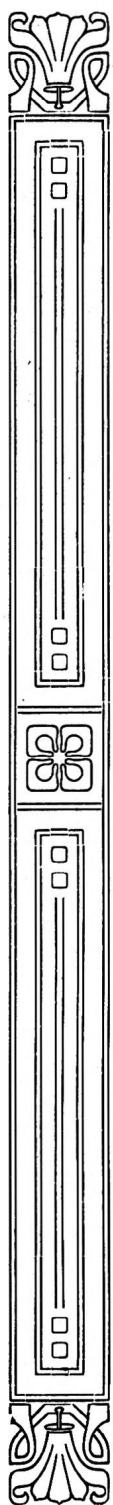
Különben a törökvilág idején a kath. templomokra ugysem volt szükség. — A lakosság részben már az ostrom előtt, részben ennek folyama alatt és a föladás alkalmával elhagyta Győrt; követték őket a világi és szerzetespapok is.⁸ Maga a püspök is, Kuthassi János, egyelőre Pozsonyba, a káptalan pedig Sopronba menekült. — Ezt bizonyítja többi között a győri püspöknek 1595 márc. 31-én Pozsonyból keltezett ama levele is, melyben a Győrből menekült kanonokokat Sopron város pártfogásába ajánlja.⁹ Semmi kétség, hogy a győri püspök ezidőtől rákosi kastélyban is huzamosan tartózkodott.

VIII. Kelemen pápa okt. 26-ikáról levelet intézett hozzá, melyben sajnálatát fejezte ki Győr eleste és a hívek lelki veszedelme fölött. Mégis bizik a püspökben, hogy elszélesztett és szomorodott nyáját nem hagyja vigasz nélkül. Egyszersmind figyelmezteti a püspököt, hasson oda, hogy az emberek bűnbánatot tartsanak és újra bizva-bizzanak Isten irgalmasságában. Ugyanezen napon hasonirányú leveleket ír a pápa Forgách Ferenc kin. veszprémi és István nyitrai püspököknek is.¹⁰

Az 1597. évi országgyűlés 39. t.-c. fölhatalmazza a győri káptalant, hogy jogi hatáskörét új székhelyén, Sopronban is zavartalanul folytathassa a csornai hitelen hely és Sopron város jogainak sérelme nélkül.¹¹

A megyei gyűlések is vándorutra kelték; az ősi kuriákból elriasztott nemések, hol itt, hol ott, néha még más megyék területén is gyűléseztek.

Ha lett volna azidőben Győrnek Jeremiása, ez is elmondhatta volna: »Miképpen ül magában a város, mely néppel volt tele; özvegyé lett a népek asszonya, a vidék fejedelme adófizetővé. Sirván sir éjjel, könnyei folynak arcán, nincs aki megvigasztalja őt minden sze-

Kuthassi János, győri püspök.
1592–1597.

relmesei közül; a pogányok közt lakik és nem talál nyugodalmat, üldözői mind megragadják őt szorongásában. Sion utai szomorkodnak azért, hogy nincsenek, kik az ünnepre jöjjenek: papjai sirnak, szüzei epednek, önmaga elnyomatott a keserűségtől. Ellenségei az ő fejévé lettek, gyűlölői meggazdagodtak, kisdedei fogásra vitettek nyomorgatói színe előtt. Oda van Sion leányának minden ékessége.» Sir. 1, 4.

A kesergő Jeremiás helyett ezuttal az 1596. évi pozsonyi országgyűlés emelte föl szavát; még pedig senki máshoz, mint VIII. Kelemen pápához. Az országgyűlés ezen feliratában hálás szívvel emlékezik meg a Szentszékek hazánk iránt tanusított sok jótéteményeiről; de egyuttal bizalommal és Krisztus sebeire kéri, hogy az egyenetlen keresztény fejedelmeket egyesítse a török ellen s ezzel Magyarországot is az ő zsarnokságuktól megmentse.¹²

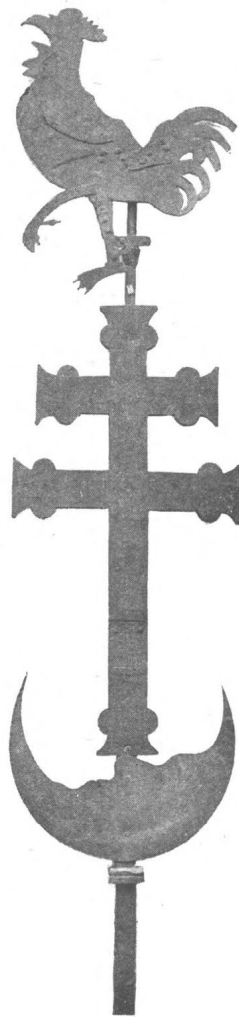
Mennyire szívén hordozta a pápa ez ügyet, kitűnik a következőkből is: Conti herceget, követét utasítá, hasson oda a királynál, hogy ő maga álljon az ügyek élére, szabjon rendet, mert különben minden tönkre megy. A magyar nép — mondá a pápa — harcias, hozzá van szokva, hogy vitéz fejedelmek uralkodjanak fölötté. — Azonkívül meghagyta a pápa Ausztria papságának is, hogy támogassa a császárt pénzzel, s a hadi költségek fődözésére adjon külön tizedet. Külföldi szövetségeseket is igyekezett szerezni; sőt az orosz cárhoz is ismételve küldött követeket, hogy őt a török elleni háborúnak megnyerje.

Győr siralmas helyzete erre valahára erélyes intézkedéseket vont maga után. Rudolf király és német császár a magyar földön folyó tusa nemzetközi jelentőségéhez képest a külföld támogatását a szokottnál nagyobb mértékben igyekezett megnyerni. — Teljes joggal mondhatta ugyanis, hogy a magyar háboruban nem csupán örökös tartományait, hanem az egész Nyugatot védi. Törökvése nem is volt sikertelen. A háború viselésére már előbb is jelentékeny összegeket áldoztak az osztrák és cseh rendek, mihez 1594 óta a német birodalom is hozzájárult. A spanyol király évi 100,000 aranyat adott a hadviselésre, sőt egyszer 300,000, máskor pedig 400,000 aranyat. A pápa, VIII. Klemen, egyizben 40,000, majd 80,000 és ismét 60,000 aranyat; azonkívül pedig kétizben 10,000 főnyi sereget is küldött.

Szóval egész Európa figyelme akkor a magyarországi csatát felé fordult, — különösen Győrvárosára, — melyet most már általában a keresztények is úgy tekintették, mint Európa kulcsát.

Mahmud győri pasa azonban ismervén a keresztények szélhúzását, mindettől meg nem ijedt, sőt nyilván fitogtatta elbizakodottságát. A kapukra s némely nagyobb ágyukra rá-

véselte ékes török nyelven: »Győrt, a kiváló erősséget soha többé a keresztény vissza nem kapja; soha meg nem ostromolja.« — Ugyanilyen célzattal a Duna-, másképp Vizi-kapu fölé diszes toronnyal záródó vigadó helyiséget épített. A dóriai stilben épült kaput trig-

A történelmi nevezetességű győri rézkakas.

lyffen lógó csepppek, azaz kőharangocskák díszítették. Rajta volt valamelyik középületről leemelt császári címer is, s efölött az arra főtött török félhold. Ezen torony tetejére a pasa szélzászlóul vörösrézből készült kakast illesztett, mely annak előtte valamelyik templom tornyát díszítette. Értesülvén a keresztények mozgolódásáról, ekképp gúnyolódott: Akkor lesz Győr ismét a keresztényeké, majd ha megszólal a vigadó fölött a vaskakas, megtelik alatta a félhold és megcsendülnek a kapu fölő vésett kőharangok.¹³

1595-től kezdve a törökkel való harc változó szerencsével folyt, oly események azonban, melyek Győrt és annak közeli vidékét nagyobb mértékben érintették volna, nem fordultak elő.

A különféle várak portyázó csapatai, — melyek működésének célja elsősorban a zsákmányszerzés volt — többször összeütköztek. E tekintetben különösen szerepet játszott Komárom vára, mely Pálffy parancsnoksága alatt még a keresztények birtokában volt. Ennek őrsége a Budáról Győrbe vezető utat folyton szemmel tartotta és a szállítmányokat kísérő ellenséges csapatokkal több ízben összetűzött.

Ezen nyugodtabb idő alatt a törökök Győr várát, mely az ostrom alatt ellentálló képességéből sokat veszített, megerősítik s minden előkészületet megtesznek arra az eshetőségre, hogy a várat a keresztények előbb-utóbb megtámadják.

1597. júl. havában összegyűjti Miksa Moson és M.-Óvár között 26 ezer főből álló hadseregét és Pápa felé nyomul, hogy annak várát elfoglalja. A győri törökhelyőrség azon hiszemben, hogy Miksa hadmozdulatait Győr ellen tervezi, a legnagyobb buzgalmat fejt ki az iránt, hogy a várat a lehető legjobb védelmi állapotba helyezze. Azonfelül

a budai vezértől segítséget, nemkülönben élelmiszereket kér, melyekben ismét hiányt szenved.

Miksa azonban megelégszik egyelőre azzal, hogy Pápát, melynek őrsége igen kemény összeecsapások s tusák után magát megadja és önként elvonul, bevegyc, mire seregét ismét a m.-óvári táborba huzza vissza. Itt azután meghallja, hogy Győrben az eleség fogytán van, miért is ezen az ostromra nézve igen kedvező helyzetet felhasználándó, szept. 7-én a vár ellen indítja seregét.

Szeptember 8-án átkel a Rábán, előnyomul a vár közelébe és néhány kilométernyire délnyugat felé felüti táborát.

A következő napon megkezdik az ostrommunkálatokat azon sáncok felhasználásával, melyeket 1594-ben a törökök ástak. Jó szolgálatokat tettek a Szinán pasa által készített futóárkok is.

A törökök sem vesztegelnek. Lázassal erősítik meg a vár falait, a bástyákat s a fehérvári kapunál oly magas ágyusáncot építenek, hogy arról messze vidékre biztos lövésök volt.

A kölcsönös portyázások és kirohanások egyre tartanak és érzékeny veszteséget okoztak mind a két hadakozó félnek. Különösen a szentmártoni török őrség nagyban alkalmatlankodott és nyugtalanította a keresztények táborát. Ezen folytonos csetepatéknak végetvetendő, Miksa megbízza egyik alvezérét, Bernstein Jánost, hogy 5000 emberrel Szentmártont fenytse meg. Szeptember közepén előrenyomul ezen kirendeltség és kardcsapás nélkül hatalmába ejti a törököktől, közeledtének hírére elhagyott erődöt. Helyőrségül 300 katona maradt Szentmártonban.

Az ostrom javában folyik, mikor az a megbízható jelentés érkezik, hogy Mehmed szerdar pasa 40 ezer emberével Budáról útra készül, hogy Győrt felszabadítsa. Ennek dacára Miksa még na-

gyobb eréllyel folytatja az előkészületeket, hogy a vár előtt egy téli tábor rendeztessék be. — A szükséges faanyagot, nemkülönben a várakok betöltésére megkívántató 60 ezer zsákot és egyéb felszerelési eszközöket Bécsből szállították a Dunán.

Hogy a keresztények a törökök folytonos kirohanását megakadályozzák, a bécsi és fehérvári kapuhoz vezető hidakat fel akarják gyújtani. Tervük csak az előbbi hidra vonatkozólag sikerül, mert a fehérvári kapu hidja nem fogott tüzet; miért is, hogy a kirohanást a kapun lehetetlenné tegyék, a kapu előtt egy kis, ágyukkal felszerelt sánctól hánynak fel, hogy arról a kapura egész közlelőre ágyuzhassanak.

A törökök fölbátorodva a fölmentő csapat közeledtének hírére, a maguk részéről mindent elkövetnek, hogy a segítség megérkeztéig az erődfítéseket tökéletesítsék és maguknak azokban biztos helyet teremtsenek. E célból a fehérvári kaput egészen eltorlaszolják, rajta csak egy kirohanó ajtót hagyva, a Duna-kapunál meg 80 ember befogadására alkalmas őrházat emelnek, s végül a bécsi kapu őrzését egy ágyuval felszerelt kis őrségre bizzák.

E munkálatok közben az élelmiszerekben való hiány oly nagy és annyira érezhető a török helyőrségnél, hogy az a kegyetlenségének és barbár érzületének megfelelően a legalkalmasabbnak ígérkező eszközhez nyul: t. i. szeptember 29-én leöleti az összes foglyokat, a 20 leelőkelőbb kivételével.¹⁴

Következő napon Bernstein ezredes, ki csapatjával a bécsi kapu előtti sánckban volt, hadicsinyt tervez a vár ellen s azért korán reggel tájékozódás céljából a várfal közelébe nyomul. — A törökök golyózápora fogadja a bátor csapatot, melynek hős parancsnoka halva marad; ágyugolyó ragadta el fe-

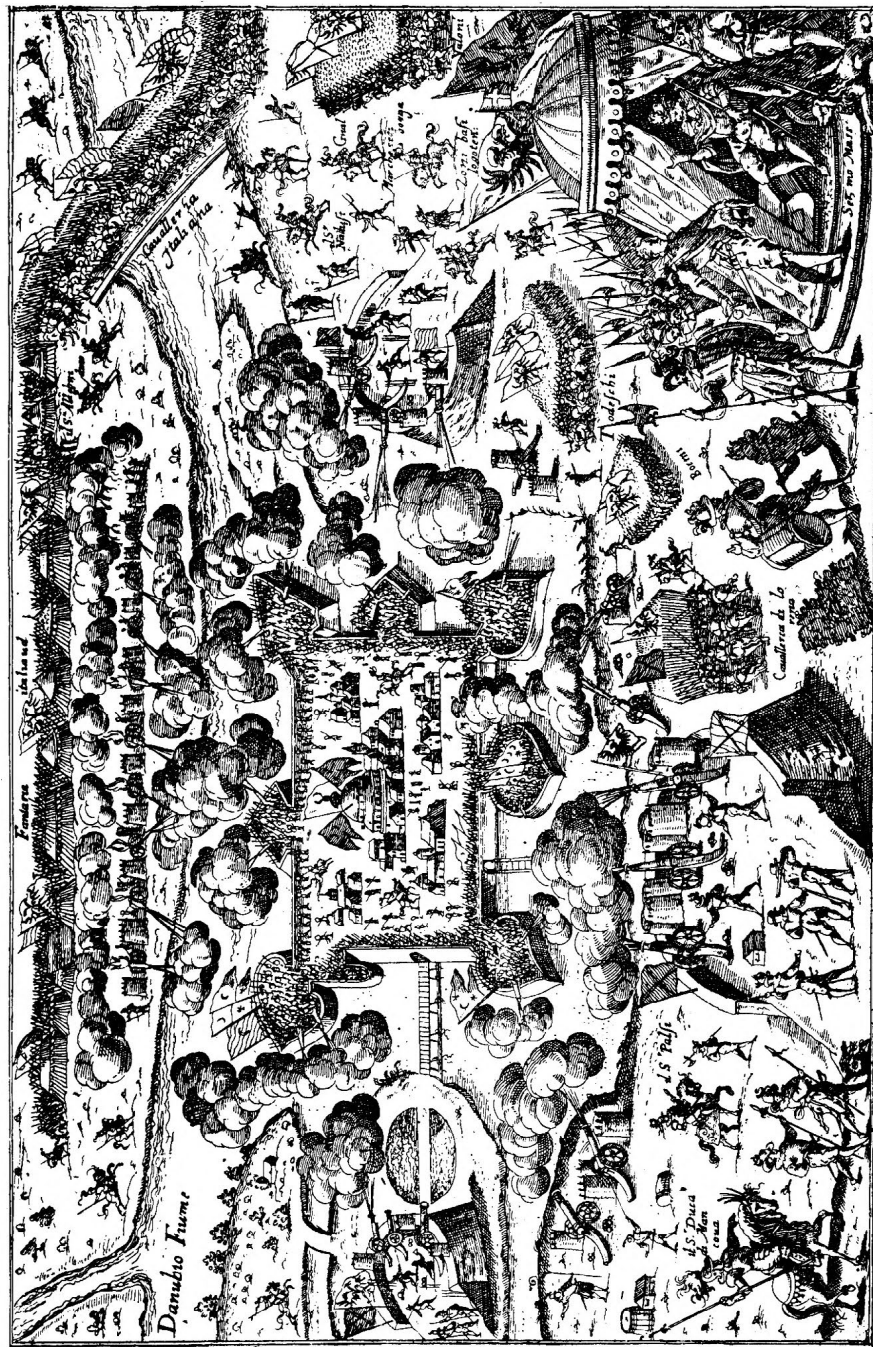
jét. Eleste folytán elcsüggedt katonáit a törököknek egy hirtelen kirohanása széjjelszórja.

Harmadnapra, okt. 2-án, a keresztények táborát az a hír futja be, hogy a 80 ezer főből álló török sereg Tata körül táboroz, s célja Győr felé nyomulni s azt fölszabadítani. Noha mértékadó körökben biztosan tudták, hogy az elenség legfeljebb 40 ezer emberből áll, mégis a hír oly félelmet idézett elő a táborban, hogy a sereg rögtön elvonulását rendelték el. Valószínű, hogy ezen rögtön elvonulást befolyásolta az a körülmény is, hogy a 20 ezer emberből álló keresztény seregnek csekély kilátása lehetett arra, hogy a török felmentő sereg támadásának és egyidejűleg a várbeli sereg kirohanásának elmentállhasson. Október 2-án tehát nagy sietve elhagyták a táborát és mindent, amit el nem vihettek, elégették, nehogy a törökök kezébe kerüljön. E napon Csallóközbe, másnap Komáromba vonult vissza a sereg. A győri török várőrség látva a keresztények elvonulását, gyors kirohanással veszi őket üldözőbe s a hátramaradottakat, kik a menekülőkkel lépést nem tarthattak, rendre legyilkolja. Ilyenformán a keresztényeknek azon terve, hogy Győrt a törökök kezéből végre kiragadják, dugába dőlt.¹⁵

Győr városa ezen egymásután következő 2 ostrom alatt nemcsak sokat szenvedett, hanem még legjelesebb középületei is tönkrementek. Van erre kétségtelen bizonyítékunk! A székesegyház déli ajtajával szemben (a mostani fászkert helyén) állott szilárd élelmezési ház tökéletesen rommá lett és össze is dőlt, miként ezt Gleitzenköpfler Zachariás élelmezési biztos a házába illesztett cimeres kövön megörökítette.

Megrongálódott maga a Hollós Mátyás korát dicsőítő gót székesegyház is; s éppen ezen pusztulás következtében ment

DER CHRISTEN BELÄGERUNG DER VESTEN RAAB in dem 1597. iar

Győr ostroma 1597-ben.

át későbbben a némelyeknek kevésbé teteszetős, u. n. újjászületésű formákba.*

Győrvár azonban a viszonyok ilyen alakulása folytán ez időben oly jelentős ponttá vált, hogy az nemcsak az országnak, hanem mondhatni az egész kereszténységnek szemefényét képezte

* A régi hagyomány és más eléggé megbízható s utbaigazító fölíratok, falba vésett évszámok szerint ezen sz. István királyunk által II. Konrád császár fölött aratott győzelmének után fogadalomból 1030–1033-ig bazilika-stilben rakatott és a tatárjárás után, 1256-ban Omode püspök által román idomra átalakított és Mátyás, az igazságos, idejében Monoszlói Csupor Dömötör alatt 1466–1479-ig gótstílusra átépített székesegyház igen sokat szenvedett a törökkorszakban, mert már 1529-ben Lamberg Kristóf főkapitány fölperzseltette; Bakits Pál kapitány harangjaiból Pozsonyban ágyukat öntetett 1530-ban; midőn pedig I. Ferdinánd és Miksa királyok Győrt elsőrangú erőddé építették át és e munkát néhány évtizeden át tartott, a főkapitányok egyéb alkalmatos épület hiányában a székesegyház nagyobb részét élelmezési és hadi szertárnak foglalták le és csak csekélyebb terét hagyták meg istenitisztelek végzésére. A káptalanbeliek, mikor Ferdinánd Győrről személyesen megfordult, előszóval kérelmeztek nála az elfoglalt részek visszaadását, amit ő kegyelmesen meg is ígért. Évek multak el eközben anélkül, hogy az epedve várt ígért teljesedésbe ment volna. Ennélfogva a káptalan kényszerítve érezte magát írásbeli folyamodványban Ferdinánd utódjához, fiához, Miksa királyhoz orvoslásért folyamodni, elpanaszolván neki, hogy a főkapitányok nemcsak a székesegyház már régebben elfoglalt részét vissza nem adták, hanem azóta, 1566-ban az olvasókanonok lakását, a káptalani iskolát, az örkanonok házát és a Hédervár-kápolnát is lefoglalták és azzal fenyegetőznek, hogy ezentúl az egész templomot kívánják használni, ajánlván a káptalanbelieknek használatul a városban levő roskatag sz. István vértanúról címzett plébánia-templom használatát. Ámde ők mégis, — ha már nem lehetne is egészen jogos kívánságukat teljesíteni, — inkább kérik, hogy a székesegyház eddig nekik meghagyott része használatában megmaradhassanak, még pedig azon fontos oknál fogva, hogy ők jámbor alapítványok értelmében rájuk háramló tartozásuknál fogva bizonyos székesegyházi oltárokhoz kötött ájtatossági gyakorlatokat kötelesek ott el is végezni. Miksa király válaszában inkább kérve, mint parancsolva úgy intézkedik, hogy a rozoga sz. István temploma javíttassék ki, az oltárok vitessenek oda át és a kanonokok végezzék ott tartozó áhítatgyakorlataikat, mert nem tanácsos

csak természetes azon általános óhaj, hogy e fontos vár fokáról a félhold minél előbb letűnjék. — De míg ez megtörtént, az elhagyatott vidék még sokáig fohászkodott a Lantossal: »Isten! pogányok jöttek örökségedbe, megferőztették szent templomodat, örkuny-

hadiszerekkel telt templomban istenitiszteleket a sokaság előtt végezni. Káptalani magánlevéltár. Theca VIII. n. 1734.

A győri káptalan 1576-ban II./1. Czobor Imre alnádor előtt tiltakozik az ellen, hogy Teufel Kristóf, Ófelsége élelmezési főtisztje, a győri örkanonok lakását és a káptalani iskolát jogtalanul lefoglalta, melyben még jelenleg is élelmezési tisztek laknak. Káptalani m. levéltár. Theca V. n. 184., az 1576. évből.

A káptalan (Villányi, Győrvár és város. 1882., 29. s.) ehelyett 1587-ben a városban nyitott iskolát, melyet a telekkönyv a szövegben polgári, a névmutatóban magyar iskolának nevez. — Ugyancsak Villányi szerint, i. m. 65. lapján, 1592-ben a káptalan már a székesegyház birtokába jutott.

Ha pedig hitelt lehet adni a Typographia M. Hungariae című munkának, ez a 148. lapon azt írja, hogy a város visszavétele után a székesegyház elő részében puskaort is őriztek, mely villám által sújtva, fölrobant és a templomot nagyrészt a levegőbe röpítette. Az 1847. e. m. névtár 34. lapján ezt minden habozás nélkül közli. Ezután még sokáig hamvaiban hevert, míg Hetesi Pethe Márton, Naprágyi Dömötör, Draskovits György, főleg Széchenyi György helyreállították. — Különben nagyszabású átalakításokon ment át gróf Zichy Ferenc idejében, a XVII-ik század II-ik felében, Simor János püspök alatt, 1861-től kezdve több éven át.

V. ö. Speculum J. E. i. m. 1. és 2. lapját. Továbbá Fontes Gratiarum Marianarum Claudiopoli 1739. XXXIX. lapját. Religio, 1861. II. 21. l. A Speculum ugyan idézett helyen Bontinra hivatkozva Dóczy Orbánt mondja Mátyás király korában a győri székesegyház helyreállításának, ki 1483–1486-ig volt győri püspök, de a falzatban talált kövekre az 1468. és 1479-ik év van vésvé, mely időben a győri püspöki pálcának monoszlói Csupor László volt birtokosa. Dóczy Orbán is tehetett azért a székesegyház érdekében, mert egy főtemplom nem épül, nem szépül rövid idő alatt. Bizonyos, hogy a püspökvár gótizálású kápolnája az ő alkotása, falain van az 1486. év, mely győri püspökségének évsorát zárja. Dóczy Orbán csak 1483-tól egész 1486-ig volt a győri egyházmegye anyala. Vajjon e rövid 3 esztendő elég lett-e volna arra, hogy ő ezalatt a remek gótstílusú püspöki kápolna építésén kívül még a székesegyház nagyszabású átalakítását is eszközölhesse?

A török uralom alatt összeroskadt ételmezési ház újjáépítésének emlékköve.

Az ételmezési ház hajdan a székeskáptalan iskolája volt és az olvasókanonok lakása. A katonahatóság ezt erővel lefoglalta és még Vilt püspök korában is (1811.) csak 100,000 forint váltságdíj fejében lett volna hajlandó ezt a káptalannak visszaadni. A haditanács (Consilium Bellicum) azonban a felajánlott becsértéken kívül még azt is kérte, hogy a püspök saját költségén ételmezési házat építtessen.

hóvá tették Jeruzsálemet, szolgálid holttestét eledelül adták az égi madaraknak, szentjeid húsát a föld vadainak. — Véroket, mint vizet ontották Jeruzsálem körül és nem volt, ki eltemesse. Gyalázattá lettünk szomszédainknak, névetséggé, csúfsággá azoknak, kik körülöttünk vannak. Meddig haragszol, Uram, egészen? Fölgerjed-e, mint a tűz bosszankodásod? Öntsd ki haragodat a pogányokra, kik Téged nem ismernek! Ne emlékezzél meg régi gonoszságainkról, hamar előzzön meg minket a te irgalmasságod; mert igen szegényekké lettünk. Segíts meg minket, szabadító Istenünk, A te neved dicsőségeért Uram szabadíts meg minket és légy kegyelmes bűneinknek, nehogy azt mondják a pogányok között: Hol van az ő Istenök? Legyen nyilvános a nemzetek között szemeink előtt a bosszúállás szolgálid kiömlött véreért.» (78. zs. 1—10. v.)

Ebben az időben, melyben Gyöngyössy, a híres költő mondása szerint, hazánk ege fölött, de különösen Győr fölött, a félhold volt az uralkodó plánéta, a jó keresztény, bármely felekezethez tartozott is, így imádkozott: Ne adj, Uram! minket a pogánynak martaléknak; ne hizzék tovább is a magyar kereszténység vérével ez a vérszopó nádály. Apadjon el egyszer már a török hold; hadd vetkezze le gyászruháját a sok kereszt, bú-bánat, szenvedés után a szegény magyar maradvány!

Ezen és hasonló fohások törtek ki sűrűn a honfiak szívéből; különösen azokéból, kik Győr vidékén érezték a pogány rabigának súlyát és Győrnek

börtöneiben bilincsekbe verve epedve várták a szabadulás óráját.

A keresztények kudarcának különben megvolt az a haszna, hogy a győri törökök nagy elbizakodottságukban ezen túl kevesebb gondot fordítottak a híres várnak megvédelmezésére. Mivel a vár élelmezése úgy is sok nehézséggel járt, a katonák egyrésze állandóan szabadságon volt, török területen lakó családjaiknál; más része portyázással töltötte az időt, bejárva sokszor még a rábaközi falvakat is.¹⁶ A többiek pedig otthon részegeskedtek, kéjelegtek; az elbizakodott Mahmud pasának, a szorentói renegátnak példája szerint, aki maga is barátja volt az itálnak, a keresztény rabnőknak, a vadászatnak; az ellenőrzésben pedig annyira gondatlan, hogy a fehérvári kapunak felvonó-hidja rendszeren még éjjelre is lebecsájtva maradt.

Eközben az országban az apró csatározások egyre folytak; de csak ott mosolygott a keresztény csapatokra a dicsőség némi fénye, ahol Pálffy Miklós jelen volt. Ő volt az, aki mint komáromi parancsnok a Győrnek indított élelmiszereket el-elkapkodta¹⁷ s ezzel előidézte a győri fönnrajzoltuk rendetlen állapotokat; ő volt az, akit Visegrád, Vác, Hatvan és Tata megvivásánál az érdem oroszán része joggal megilletett. Különösen Tata bevétele volt Pálffyranézve föllette fontos, mert ez volt azon iskola, melyen kipróbálta, miként lehet Győrt, nem annyira erőszakos kézzel, mint inkább fortélyos ésszel ismét a kereszt uralma alá visszahozni.¹⁸

GYŐR VISSZAVÉTELE.

időn már a keserűség pohara csordultig megtelt, Isten elküldötte szabadító angyalát br. Pálffy Miklós, győri háztulajdonos — és a győriek jólétéért nem kevésbé buzgó br. Schwarzenberg Adolf fővezér személyében. Pálffy Miklós, a hédervári Kontok igaz leszármazottja, Győr helyrajzi és egyéb mindennemű viszonyainak pontos ismerője, Illésházyval azt tartotta, hogy a természetes fekvésével és hadi mesterséggel megerősített Győrt hamarosan egész Németország sem veheti vissza; azért azt gondolta, hogy itt többet lehet elérni ésszel, mint erővel; és hogy, aki mer, az nyer; miért is elszánta magát, hogy hadicsellel akar élni és az ujonnan föltaalált petárda segítségével hódítja vissza, mint amely eljárás már Tata megvételekor is sikeresnek bizonyult.

* Rabus az Rodolphus császár secretariusus jött volt Erdélyben; így beszélte Győr megvételének occasióját: legelőször az nagy iszonyu hó adott okot reá, mely oly igen nagy volt, hogy az győri bástyával majd egyaránt állott. Valami egy néhány vallon volt ott fogva, kik hogy elszaladhassanak, valami kerekded szerszámot gondoltanak, hogy alá ne menjenek a hóban, és így kiereszkedtenek mindenütt az excubiákat mind belül és kívül negligenter asserálták. Az törökök confisi firmitate loci csak valami ifjakat rendeltének imitt-amott, hogy vigyázzanak. Mindenik vigilian tuto mentenek által. Megjelentvén az nimet császárnak szabadságokat úgy kezd gondolkodni mi és minemű stratagemat indithatna; in re concertata cum Szvarzenburgo et Palfio decretum, hogy quando locus tam negligenter asservaretur, fortuna periclitaretur, sed quia ob copias tunc res tuto transigi non poterat, dilata est in sequens ver. Azután

Ezt annál könnyebben tartotta megvalósíthatónak, mert — mint folyton járó kémei hírül hozták — a törökök a vár erősségében bizakodva, a legnagyobb gondatlanságban éltek. — A 6000 emberből álló török őrségnek egyrésze családos emberekből állott, kiknek övéi Pécsett, Koppánban és Székesfehérvárott voltak, ami az őrségnek sűrű és huzamos távollétét vonla maga után. Mások a környékbeli falvakban laktak, élelmiszerekről gondoskodtak, vagy pedig, — török forrás szerint — pincékben részegeskedtek. — Maga a pasa is csak az élvezeteknek élt. Ágyasokat tartott, vadászatokra járt még a vár megrohanását megelőző napon is, s a szükséges őrködésről csak a leglaányhábban gondoskodott, mint ezt a visszavétel részleteiből körülményesen megértjük.*

Pálffy, aki mindezekről tudott, e körülményekre alapította Győr visszavé-

admoneálta az császár őket, hogy rem tam feliciter conclusam aggrediantur, paruerunt illi, et assumptis militibus rem aggressi sunt, sed antea Pestum habebant constitutum, stratagemate adoriri de negligentia Jauriensium a multis confirmata trahálta őket Győr megvételire. Captum est 29. Martii 3-ia matutina. Desiderati ex ungaris feruntur négyszáz; valones et itali insignes sauci circiter septingenti. Tormenta non solum ejus loci sed etiam ea quae Sinanus habuerat, et ibi reliquerat capta: tria millia tonnarum pulveris bombardici cum magna farinae vi. Az öreg álgyu faltörökkel együtt 180 és taraczkkal 500. Eodem quo Jaurinum est captum, die murus Temesváriensis corruisse fertur. Szamosközy i. m. 74—75. lapján. — Ha már úgy volna is, hogy szökevény vallonok figyelmeztették a királyt Győr állapotára, ez igen valószínű, hogy Pálffy utasítása szerint történt.

telének tervét, amelyet közöit Schwarzenberg Adolffal, a fővezérrel, akihez őt baráti kötelékek is fűzték; tudomása volt erről a haditanácsnak, sőt magának az udvarnak és a királynak is; mind megbíztak Pálffy vállalatában, hadviselési jártasságában, férfias bátorságában. Azért ő Sprinzenstein bécsi hadiszertár-mesternél jó eleve megrendelte azon vívó hadieszközöket, amelyek várostromnál a siker elérésére szükségesek, ki is ezeket március 20-án a Dunán Komáromba leszállította. — Sprinzensteinre vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy ő a petárdák elkészítésére kapott ugyan parancsot, de pénzt egy fillért sem. Ám a derék katoná, ki Schwarzenberget atyjaként szerette és leveleiben atyjának is címezi, saját ezüst asztali készletének egy részét tette zálogba, csak hogy a megrendelt petárdákat gyorsan elkészíttethesse. Ugyanő volt az, ki már 1597-ben Németalföldön a már ott korábban (1579) főtálatalt petárdákat tanulmányozta és ott Vaubecourt alezredest és La Marsch géplakatos-káplárt a német császár hadiszolgálatára megfogadta.¹

A hadivállalat azonban szigorú titoktartást követelt, mert annak kinyilvánulása a sikert megghiúsította és biztos kudarcot, óriási károkat okozott volna. Nemkülönbben kiszemelték az Őfelsége által a télen át is visszatartott várőrség és végbeliek közül a hősi vállalat eszközlésére legalkalmasabb anyagot. Ez volt: 900 tiszta francia, 900 vallon és 300 francia vallon Esztergomból; 50 német veterán Komáromból; továbbá Pálffy vezénylete alatt 1000 magyar lándzsás lovas vitéz, 1000 puska hajdu s 1000 német lovas; összesen 5150. Ezekkel az azon évi nagy hóolvadás után Komáromból márc. 27-én, husvét után való pénteken délután 1 órakor indultak ki, a Dunán éjjel vert

hidon. Isten jóvoltá akarta, hogy a Duna jobbpartjára szállva, ott Fel-Némethi Mátéval találkozzanak, a Győrből kocsin érkező, de bilincsekbe vert hadifogollyal, akit a törökök a mult őszi sikertelen megszállás alkalmával fogtak el s most avégett eresztették ki a várból, hogy váltságdíjának hátralékos részét összegyűjthesse. Ettől is megértették, hogy a győri török őrség nagyon elbizakodott és teljesen biztonságban érzi magát.

Fel-Némethi azt is tudatta velük, hogy 200 janicsár Budára tért katonai díjakért s élelmiszerekért, kiket minden percben várnak onnét vissza. E közlemény megerősítette őket már előbb szerzett tudomásukban. Miért Fel-Némethit kalauznak magukhoz vették és bátran, óvatosan útnak indultak s még aznap Ács közelében kompokon áthaloltak az azidótt a nagy hólé folytán erősen megdagadt Concón, utána a Bakonyéren és este 9 órakor a Ménfő és Kisbarát községek határához tartozó »Gerha« nevű kopár hegyhez értek, s itt is töltötték az éjet. Másnap reggel innét a Németi völgybe ereszkedtek, hol egész nap szép csöndben meghúzódtak és táboroztak, míg csak március 28-án az esti szürkület be nem állott.²

Ezt a táborhelyet Schwarzenbergnek a vatikáni levéltárban őrzött jelentéséből ismerjük; ebben az utolsó pihenőhelyet határozottan »Ghera«-nak nevezi s azt is megjegyzi róla, hogy Győrtől csak 2 órányira van.³ A fönn megjelöltük hely ezen leírásnak megfelel, azal az egyetlen eltéréssel, hogy a völgyet ma már nem »Németi«, hanem »Komló«-völgynek nevezik; de a régi névre még emlékeznek.*

* Id. Szabó Károly ménfői kántortanító szives közleménye.

Különben is a lényeg az, hogy itt, a Győrhöz már nagyon közel eső helyen, a vezérek összehívták a főembereket és tüzetesen megbeszélték a következő éjen való teendőket. Leírták, sőt képek-, rajzokban megmutatták Győrnek helyrajzi alakját, kapuját, bástyáit, utcáit, szigorúan megtiltván a dob használatát, minden hangos kiáltást, lár-

felé. De midőn már a városhoz közeledtek, nagy aggodalom lepte meg őket, hogy éppen e derűs fény lesz az őrség előtt árulójuk. Pálffy most leszállott lováról, Istennek hálát adott oltalmáért; búzgón imádkoztak vele mindnyájan. Ime nemsokára éles szellő keletkezett és az égboltozatra sűrű felhőt hozott, mely a holdat is eltakarta, s egyben a

A petárda szétrombolja a fehérvári kaput.

mát. Isten különös gondviselése intézte, hogy az úton semmivel nem találkoztak, ami jól kigondolt tervüknek kárára szolgált volna.

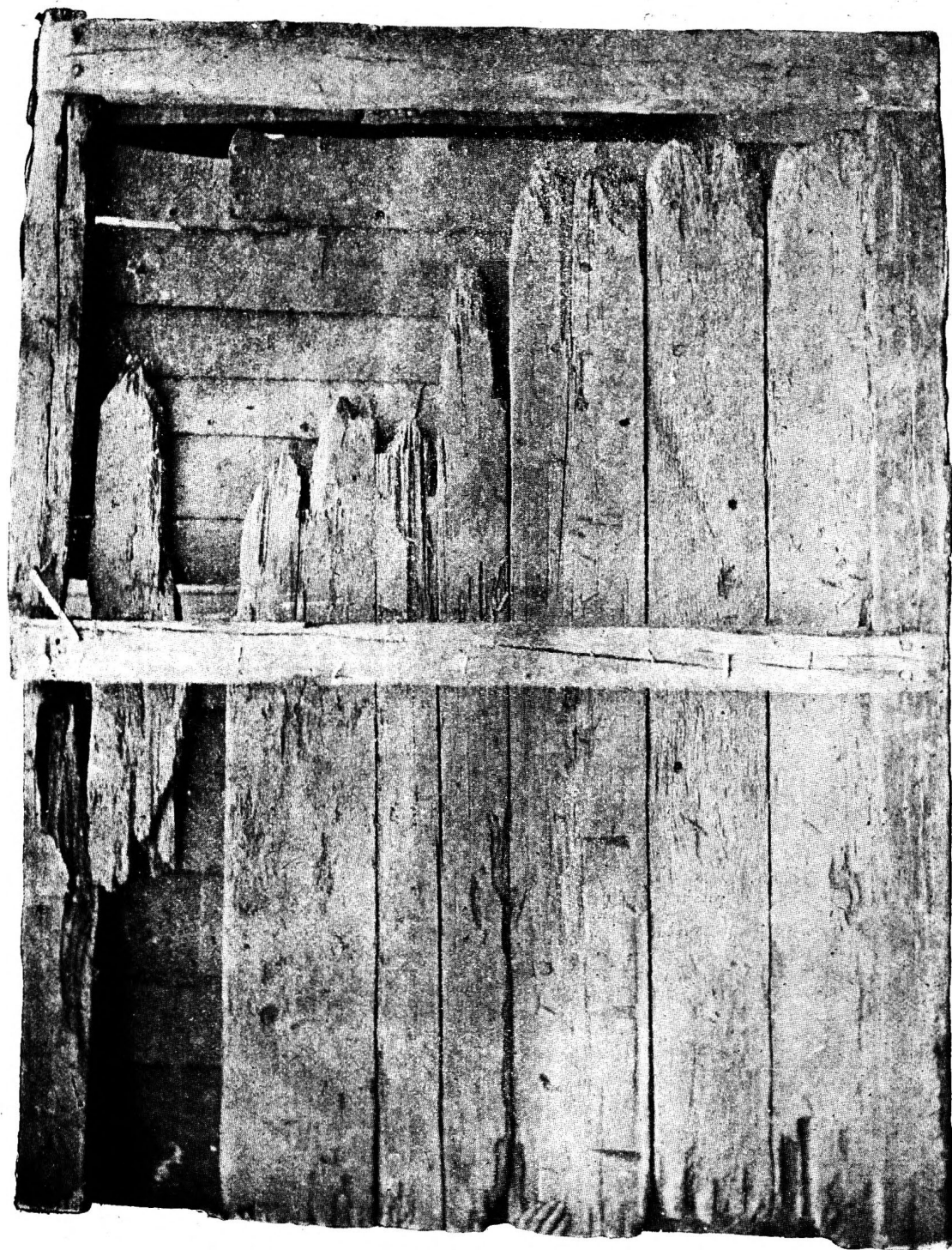
Istvánffy szerint a Győrbe vezető úton turul madár kalauzolta a vitézeket, amit az egész sereg jó jelenségnek tekintett s azért lelkesedett; a felthold is szépen vetette fényét az útra, úgy, hogy bizton lépkedtek s haladtak céljuk

tábor zaját a várostól ellenkező irányba terelte. Most már nyugodtan közeledtek a városhoz s körülbelül a hajdani rác-temető táján, szemközt a Galambbal megállottak.⁴

Ez még 28-án éjjeli 11 órakor történt, de míg a kapuhoz eljutottak, éjfélután 2 óra lett. Nehéz volt ugyanis a nagy sár és sok pocsolya miatt az előre haladás. Óvatosan leszedték tár-

A fehérvári kapu egyik szárnya.
(Kivitről.)

A fehérvári kapu belülről.
(Gerendástele.)

szekereikről a petárdának nevezett cserfa-ágyukat és más ostromszereket, és elhurcolták azokat a góri, vagyis a párkányhoz, (a hidfő oltalmára szolgáló facölöpökhöz.)*

Győr elé a mieink 3 egyforma nagyságu petárdával érkeztek, melyek mindegyike, Schwarzenberg alább olvasható győri levele szerint, 175 fontot nyomott; — úgy látszik mindenestől, mert Scherer bécsi jezsuita páter magyarázata szerint egy-egy petárdát 37 font puskaporral töltöttek meg, mely összesen 6 frtba került. Az egész petárda értéke pedig csak 20 tallér volt.⁵

Ezekkel a petárdákkal fölszerelve Vaubecourt és kísérete a fehérvári kapuhoz szerencsésen megérkezett. A mindent költséiesen kiszinező monda szerint a vállalat közben az egész városban egyetlen kutya sem ugatott, utóbb is senkit meg nem támadott, holott ebek Győrött is bőviben valának találhatók.⁶ Ezt a babonás közhiedelem később Vaubecourt bűvös befolyásának tulajdonította, valamint a vállalkozást kísérő többi szerencsés körülményt is. Emiatt azután személyisége is a Doktor Faustéhoz hasonló ördögös hirbe keveredett.

Mikor Vaubecourt, La Marsch káplárral, az ágyuk legénységével és a spahiknak öltözött s törökül is beszélő huszárokkal** a hidfőhöz megérkezett, első gondjuk a góri, vagyis párkány ajtajának megnyitása volt. A facölöpös

kerítés ajtajára illesztett petárda szerencsére nem sült el; azért szerencsére, mert a korai durranás az egész vállalat sikerét kockáztatta volna. Erre Vaubecourt és társai rázással és fegyvereik segítségével nyitották ki a kaput, úgy, hogy minden nagyobb zaj nélkül s elég gyorsan juthattak a tényleg leeresztve talált felvonó-hidon a tulajdonképpeni fehérvári vaskapuhoz. Az őrségen csak egy gyerkőc-fiú volt ébren; míg az öt huszár ezzel beszédbe eredt és jelentette az élelmiszerek stb. megérkezését, valamint azt is, hogy Budáról Áron aga, a szultán szállásmesterének fiától, győri arájának kellemes híreket hoztak; — addig Vaubecourt és emberei mindegyik kapuszárnyra egy-egy petárdát akasztoltak.

De eközben a fölébredt kapuőrök is rosszat gyanítottak és az 5 előőrsközül hármát lelőttek. Ám a törökök már megkéstek! Eldurrantak a cserfa-ágyuk; az első a megvasalt kapunak egyik szárnyát bezúzta, olyan lyukat törve rajta, hogy azon 2 ember kényelmesen bebújhatott. A másik petárda pedig a kapu másik szárnyát belökte a kapu mögötti piac közepére;⁷ utóbbi tudósítások nagyítva hozzátesszik, mintegy 300 lépésnyire. Az ütött résen és nyílt kapun az ostromló sereg sietett be a várba, a már előzetesen megállapított rendben. Elöl Vaubecourt száz emberével; utána Oberbruck, az esztergomi ezredes a franciákkal, vallo-

* A petárda kalapalaku mozsárágyu, melyet az ostromlott hely kapujára, palánkjára vagy falára erősítettek, illetőleg akasztottak, hogy robbanása után rést üssön rajtuk. Gyűjtőlyukjuk a fenéken van, hogy a benne levő puskaport kényelmesen meglehessen gyújtani. — Vaubecourt vele való első kísérletét Tatánál mutatta be sikeresen (Kertbeny: i. m. 309. l. 1266. sz. nyomtatv. — V. ö. Jedlicska P.: i. m. 622—625. ll.), s éppen ez sarkalta a vezéreket a győri vállalkozásra is.

** Az 5 törökül beszélő huszárnak előrebocsátását

a fehérvári kapuhoz Ortelius mellett a kortárs Réwa Péter is felhossa De Monarchia et S. Corona R. Hungariae című Frankfurthban 1659-ben megjelent műve 104-ik lapján. — Katona Historia Critica Regum Hungariae című 1794-ben Budán megjelent műve VIII. k. 460. lapján ezt azért nem tartja valószínűnek, mert a szintén kortárs Istvánffy az 1597-ben Tata bevételénél mond hasonló történetet az előrebocsátott törökül beszélő huszárokról. Hist. Regni Hungariae. Viennae, 1758. 434. lap.

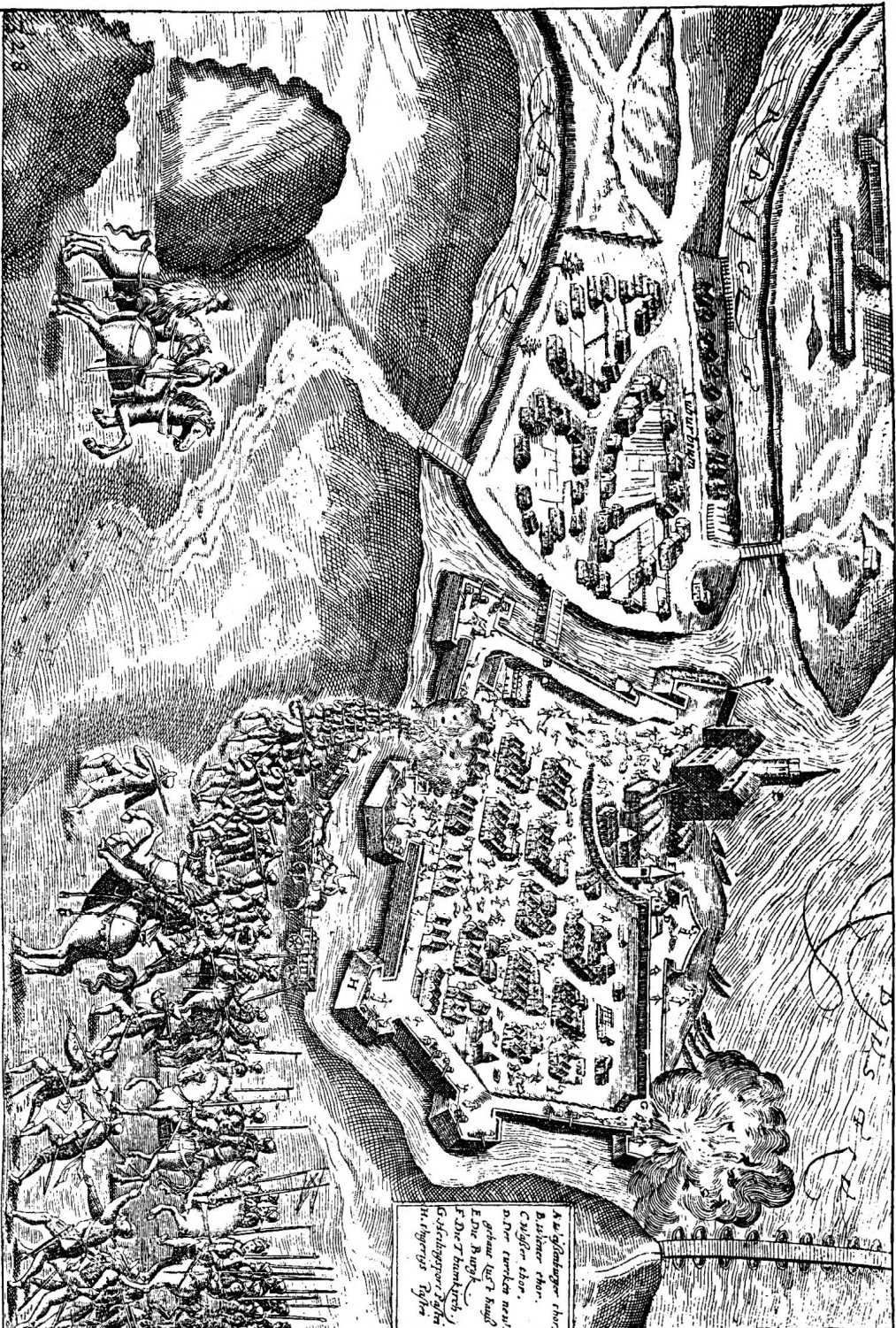
nokkal, kik a piacot foglalták el. Azonnal utána nyomult Eörsi Péter esztergomi hadnagy is hajdúival. Siettek előre Lopez százada, Strassoldo lovasai, Schwarzenberg veteránjai, a Hoin kompániája, Verlain kis csapata. Ők mind a vett utasítás szerint igyekeztek a nekik kijelölt helyeket elfoglalni s megvédelmezni. Schwarzenberg és Tököly Sebestyén egyelőre a kapu boltíve alatt foglaltak helyet, várván a legközelebbi pillanatban mily intézkedések szüksége merülne föl? Pálffy vezértársától a következő utasítást kapta: »Der Herr Pálffy aber mit den Huszaren, sammt den übrigen Compagn. Reitern soll das Feld um und bei der Festung befreien und innehalten, bis solange, das der Allmächtige Gott uns die Victoria zu erlangen gnödigst verleihen würde.« Vagyis Pálffy embereivel a falakon kívül maradt, egyelőre a kívülről felmerülhető veszélyek elhárítására és tartalékol, ha bárhol és bármi szükség merül is föl, annak gyors és foganatos orvoslására.⁸ Ez a szükség csakugyan nemsokára el is következett, de nem kívülről, hanem a falakon belül.

A törökök ugyanis a cserfaágyú hatalmas durranására álmukból csakhamar fölserkentek és inkább fegyverkeztek, mint öltözködtek, Mahmud pasa mellé állottak és mint sasok vívni szálltak. A vártól balra levezelő úton, hol a pasa 30 testőrével harcolt, 60 keresztény teteme borítja a földet. A pasa egyik kezében kardot villogtatott, a másikban zászlót szorongatott s nem volt megközelíthető, jőlehet a mieink, Eörsi Péter esztergomi ezredes vezérlete alatt mindenáron élve akarták őt kézrekeríteni; elvégre is két lövés terítette le a földre s haldokolva vihették csak a fővezér elé.

A tágas piacon Vaubecourt és Oberbruck csapataiból 200 keresztény fe-

küdt vérben, köztük maga a nemes Oberbruck Eberhard lüttichi ezredes is. Az összeecsapás fölötté heves volt; el lehetett mondani: Csöng kardon a kard, kar dönti a kart. Hihetetlen — mondja Istvánffy — az ellen mily elkeseredett, engesztelhetetlen dühvel, makacssággal, szívós kitartással harcolt. Ez az elkeseredett harc akkor érte el tetőfokát, mikor Schwarzenberg az elesett Mahmud pasának leütött fejét kitűzette a magyar-, másképp Rába-bástyára,⁹ hol az ismét teljes fényében ragyogó holdvilág mindenki előtt láthatóvá tette. Erre a janicsárokat oly vad böszültség ragadta meg, hogy senki sem tudott nekik ellentállni. Midőn már a földön feküdtek halálosan megsebezve, vagy fölnyársalva, még akkor is szúrtak, vagy lőttek. A keresztény hősöket háromszor nyomták a fehérvári kapuig vissza. Az ütközet sorsa már-már kétes volt; sokan elvesztek, sokan megsebesültek s a többiek ereje is lankadni kezdett.

De ime, ahol legnagyobb a veszély, ott készen áll az isteni segély! Thököly szavára Schwarzenberg Pálffy huszárait gyalogcsatára a városba vezényli. Első pillanatra szokatlan előttük e vezényszó, mintha nem is értenék. Lovaitól váljanak-e meg, hiszen azok nélkül ők csak fél-katonák; habozni látszanak. Ámde nincs most veszteni való perc. Pálffy leszáll lováról és azt mondja huszárijainak: »Fiuk, előre!« A példa vonz; a huszárok megértették a vezényszót, követték, mint szokták a hős vezért, berohantak a kapun, neki rontottak az ellenség sorainak s el volt döntve a csatának s vele Győrvárosának sorsa.¹⁰ — Pálffy hadai előtt nem szokott, nem tudott az ellen megállni. Visszaszorította őket egész a Jakusitsbástyáig a Duna felé.¹¹ Itt sem volt még hajlandó magát megadni. De a nagyobb erő előtt hátrálni kényszerült.

IAVRINVM, vulgo RAAB, unitissimum et purissimum opulum, ad confluentium Rabi et Danubij flum. sinu cum chylificanti pro bene, Acetosa, atque hyemata propugnata. Anno MDCXC. ET. Die 28. Septembris. Sicut Bogia Annuntia Tueria Cognovi huius Ducis per Maletiana Comera, unitis profumatis et huiusmodi tunc, contra protuberantibus additione huius
 bergi tradidit. Sed diuina fuit gratia. Anno fortis huius X.D. XCIII. Die 28. Martij, Iulijus Rolfus II. Imperatoris Ferdinandi Imperatoris Augusti per Illustrem Bavaram Adolphum
 de Schierersbach, iudicatum huiusmodi unguis fructum, sicut resperant. Di. quo duo res optima Max. huius honor et gloria in eterna gloria amen

Győr bevétele a Jakusits-bástya fölrobbanásával.

A hátrálók egy része, Omer aga vezérlete alatt, a fellegrvárba menekült. A másik rész, Olaj béggel élén, a Jakusits-bástyába vette be magát és ennek bejáratát sánckosarakkal eltorlaszolta. De a hajdúk, vallonok csakhamar megostromolták ezt a helyet is. Ám ennek a bástyának kazamátáiban volt a törökök puskapora raktározva. Néhány kétségbeesett janicsár ide mászott le és a puskaport — úgy látszik készakarva — meggyújtotta,* amely azután oly nagy elemi erővel robbant föl, hogy az egész bástyát széjjelszedte és kimondhatatlan pusztítást okozott mind az ellenség, mind a mieink között. Egy lovas vitézt lovastól a dagadt Duna hullámaiba röpített.¹² Giovanni Paulo félszázada borzasztóan elcsonkítva és megpörzsölve ott veszett; a hozzá közel harcolók is mind megsebesültek. E rettenetes emberhalál ott történt, ahol most a szent Orsolya-rendiek internátusa, iskolája áll. E bástyát azért a győriek helyreállítása után három századon át Vérhalomnak, a mellette levő kis utcát pedig Vérhalom-köznök nevezték el. — A szentdombi robbanással vége lett az itt lefolyó rémséges tusának. Ez reggel 6 óra tájban történhetett. Csak egyesek védekeztek vagy rejtőztek még házakban és pincékben. — Ezeket, amennyiben magukat meg nem adták, lelőtték, vagy leszúrták. Most az Omer ágával a fellegrvárba menekült törökökre került a sor. Ezeket Pálffy figyelmeztette

* Azon bástyát, mely Győr visszafoglalásakor az alatta levő kazamátában levő nagymennyiségű s a janicsárok által meggyújtott puskaapor folytán fölrobbant és sok keresztény és török harcost a légbe röpített, megölt vagy megbénított, közönségesen szentdombi bástyának nevezik a történetírók, mert a Lamberg Kristóf győri kapitány által 1529-ben elhamvasztott templomok, tornyok és kolostorok köveiből épült. Katona pedig i. m. 457-ik lapján Jakusits-bástyának nevezi, mert azon időben készült, midőn Jakusits Ferenc Győrnek 1566. körül főkapitánya volt.

helyzetük tarthatatlan voltára s megadásra szólította fel őket. Erre azonban ők lövésekkel feleltek, mire Pálffy is ágyukat szegeztetett a várnak. Ez nem tévesztette hatását, mert részint megadták magukat kegyelemre, részint kétségbeesve az áradt Duna hullámai közé vetették magukat; de csak alig egynéhányan voltak, akik átuszva a Dunán, szerencsésen megmenekültek. Ezek között volt az a Hasszán nevű vén török katona is, aki magát később török szökevénynek színelve, először a keresztények kezén levő Palotára, majd ismét Győrré került és itt a fehérvári pasa részéről ígért 200 arany vérdíj reményében, a rettenetes és rettenhetlen pribéket: Kis Ibrahimot orozva meggyilkolta. — Ám szökése közben ő is halállal lakolt.¹³ Egy másik menekülő Budáig jutott s megvitte az ottani pasának a győri szomorú hirt. A pasa e szolgálatáért azonnal fölakasztatá.¹⁴

Délelőtt 8 óra tájban a vár s így egész Győr a keresztények kezében volt.

Egyik katonai szaklap hiteles forrásokból merített elbeszélésében 10 órára teszi a vár teljes elfoglalását. Ennél fontosabbnak tartjuk a szaklap azon megjegyzését, hogy a várba bevonuló Schwarzenberg mélyen megilletődve állott meg a magyar bástyán karróra tűzött Mahmud pasa feje előtt, melyen máris holló lakmározott.¹⁵ E jelenet oly mélyen vésődött lelkületébe, hogy utóbb grófi címerét is ezzel a képpel kívánta kibővíteni.

Hamarosan a vár bevétele után csakugyan megérkezett Budáról 40 élelmszereket szállító kocsi. A keresztények a mit sem sejtő kíséretet lefegyverezték és a szállítmányt zsákmányul ejtették. Hasonlóképpen jártak azon előkelő törökök, kik szintén a reggeli órákban érkeztek meg portyázási útjokból.¹⁶

Báró Pálffy Miklós.

Báró Schwarzenberg Adolf.

Meg kell itt emlékeznünk még egy körülményről, mely a nehéz vállalkozás sikerét könnyen kockáztathatta volna; ez pedig az akkori zsoldosoknak szinte ellenállhatlan zsákmányolási hajlama. A magyar nemesség a törökkel szemben hazájáért, szabadságáért, vagyonaért, életéért, szóval mindenéért küzdött; de biz az idegen zsoldos jórészt csak a zsákmány reményiségében hadakozott s akárhányszor a

los a törökök házaiba bemenni és csak a legcsekélyebbet is zsákmányolni. Ha ki mégis megteszi, szomszédja azonnal lelőheti; mit ha megtenni elmulaszt, maga is halállal lakol. Azonképpen a török asszonyokhoz is senki ne közeljék. Ellenben megígéri, hogy az egész zsákmányt egyenlőképpen és igazságosan fogja fölosztani.¹⁷ — Sajnos, hogy egyesek, még tiszték is, megszegték a fővezéri szigorú parancsot. Tagadhatlan, az erre kínálkozó alkalom nem mindennapi volt. Néhány főbb épület keleti fejedelmi fénnel volt berendezve. A törökök magát a szultánt várták Györré; ezért is ott a sok drága paripa, arany, ezüst, drágakő, ékszer stb. Mindennek a zsoldos nehezen tud ellentállni. Lopez Mihály spanyol kapitány is vitézül harcol, üldözi a törököt; de szívét nem a hazaszeretet, hanem a kincsvágy epeszti. Ő egyik francia bajtársát, ki nem megvetendő zsákmányra, sok aranyra tett szert, — megöli és mély gödörbe temeti, hogy kincseit ő élvezhesse. De a szégyenletes dolog csakhamar kitudódik; Schwarzenberg hadbírótság elé állítja a kapitányt, s a fölötte kimondott halálos ítéletet rajta azonnal végre is hajtja.¹⁸ Ez a fekete cselekedet egyellen homályos erkölcsi foltja a szép, örvendetes győri eseménynek. De meg kellett említeni az igazság kedvéért; meg azért is, hogy az erény a maga fényében annál díszöbben ragyogjon.

Már most ami a zsákmányt illeti, a császárnak jutott: 170 ágyu, az összes hadiszerek és az istállókból talált 600—800 ló közül 50 darab; a többi: aranyat, ezüstöt, drágaságokat, ruhákat, élelmiszereket, Schwarzenberg ígérete szerint, a tiszték és katonák között osztotta fel. Az osztalék oly bőséges volt, hogy egyellen közkatona egy éjjel 500 aranyat veszített, pedig nem

Discurs. *A M*
 Ungarischer Sibenburgischer/Erabatischer/Walachischer/
 Türckischer/und Tartarischer Handlungen.
Kurtze anzeig vnd erzeh-
lung/was sich vom verfloffenen Herbst an/bis
auff diese zeit / in Vier Monaten hero/mit / in /zwischen
 Wir vnd nach der Belagerung Raab begeben / auch bey dem Belagerer
 Wagen/der Feind zu Land vnd Wasser/ etlich mahl beschlagen vnd in die flucht
 getrieben/auch wie der Türckische Serdar allda vor Wagen / zu Parlamentieren
 begeret/bedacht gebetten/vnd von Wagen gar abjogen/it. Dergleichen was sich
 aus führung der Thren/auffzug der Feinden/unterwerfung ihrer Boischafften/vnd in
 den Türckischen Schreiben befunden/auch sonsten mit mancherley sachen/
 Schreyung/ Treiben/beurkundung viel Viecho/vnd anderem begeben.
 Vnd wie der Fürst in Sibenburg/ dem Feind Vier Bestung vñ Castel abgenom-
 men/ Cemenow/ Belagerer/ sich auch mit den Walachischen/Türckischen/vnd Tartarischen
 Boischafften / vñ sea nitzen/als dtrnach folgt/verloffen begeben vnd ingetragen hat.

Endruck in Nürnberg mit Ver. Wgung. 1598.

Kurtze anzeig.

bomló ellenséges sorok láttára nem a hátráló ellenségre, hanem tatárok módjára a zsákmányra vetette magát s ezzel sokszor a kész győzelmet vereséggé változtatta. Ezért Schwarzenberg már a fölvonuláskor kihirdette a következőket: Halálbüntetés terhe mellett ti-

mindenét veszítette el. Azaz, hogy mégis mindenét, mert Schwarzenberg ezt a létkozló fiút, elrettentő például, egyszerűen fölakasztatta.¹⁹

A zsákmányhoz tartozott még az a 300 török katona, aki Omer agával megadta magát és Pálffy közbenjárására kegyelmet nyert; továbbá azok a török asszonyok és gyermekek, — köztük a pasa ágyasa és ennek kis fia — kiket a győzők a pincében találtak;²⁰ meg az a néhány száz keresztény rab,²¹ akik most börtönükből, bilincseiktől szabadultak és újjongva áldották szabadítóikat. Ez a csoport volt kétségkívül a zsákmánynak legbecsesebb része!

Még csak arra a kérdésre kell megfelelnünk: milyen áldozatba került Győr megvétele?

Schwarzenberg jelentésében 1500-ra teszi a harcban megölt törökök számát; mások csak 1300-ra,²² azok nélkül, akik a robbanás következtében veszítették életüket. Ellenben a keresztények veszteségét a különböző híradások 4—500 halottra és 600 sebesültre teszik.²³ — Nagyítás nélkül mondható tehát, hogy Győr utcáin 1598 márc. 29-én ezrével heverték a holttestek és a sebesültek.

Meglehet, hogy némelyeket még így sem hat meg az áldozat nagysága. De kérdelem, ki merne alvó oroszlánok barlangjába bemenni éjnek idején, hogy tőlük valamely becses prédát elragadjon? Vajjon csekély áldozat-e az, ha minden ötödik ember vagy életét, vagy testének egyik értékes szervét áldozatul hozza? Bizony, bizony Istennek nagy irgalma volt, hogy mind az 5150 hős nem semmisült meg!

A keresztények kezébe került zsákmányról és a csata részleteiről érdekes képet szolgáltatnak a vezérek egykorú jelentései, azért ezek tartalmát is, némi megrövidítéssel, ide igtatjuk.

Schwarzenberg fővezérnek Rudolf

császárhoz intézett jelentése így szól: Császári Főlségednek legalázatosabban jelentem, hogy én tegnap föltett szándékomat a mindenható Isten segítségével szerencsésen végrehajtottam olyképpen, hogy már Győr vára, mind a város az ellenségnek nagy kárával és hátrányára ismét Császári Főlségednek hatalmába kerültek; hol is mostanság tartózkodom ama hadi néppel, amelyre szükségem vala. Velem van ugyanis 5 francia, 5 vallon zászlóalj Pálffy úrral egyetemben, aki hajdúival és hu-

Wahrhaftige Zeitung N. 23
Wie der gnedige Gott
 wider alles Verhoffen / dem Volgeborenen
 und Gestrungen Herrn / Herrn Adolph Freyherrn zu
 Schwarzburg glücklichen Sieg verliehen / den 18. Martii Anno Car-
 linders dieses 1598. Jahrs / da er drey Stundt vor tags mit seu-
 nem Volck für Raab gerückt / vnd die starkt wol-
 verwarre Festung eingenom-
 men hat.

Wahrhaftige Com-
 munication des wils-
 geborenen vnd ges-
 trungen Herrn /

Herrn Adolph
 Freyherrn zu
 Schwarzbürg

Gedruckt zu Nürnberg.

Wahrhafte Zeitung.

szárjaival, valamint némely esztergomi német gyalogosaival szintén itt tartózkodik. Kötelességem Császári Főlségednek jelentést tenni arról, amit láttam és tapasztaltam. Most azonban az idő rövid, több részletességgel csak holnap, vagy holnapután írhatok tiszteltteljesen. Különben nem hallgathatom el Cs. Főlséged előtt, hogy Pálffy úr

ezen vállalkozásomban minden tekintetben nagy buzgóságot tanúsított, valamint hogy Cs. Főlségednek vannak még szép számmal becsületes katonái, kik, Isten a bizonyosságom, Főlséged szolgálatában vitézül viselkedtek...

Ezután névszerint felsorolja azokat, akik magukat különösen kitüntették; köztük az esztergomi Eörsy Pétert, Pálffy egyik főemberét is. Majd ismét így folytatja: ... Sok lovunk elveszett, úgy, hogy alig van kapitány vagy parancsnok, aki alatt 2 vagy 3 lovat le ne vágta, vagy le ne lőttek volna. Ők maguk is részben kisebb-nagyobb sebet kaptak.

Ezen várban volt mintegy 1600 fegyveres török, kik is nagy és erős ellentállást fejtettek ki, annyira, hogy 4 óránál tovább tartott, míg a várost teljesen hatalmamba kerítettem. Legnagyobb részük el is esett. Köztük Giumbliaga és maga a pasa is, kit egészen a kapu közelében vágának le a legelőkelőbbekkel együtt. A pasa fejét a magyar-bástyára tűzettem ki.

Egyébként az a szándékom, hogy más helyen próbálom szerencsét; azért alázattal kérem Császári Főlségedet, küldene nekem több lovas és gyalog hadi népet és pedig minél hamarább.

Datum Győr, március 30-án, 1598.

Ugyancsak Schwarzenberg egy másik, április 1-ről keltezett levelében elmondja, minő csellel és fortéllyal hatoltak a keresztények a várba. A levél befejező része így hangzik: »... A vár ezen bevételekor, asszonyok és gyermekek nélkül, vagy 1500 törököt vágunk le, azokat nem számítva, akik a robbanásakor veszítették el az életüket, vagy a bástyáról a Dunába ugorva úgy fulladtak meg. Diligenter elsüttettem az összes nagy ágyukat, mielőtt még a pasa meghalt volna, mintegy az ő szemeláttára; csak azután üttet-

tem le fejét és tűzettem a magyar-bástyára.

Ezen városban találtunk mintegy 700 drb. válogatott szép lovat és sok szép hadifőlszerelést; azonképpen hét boltozatot tele liszttel, rizsszel, mézzel, kecskehussal és más fűszerekkel. A vár tornyában pedig sok vert aranyat és ezüstöt; mennyit, igazában nem is tudom; mégis úgy gondolom, maga az arany többet tesz három tonnánál; egy-néhány kocsink is lett sok szép coboly- és nyest-prémmelel megrakva. Ugy gondolom, több elrejtett drága jószágot is találunk még. Majd gondoskodom, hogy szorgalmasan kutassanak utána. Különben minden ágyut a fegyvertárba vittem; szépek és jók. A bástyákra is száznál többet állíttattam. Puskapor és golyó eddig nem valami sok került még elő. Datum, Győr, ut supra. Adolph Freyherr von Schwarzenberg.²⁴

Pálffy Miklós pedig 1598 ápr. 3-áról ekképp tudósítja jó emberét, Rákóczy Zsigmondot, a későbbi erdélyi fejedelmet, akkor Abauj főispánját, Győrnek visszafoglalásáról: »Aminémű jókkal mostansággal a mi jó Istenünk ide e földre meglátogatott legyen, akarom Kgdet tudóssá tenni felőle. Mentünk vala e napokban, úgymint márc. 27-én Komáromból Schwarzenberg urammal, kevés vitézlő néppel, melyet ő felsége itt hagyott volt telelni, s egy-néhány végbeliekkel Győr felé, hogy az Istennek segítségével és áldása velünk levén, szerencsét próbálnánk, mire reá segélvén és vezérelvén Isten ő szent felsége, az ő jóvoltából ismét kezünkbe adá a mi Győrünket nem kevés kereszténynek vére hullásával és halálával, de a pogányság úgymint 2500, kik benne voltanak sok fő nevezetes és híres vitéz törökkel egyetemben a basával és janicsár agával levágattanak, rettenetes vérontással, úgy, hogy mieinkben is por-

vetteléstől és kard miatt vesztett három avagy négyszázig. Sebes is vagyontalan ötszázig. Igazán megmulatták, hogy vitézek laktak benne.

Az Alay béget, Giumbliá agát, Gyebesi Csorbaiat egynéhány főtörökkel, akik egyetemben voltak ötszázig, elevenen fogtak el.

Az úr Isten ő szent felsége így adá ismét Győrt márc. 29-én a keresztények kezéhez, akiért az úr Istennek neve dicseréssék.

Azonkívül sok, nagy, öreg, szép ágyut és tarackokat is találtunk benne, kik mind ott bent maradtak volt, és amellettt török császár ágyúiban is sokat találtunk ott bent sok jó lovakkal, szépszerszámokkal és nagy gazdagsággal, Istennek jóvoltából járánk. Isten éltesse Kgdet jó egészségben!»

Pálffy e levél utóiratában sajátkezűleg még ezeket jegyzi föl: »Ágyut éppen 130-at találtunk, többet 30 lövetüt.«²⁵

A két keresztény forrásból eredő tudósítással szemben álljon itt két török tudósítás is Győr bevételéről. Az egyik, — Naimannak, a török történetírónak leírása, — így szól dr. Karácson Imre fordítása szerint:

»Egyik éjjel a Pálffy nevezetű disznó, aki Komárom kapitánya volt, néhány ezer gyalogos hitelent összegyűjtven, maga és egy-kétezer lovassal jött s a berendezett faágyut elrejtven, még saját katonáinak sem mulatta meg s Győr kapujához hozta. E részen teljes gondallanságból a néhány fenyűdeszkából készült kaput becsukták, de a felvonóhidat nem vonták föl.

Néhány hitehagyott hitetlen a kapuhoz jövén, kívülről kiáltott, mondván: »Nöbetcsi!« (ör). Az ör, egy fiú, felébredvén: »Kik vagytok?« kérdé. Erre feleltek: »Pécsről ételmet hoztunk, az úton az ellenség elért s a kocsikkal futva, csak nehezen menekültünk meg

s most utánunk jönnek és üldöznek; nyisd ki a kaput s vedd be a várba az eleséget.« E beszélgetés alatt a faágyut egészen közel hozták. A fiú azt mondá: »Elmegyek s a kapusnak bejelentem« s elment. Ennyi beszéd alatt a faágyut tetszésük szerint elhelyezték s amint azt elsütötték, a kaput darabokra szaggatta s az átkozottak csapatosan bementek. Belül ki részeg, ki ópiumtól kábult volt s mégis amint magukhoz tértek a gondatlanok, lelük fejükbe ugrott s kétoldról a hitetleneket támadták s már majdnem annyira vitték, hogy kiverik őket. Az ellenség sokasága azonban megtörte erejüket s folytonosan harcolva mindnyájan vértanuk lettek. Győr vára ezen csellel jutott a hitetlenek hatalmába.

Beszélik, hogy a részeg, korhely janicsár agát élve vitték a Pálffy nevezetű hitetlen elé, ki nála tizenöt-huszezer aranyat is talált. »Ezt az aranyat minek rejtegeted? Nem lehetett volna-e a vár őrizetére fordítanod? Így őrizik-e a várat?« S ezt mondván fejét levágatta és póznára tűzve körülhordoztatta és kiáltatta: »A vár őrizetét elhanyagolónak ez a sorsa.«

A muzulmánok közül csakis öt-hat ember szabadult meg, akik Budára mentek. A többiek pedig a megsemmisülés országába jutottak. Saban hó 29-én a budai beglerbég ez esetet megírta és a küldött tudósítás a szerdához megérkezett.«²⁶

Evliá Cselebi pedig, a híres török utazó, ki 1665-ben ír ugyan, a rendelkezésre álló hivatalos források után így beszéli el Győr elesét:

»Három esztendeig maradt csak Győr iszlám kézben. A Győr vári pasa, Mahmud, szelíd, csendes ember volt, a janicsárok agája, Jahja aga pedig éjjelnappal részeg volt s így az egész sereg is éjjelnappal részegeskedett s a

várat nem őrizték. E közben a herélt Haszán pasa lett a nagyvezér, akit erőszakossága miatt néhány nap múlva megölték s helyébe Dserrah Mohamed pasa lett a nagyvezér. Győr várába pedig sem hadiszert, sem élelmet nem küldtek s így éhség és szükség ütötte fel fejét. Az ellenség tudta, hogy az alkalom maga nyereség, azért a környékbeli rájákat a várba nem engedte be élelmiszerekkel.

Egyik éjjel ötszáz kocsi élelem hozásának ürügye alatt az ellenség a vár alá jött s a várbeli örök részekék lévén, a hitetlenekhez így szóltak: »Miféle kocsik ezek?« Az ellenség ezt válaszolá: »Élelmiszereket hoztunk.« Ők pedig így szóltak: »Aludjatok künn, majd reggel a vár kapuja megnyílik s akkor bejöhetnek!« Az ellenség látszólag aludni ment. Minden kocsin 2—2 láda, minden ládában 5—5 fegyveres hitetlen katona volt elrejtőzve s a főfegyverkezett kocsisok, kereskedők és utasok alakjában érkezett hitetlenekkel összesen 8000-en voltak. Az ellenség éjjel leszállott a kocsikról és 20 vasabronchos faágyut és 20 mozsárágyut is levett a kocsiról s a kapu árkáinak partjára helyezték. A várbeli örök ezt látva, így szóltak: »Az élelmiszert szeditek le?« A hitetlenek válaszolták: »A kocsikat üresítjük ki.«

A pasa, a kádi, az aga* s az egész katonaság részeg volt, mivel azelőtt az ellenség élelmet nem küldött, csupán bort küldött s a várat ivóhellyé tették.

A kocsikon levő ellenségen kívül a Rába folyó partjain, a leshelyeken,

10,000 katona volt készen. Hajnalban az egész nép részeg volt s ekkor a kapunál támaszkodó aga egy kanóccal tüzet gyújtott s a kapunak két szárnyát az ágyugolyók szétvetették és az összes ellenség fegyveresen egyszerre megrohanta a várat. A házakba is behatoltak s hálólhelyén mindenkit megölték. A pasát, a janicsár agát és más agákat élve fogták el. »Padisahotoknak várát így őrzitek-e?« mondták nekik s megölték őket, levágott fejüket pedig a portára küldték. A budai vezérnek mentegetőző levele is megérkezett, de mi haszna? Pusztulás után késő az előrelátás. Ime az 1006. (1598. Kr. U. sz. u.) évben az ellenség Győr várát ilyen módon elfoglalta s attól az időtől fogva kezében van. Hadseregünk legyőzése nélkül s ágyuzás nélkül jutott birtokába. Vesztes testvéreinknek tudomására legyen, hogy ilyen vár az egész országban a legritkébb.«²⁷

Mindezen tudósításokat érdekesen világítják meg és egészítik ki a szintén Prágában székelő pápai nunciusnak Rómába küldött terjedelmes jelentései. Ápril 6-án két rövidebb jelentés megy már Rómába, Schwarzenberg március 30-iki levelének olasz fordításával. — Ápril 11-ről keltezett terjedelmes jelentés pedig az összes Prágába érkezett híreket egybefoglalja; egy külön kimutatás (Summario particolare) azonfelel a Győr visszavételével egybefüggő dolgokról ad világos áttekintést a bécsi haditanács jelentése alapján.²⁸

Ezen jelentések adatait egyébként részben már idéztük, részben a következőkben fogjuk fölhasználni.

* Aga = parancsnok; kádi = bíró.

VI.

A KORTÁRSÁK ELISMERÉSE.

A fényes győzelem hírért Schwarzenberg még aznap megvitette Prágába Rudolf királynak, még pedig maga Vaubecourt által, ki váltott lovakon úgy látszik már ápr. 3-án késő éjjel elérte Prágát, a császár székhelyét.*

Mily hatással volt a győri hír úgy a királyra, valamint az egész kereszténységre, legszebben mutatják azon lelkes tettek és fényes ünnepségek, melyek az örvendetes esemény híre nyomán a szivekből kiváltódtak.

Rudolf király azonnal a hír vétele után, ápril 4-én, ír Pálffynak; hősies

viselkedéséért tetszését fejezi ki s egyszersmind királyi kegyéről biztosítja.¹ Másnap a prágai vártemplomban zenés Te Deum-ot mondatott és alkalmi sz. beszédben ünnepelteté a nagy eseményt. Mindezek után 18 ágyulóvés tudatta a jó hirt egész Prága városával.²

Ezen ünnepségről a nuncius április 6-án így ír Rómába: »... lehetetlen kifejezni azt az örömet, amit itt mindnyájan éreznek; mert ezen csemény — Győr visszavétele — folytán Ausztria immár biztonságban van és mindezen tartományok megszabadultak az őket eddig fogva tartó félelemtől. Ugy tetszett Istennek, hogy mindnyájan hálás-

* Vannak, akik állítják, hogy Rudolf császárnak már korábban is volt értesülése a győri győzelemről. Ugyanis a különben teljesen megbízható és egykorú Khevenhüller ezen csodálatos dolgot írja Rudolfról: Jóllehet Schwarzenberg úr ő császári fölségét a szerencsés eredményről Buecham János Kristóf (?) úr által azonnal tudósította, mégis ő fölsége mindjárt azzal a nyilatkozattal fogadta a követet, ne tegyen egyébről jelentést, hanem csak arra feleljen, amit kérdeznek tőle; mire a követnek elmondották, melyik kapun és melyik órában történt a városnak visszafoglalása. Midőn Buecham e fölött csodálkoznék, ő fölsége elmondotta, hogy ők (t. i. a prágai udvarbeliek) ezt egy angol művész által feltalált és készített kettős tükör és mágneskö segítségével tudják, melyekkel több mértföldnyire lehet egymással holdvilágnál jeleket váltani; az így előkészített tükrök egyike Schwarzenbergnél, a másik pedig ő fölsége birtokában volt: ebben a kételkedni látszó Buecham is egészen megnyugodott. (Annales Ferdinandi: V. k. 922. lap.) Ujabb hozzászólások nem tartják kizártnak, hogy Rudolf, a csillagász, a vele összeköttetésben álló angol tudósok segítségével ismerhette a tükrőtávíratot, de a mágneskönek ehhez sem lett

volna semmi köze. (Alte und Neue Welt, 1898—99. 312. l.) A történetkutató előtt ezenkívül még az is különösnek látszik, hogy Khevenhüller Schwerzenberg követét Buechamnak nevezi, holott az ismeretes hiteles tudósítások csak Vaubecourtról tudnak; mint azonnal látjuk, ő kapta a jutalmat is s az ő megjelenése után terjedt el az örömhír egész Prágában. Valóban egészen titokzatos, érthetetlen és homályos az, amit Khevenhüller minden észrevétel, magyarázat nélkül Rudolfról irt. De éppen ő, mint udvari ember ismerte a császárt, mennyire rabja, betegje a titkos ismereteknek, mint édesgette udvarába messzűnen a titkos ismeretekről hírneves tudósokat: Tycho Brahe, Keppler csillagászokat, Dee angol bűvészt s másokat; mennyire foglalkozott a külvilágtól elzárkózva, a titkos művészeti kísérletekkel; utóljára már, egészen szakítva az emberekkel való érintkezéssel, a képzeletvilágban élt. Másrészt ne feledjük, most sem hiányoznak tudósok, akik a rendkívüli távollátásban hisznek és ez irányban kísérleteznek. Aki ezekről bővebb ismereteket akar szerezni, olvassa pl. a Laacher Stimmen 74. k. 165. következő lapjain, a 77. k. 13. és 156., a 76. k. 264. és 376. s köv. l. foglalt értekezéseket.

AVGVSTISSIMO, INVICTISSIMO, SAPIENTISS., ET FELICISS. ROM. IMPERATORI, RVDOLPHO II. DNO
SVO CLEMENTISSIMO, GRATVLATIONIS, FIDEI, ET SVBIECTIONIS SPECIMEN HVMILLIMÉ DICAT,
CONSECRAT. PERPETVVS CLIENS A. GIDIVS, SADELER. ANNO M.D.C.III.

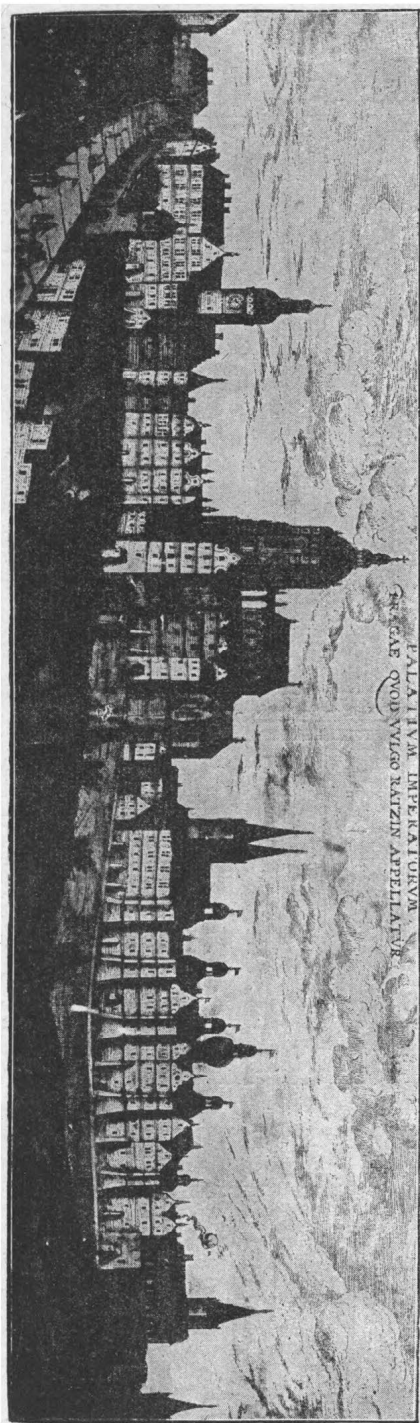
Rudolf király.

*Clauiger Aetherea, Pater ô sanctissime, sedis
 Crederis in Terris, Christique Vicarius audis
 Felices nimium, te Praesule, si beet. Orbem
 Christiadum Pax alma, truces quo foedere juncti
 Pannonos eijciant Turcas de finibus ora.*

Crispi. Pass. cael.

VIII. Kelemen pápa.

nak mutatkoztak. Tegnap reggel (5-én) a templomban ünnepélyes Te Deum-ot énekeltek ő' fölsége a császár és az egész udvar jelenlétében. Utána az összes követek szerencsét kívántak a császárnak, mindnyájuk nevében a nuncius beszélvén.³

A császár az örömhirt megírta a pápának, VIII. Kelemennek is, ki ferrarai útjában Spoletoiban kapja meg a császári levelet s ápril 18-án Foligno-ból adja meg a választ. Irja, hogy az örvendetes hírről már Rómában értesült és most megújuló örömmel ad Istennek hálát. Szerencsét kíván a császárnak, hogy ezt a nevezetes, fontos erősséget a kereszténység legádázabb ellenségétől négy órai harcban visszragadta. Búzdítja a császárt hálaadásra és szerfölött inti, hogy ezentúl a várat ne csak vitéz, hanem egyúttal hithű, teljesen megbízható, lelkiismeretes parancsnokra és ugyanolyan katonákra is bizza, kik az Istennek és a császárnak ígért hűséget megtartják.⁴

Egyik legújabb történeti munkában azt is olvassuk, hogy Rudolf személyesen sietett Győrré s már ápr. 3-án itt meg is fordult volna.⁵ Ám ez nyilván tévedés; már csak az idő sem futotta volna erre. Ellenben igaz az, hogy Miksa és Ferdinánd főhercegek ápr. 3-án Győrről jártak, szemügyre vették a véres tusa színhelyét és az ostrom lefolyásáról részletes értesítést adtak maguknak.⁶ A főhercegek példájára az örömitas bécsiek is seregesen özönlöttek Győrré, hogy színről-szinre láthassák mindazt, miről oly csodás hírek érkeztek füleikhez.⁷ Hiteles adatok tanúsítják azt is, hogy máj. 17-én Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem Győrré érkezett, holis Pálffy, Nádasdy és Schwarzenberg illendően fogadták s kedvtöltésére fényes mulatságot rendeztek, melyen Mátyás főherceg, a király öccse

is megjelent. Ebéd után a magyar és vallon ezredek tisztjei lovagjátékot, vítézi tornát tartottak, melyben Pálffy a vele viaskodó francia főtisztet dárdájával a nyeregből földre lökte. Másnap Mátyás főherceg Pálffyt lovaggá ütötte.⁸

Különben, hogy a rendet megtartsuk, az elismerésből először is Vaubecourt-nak, az örömhír megvivőjének jutott ki. Rudolf a szerencsés lotharingi vítézt apr. 6-án lovaggá ütötte,⁹ 800 aranyat nyomó aranylánccal és 2000 tallérral ajándékozta meg. Ezenkívül évi 2000 tallér járadékot is biztosított részére.¹⁰ A nuncius jelentése szerint a petárdás hőst kísérő francia nemes (La Marsche) is kapott 300 talléros nyakláncot és szép pénzbeli ajándékot. — Ugyanő a következő évben is 300 tallérnyi összeget kapott Rudolf császártól.¹¹

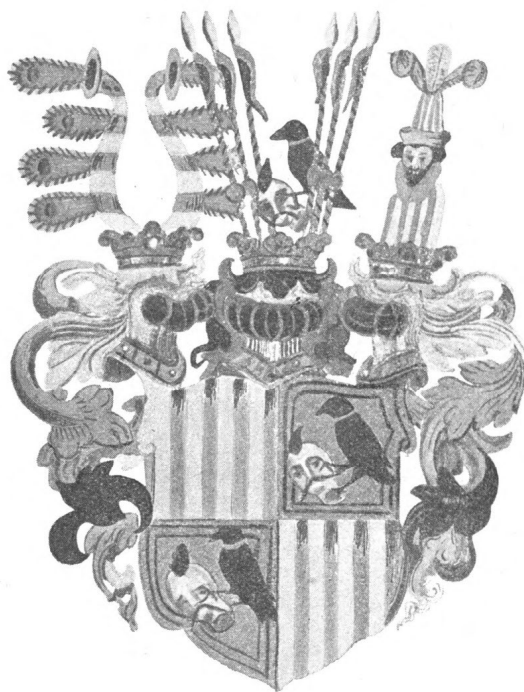
Az elismerés oroszánrésze mégis Schwarzenbergnek jutott. A győri győzelem jutalmául 100,000 aranyat és Husztopez morva mezővárost kapta.¹² Jun. 3-án Miksa főherceg őt is lovaggá ütötte.¹³ — Ezenfölül 1599-ben grófi rangra is emelték, mely alkalomból család címere törökfejet marcangoló hollóval bővült; ez a holló nem a töröktől visszavett Győr városra (németül Raab) akar emlékeztetni, mint ezt általában hiszik; hanem azon már említett jelenetre céloz, mikor a Győrbe vonuló Schwarzenberg szemeláttára holló marcangolta Mahmud-Ali pasának póznára tűzött fejét. — A címeres holló különben egyik körmével a pasa nyakába kapaszkodik, a másikkal szemét vágja. A szokásos aranygyűrűt nyakán hordozza.¹⁴

Pálffy érdemeit is mindenki elismerte. Rudolf király példája szerint győri diadala alkalmából üdvözlük őt: Medici János Florenzből, Mansfeld Ernő Esztergomból és korának számos előkelősége Bécsből, Prágából stb.¹⁵ —

Anyagi elismerést nem keresett; sőt úgy látszik ki is tért előle.

Azt mondotta, őt jutalom nem illeti, mert amit cselckedett, azzal kedves hazájának tartozott. Habár kedves volt reá a győzelem, de még kedvesebb lett volna hazájáért vérént ontani; csak hazája szabadságát szerezhette volna meg ezzel.¹⁶

Pálffy mellőzésébe azonban az ausztriai rendek nem nyugodtak bele; hanem, hogy az ő hősiességét is valamelyest méltányolják, elismerésük jeléül ezer arany súlyú műremek díszserleggel tisztelték meg. — Az 5 font 2.5 lat aranyat nyomó, 44 cm. magas serleget 4 zománcos címer és hadi jel-

A Schwarzenberg grófi címere.

vények díszítik. Pajzsának körirata: G. O. T. D. F. E. R. 1598.

E serlegnek is meg voltak a maga viszontagságai. A győri hős halála után fiára, Istvánra szállott. Mikor azután

Pálffy-serleg.

István (1621-ben) Bethlen Gábor fejedelem fogságába esett, váltságdíjúl a sok egyéb között megkapta a győri kelyhet is;¹⁷ sőt, ami igazán nem volt hozzá illő dolog, ezt odaajándékozta a török szultánnak. — Előbb azonban megbecsültette s úgy találták, hogy súlya 8 márka 85 lat; vagyis 830 aranyat nyomott, minek egyenértékét 3735 ezüstpénzben állapította meg. A fényes porta azonban nobilisabb volt Bethlen Gábornál, mert a serleget egyik békekötés alkalmával (1642.) III. Ferdinánd királynak adta, ki azután ezt Pálnak, a már meghalt István testvérének ajándékozta. Pálffy Pál a serleget azon karddal együtt, mellyel «dicső atyja Győr visszafoglalásánál küzdött, — a Pálffy-család detrekői hitbizományának kiegészítő részeül nyilvánította. A serleget a Pálffy-család hercegi ága, mint a családi hitbizomány örököse, mai nap is kegyelettel őrzi. A serleg művészi becse messze földön ismert, minek némi bizonyosságául egy németországi műkereskedőnek ajánlata szolgál, ki is hg. Pálffynak 70 ezer márkát ígért a serlegért. Természetesen — hiába.¹⁸

De azért, hogy a hősök elismerésére visszatérjünk, a magyar rendeket sem érheti a hálátlanság vádja. Az 1599-iki országgyűlés 48. cikke szerint maguk kérték a királyt, hogy Pálffyt grófi rangra emelje. »Status et ordines regni sponte et unanimiter apud S. C. R. M. pro Spectabili et Magnifico Domino Nicolao Pálffy majoribus honoribus et commodis ornando humiliter intercedunt.« Ez, mint tudjuk, nemsokára meg is történt.

Az elismerésből a sajtó is kivette a maga részét. Napilapok akkor ugyan nem voltak, de igenis voltak afféle alkalmi röpiratok, melyek egy-egy képpel, néhány lapnyi kötött, de legtöbb-

nyire kötetlen szöveggel azt a szolgálót igyekeztek teljesíteni, melyet szenczációs dolgok alkalmával ma a lapok külön kiadásai teljesítenek. Győr visszavétele alkalmából ilyen, rendesen »Neue«, »Wahrhafte«, »Glückliche« jelzőkkel ellátott »Zeitung«-ok úgyszólván minden nagyobb német városban jelentek meg, egyik-másik több kiadásban is. Összesen 18 ily röpiratról van eddig tudomásunk. Ezek közül megjelentek: Bécsben 1, Prágában 2, Nürnbergben 4, Augsburgban 2, Dresdenben 2, Lipcsében 1, ismeretlen helyen 5.¹⁹

Úgyszólván egyidőben jöttek az alkalmi énekek is, t. i. a győri győzelemnek verses leírásai. Megjelentek: Zürichben, Münchenben, Augsburgban, Prágában s egy ismeretlen helyen.²⁰

Ezekhez sorolhatjuk az ugyanazon alkalommal, csak pár sornyi szöveggel Győr várról megjelent és »Abriss«-nek cimezett metszeteket is. Ezekből is 2 maradt fenn. Mind a kettő ismeretlen helyen jelent meg, negyedréti alakú s egyiken Győr várán kívül rajta van Schwarzenbergnek arcképe is.²¹

Mutatványul közöljük a helynelküli énekből a következő strófákat:

Auffs Wasser Thor zur frist,
Ein Han drauff setzt mit trawen,
Der gantz vergoldet ist.

Mit freud thet er eingehen
Gar oft in das Lusthaus,
Sprach wann der Han thut kreen,
Sollen mich treiben aus

Die Deutschen Hund ich sage
Ehe gwisslich nicht fürwar,
Ich förcht mich keiner plage,
Und lebt ich Tausend Jahr.²²

A Századok ismertetője hozzáfűzi: Kár, hogy a szerző többre becsülte a történeti hűséget, mint az aranyszájú mondát s többé mitsem szól az ércakasról. Egyébként versezet dolgában

sokkal gördülékenyebb és kifejezőbb ezen strófa:

Die Türcken . . .
Theten sich Ritterlich wehren
Bis in die vierte Stundt!
Dass einer wol möcht hören
Wie die Türckischen Hundt
Oftt mancher durstochen war
Wehrt sich dennoch in nöthen,
Das sing ich euch fürwar.²³

A prágai ének annyiban tér el a többitől, amennyiben az a mi Pálffykat támadja. Ám a nemes Schwarzenbergnek rosszul esett hűséges barátja és fegyvertársa babérainak tépdese; ami abból látszik, hogy még ugyanazon esztendőben »Wahrhafter Bericht« cím alatt két augsburgi röpiratban felelt a »Schmählied« alaptalan gyanúsításaira.²⁴

Ezekhez járul egy egészen új és eddig ki sem nyomtatott ének, melynek ismertetése csak nem régen jelent meg ezen cím alatt: Hans Webers Lied auf die Einnahme von Raab. (1598.) Mitgetheilt v. Johannes Bolte Prof. in Berlin.*

Ezek szerint összesen 26 egykorú német röpiratról van tudomásunk, mely a győri diadallal foglalkozik. Valamennyi Magyarország határain kívül jelent meg. Az ezen időbeli (1594—98.) hazaiak közül csak az egyetlen pozsonyi német röpiratot ismerjük, de ez sem foglalkozik a győri eseményekkel.²⁵

Ahová a győri hír eljutott, ott éppen úgy, mint Prágában, örömnünepet ültek. A jelesebb városokban vagy iskolákban ezenfelül beszédekben vagy alkalmi költeményekben méltatták a győri diadalnak jelentőségét.

Az ünneplésben Bécs járt elől; nemcsak azért, mert ide a hír leghamarább, ápr. 1-én este 7 órakor érkezett meg,²⁶ hanem azért is, mert a császár-

* Lásd: Phil. Dolgozatok a magyar-német érintkezésről. Szerk. Gragger Robert. 46. l.

város szabadult ki elsősorban az orosz-lán torkából.

Mihelyt a hír megérkezett, Mátyás főherceg 18 trombitással azonnal köz-hírré tette s Bécs lakosságát egyuttal Te Deum laudamus-ra szólította. Egész Bécs mámoros örömben töltötte az éjét. Az ismerősök egymáshoz szaladgáltak s a szerencsés hírnököket ajándékaikkal szinte elárasztották. A másnap, ápril

Scherer bécsi prédikációjának címlapja.

2-án a sz. István-dombon megtartott hálaadó-istentiszteleten, melynek idejét a »Löwenhaus«-nál háromszori 18 ágyu-bömbölés jelezte, a hirneves jezsuita páter, Scherer György mondotta az alkalmi szentbeszédet, ezen szellemesen választott jeligével: Adjanak hálát az Urnak irgalmáért és csodatetteiért — az emberek fiai fölött; mert lerontotta a rézajtókat és a vas-zárákat összetörte. (106. zs. 15—16. v.)²⁷

Ez a Scherer mondja, hogy már 50

év óta Bécsben van, de ily örömujjongásban Bécs polgárságát nem látta. A hálaadó-istentisztelet a nép egyértelmű kívánságára még hálaadó-körmenettel is ki kellett egészíteni. Az istentiszteleten a sz. István-templom óriási méretei dacára nem tudta befogadni az ájtatos közönséget, melynek fele a templomot akkor még környékező temetőbe szorult. A körmeneten pedig a nép zsúfolásig elárasztotta Bécs utcáit.²⁸ Scherer beszédjét is úgy elkapkodták, hogy Augsburghban csakhamar 2. kiadást kellett belőle rendezni.²⁹ Scherer ezen beszédjében nyíltan beismeri, hogy a bécsiek szemében Győr volt egész Magyarországon a legfontosabb erősség; mert még török kézben tudták, minden órában meglepetésektől, meg-rohanásoktól stb. rettegetek. Ennek következtében sokan elköltöztek Bécsből; nem építkeztek, földeket és szőlőket nem igen műveltek; az iparosnak alig volt hitele s mindennek értéke szörnyen alászállott. Győr visszavétele után mindez egy csapásra megváltozott. Az 500 forintos háznak az értéke rögtön ezerre szökkent s akinek előbb száz frtot sem mertek kölcsönözni, most pár ezret is könnyen kapott. Ime, a bécsi nép újjongásának forrása!

A prágai- és bécsihez hasonló nagy-szerű ünnepeket tartottak még: Rómában április 12-én; Velencében április 17-én.³⁰

A főiskolai ünnepek közül emlékeztet a görllitzi Sziléziában és a strassburgi akadémia Elaszban. Utóbbiról Bél elmondja, hogy az ottani osztrák-magyar tanulók diszelőadást rendeztek s művében (Adparatus) közli is az ezen alkalomból készült hosszú verszetet és ünnepi beszédet.³¹

De azért az ünneplők sorában a legközelebből érdekelt Magyarország sem maradt egészen hátra. U. i. ugyancsak

Bél M. könyvéből tudjuk, hogy Boeati-
us János kassai iskolaigazgató, bo-
rostyánkoszorus költő 600 soros latin
versben irta meg Győr visszavételét és
ezt szóról-szóra közli is. — Ugyanő
közöl egy másik, Schwarzenberget és
Pálffy-t dicsőítő rövidebb versezetet is.³²
Vályi András pedig már idézett köny-
vében Csernovics deák verseiről em-
lékezik.

Kissé megkésve, de annál lelkeseb-
ben csatlakozott az ünneplőkhöz a deb-
receni Gyulai Márton. »Epinicia, az
tekintetes és nagyságos Pálffy Miklós-
nak és Schwarzenbergnek jeles diada-
lokról« cím alatt dicsőítette 1599-ben
Nagy Győr visszavételét. A 38 strófás
vers így kezdődik:

Nagy győzelemről,
Nagy Győr vételéről,
Mostan én emlékezem,
Jó Pálfi Miklósnak
Híres Schwarzenbergnek
Diadalmát jelentem;
Nagy serenségeket,
És eszeségeket
Szép példákban éneklek.³⁴

Ugyanakkor és ugyanezen szerzőtől
jelent meg a »Az török császár serege
és az mi magunk biztatásáról« című 11
strófás versezet is, mely klasszikus pél-
dák nyomán szintén a győri hősokeket,
elsősorban Pálffy-t dicsőíti.

A hirdató és dicsőítő nyomtatványok-
nak kétségkívül se szeri, se száma nem
volt. Bolte, berlini professzor azt írja,
hogy az egykorú Meisner Miklós egyik
gyűjteményes kötetében vagy 25 olyan
latin vers található, mely Győr vissza-
vételét éneкли meg.³⁵

Kitetszik ugyanez Kecskés János vi-
lági urnak, Kuthassi János esztergomi
érsek titkárának 1598 ápr. 20-án Pálffy-
hoz intézett dicsőítő leveléből is.³⁶ —
A bevezetésben ugyanis ezeket írja:
Midőn uram, az esztergomi érsek mel-

lett Bécsben voltam és láttam a Győr
visszafoglalásáról megjelent nyomta-
tott, kötött és kötetlen dicsbeszédeket,
pirulnom kellene és magamat feddésre
méltónak tartani, ha múzsám rólad,
nagy-lelkű hős, hallgatna. — Erre kö-
vetkezik költői szárnyalású, igaz ma-
gyar érzésű köszöntése, mellyel ugyis
kell még foglalkoznunk.

Győr bevételének emlékére érmek is
készültek. Néhai Ebenhöch Ferenc
győri kanonok éremgyűjteményében —
mely most a győri muzeum tulajdona,
3 ilyen érem is van.

Az egyik csegélyérem, hollós cimere-
rel. Egyik oldalán Krisztus Urunkat
ábrázolja, midőn a zárt ajtóknál egybe-
gyűlt apostoloknak feltámadása után
nyolcadik napon újra megjelent, mikor
az ő feltámadását tagadó, de most el-
ismerni kénytelen Tamás is jelen volt
közöttük. Erre vonatkozik a felírás is:
Pax V(obis.) Ez evangélium ugyanis
éppen fehérvasárnap olvastatik. Annak
éjjén mentek be a hősök a bezárt ka-
pukon Győrbe, s vittek békét a város
keresztény lakóinak s mutatták meg
a hitetlen Tamásoknak, hogy Győr nem
bevehetetlen, s nem maradhat örökké
a töröké; mert Isten, habár fenyíti is
az ősök jámborságától eltérő keresz-

tényeket, de nem haragudhatik rájuk
örökké.

A másik oldalán: »29. Martii Jauri-
num eripitur vivit virtute Rudolphi.«

A másik érem kerek; felirata ez:

Publ. Laetiae Monimen. Javarino. Sociali Christianar. Provinc. Bello. Feliciter Recuperato Dictatore Gloriosis. Adolpho Com. A. Schwarzenb. A. O. R. MDIIC. Die XXIX. Mart. V. M.*

Másik felén Győr vára; körülötte: Omnis — Victoria — A Domino. Alól kisebb betűkkel: Cum (hollós címer) Priv. Caesareo.

Ezen érmen már grófnak mondatik Schwarzenberg. Meglehet, hogy már az volt; mert az érem a következő évben, az első évfordulóra veretett.

A harmadik érmen végre e fölírat áll: Anno MDXCVIII. Ist die Vestung Raab Den 29 Marti N. C. Durch Wunder Hilf Gottes Aus Dess Türken Gewalt Widerumb Erobert, Darumb Gott Allein Die Ehr. V. M.

Másik felén Győr vára; körülötte: Omnis Victoria A Domino. Alól: címer (holló), és ezen írás: Cum Privi.

A hollóban itt természetesen Győrnek német neve: Raab akar kifejezésre jutni.³⁷

* V. m. = Valentin Maler; a művész neve.

A város levéltárában láthatók azon ezüst- és rézérmek, melyek Győrvár visszavételének emlékére készültek; az ezüstérmén Győr rajza látható a közelgő hadsereggel, és »Omnis victoria a Domino« fölírattal, — másik oldalán borostyánkoszoruban e fölírat: »Anno MDXCVIII. ist die Vestung Raab den 29. Marti N. C. (— neuen Calenders) durch Wunderhelf Gottes aus des Türckens Gewalt Wiederumb erobert. Darumb Gott allein die Ehre. V. M. (— Valentinus Maler Norinbergensis).

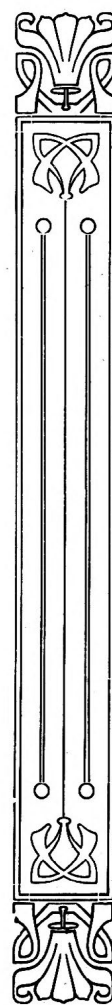
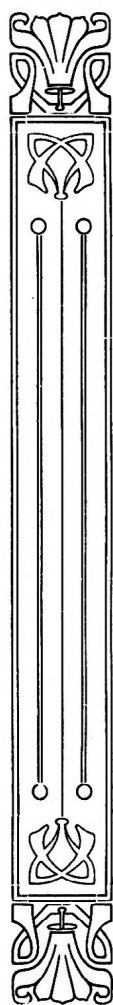
Egy másik rézérem fölírata: »Jaurinum auctore Deo Auspicio Rudolph. II. Caes. nube Opportuniss. lunam obducente Directore Adolph. Com. A. Schwarzenb. recuperatur. A. MDIIC. D. XXIX. Mart.« — Korinth oszlop-trophaeum alakban, két oldalt egy-egy nő, egyik török foglyot vonszol, a másik szárnyas Victoria-alakban megkoszoruzza amazt; a háttérben a császári sereg és Győr rajza; a felső térben felhő, melyen Juno a Diana által tartott fénylő hold elé fátyolt von.

A Schwarzenberg hercegek krumaui levéltárában még egy háromszögletes ezüstérmet is őriznek. Ennek leírása a következő. Egyik oldalon a köriratnak ez a szövege: Quasimodo geniti. In diesen Verslein ist zu sehn, wan die Eroberung Rab ist gesehn. Utána koronázott R. betű. A közép mező írása: Javarinum hosti eripitur virtute Rudolphi. 29. Marci. — A másik oldalon: Christus : get : dur : verschlosn : Tir : Die Vestun : Raab : gwan : vir. Képpel, mely Krisztusnak fehérvasárnap (Quasimodo) megjelenését ábrázolja. A 3. sarokban még ezek a betűk vannak: G. O. T.³⁸

A most felsoroltakon kívül 1898-ig még 3 érem volt ismeretes; így eddig összesen 9 érem hirdeti a dicsőséges győri győzödelmet.³⁹

A legfenyegetőbb török veszedelemből menekült osztrák nép alsó rétegeiben azonban az úgynevezett »győri kereszt« tették Pálffy és Schwarzenberg csodás hősi tettet emlékezetessé. Alig

visszafoglalása emlékére Alsó- és Felső-Ausztria minden községében, az utakon, szorosokban, határokon, a kidőlt vagy megviselt régi keresztet vagy szobrokat két hónap alatt megújítsák,

pár héttel Győr visszavétele után, 1598 április 25-én, Stotzingen Ruprecht, Alsó-ausztria első helytartója, Szarvkő ura, Rudolf császár nevében rendeletet adott ki olyatén tartalommal, hogy Győr

Stotzingen báró.

Stotzingen báró.

keresztet ellássák s akár a köre, akár vaspléhre, könnyen olvasható, fekete betűkkel véssék vagy írják ezen emléksorokat: »Sag Gott dem Herrn Lob und Dank, das Raab wieder kommen in

der Christen Hand. — Den neunundzwanzigsten Martii im 1598. Jahr.«⁴⁰

Az akkori fölbúzdulásban ezen rendeletnek is nagy foganatja lett, mint erről a még most is meglevő emlékek tanuskodnak.

Bécs városa mennyiben tett eleget a rendeletnek, nem tudjuk, de az ottani pékek céhe a Kärntnerthor hidjánál álló, úgynevezett »pék-kereszt«-re 1600-ban ezt a verset vésette: »O Christ, wann du dis Chreuz siechst an, so sag Gott Dank in dem Fürgan; wegen der edlen Vestung Raab, Die uns der Türk hat drungen ab, Im September 94, aber Im 98. Jahre Im Martij wieder einnahmen hohn. Sey Lob, Ehr und Preis dem höchsten Thoron.«

A Währingergasse »Spinnerin am Kreuz« nevű oszlopán is hasonló tartalmú fölírás vala olvasható. Mi lett ezekből a kereszttekből, forrásunkban nincs megjelölve. Ellenben Korneuburgban most is áll még az 1598-iki kereszt, az akkoron hivatalosan előírt szöveg pontos másolatával. Ilyen kereszt állott hajdanában a Wiener-Neustadti »Ungarthor« előtt is. Maga a kereszt már újból elpusztult, de a felírást kő bele van illesztve a mostani Ungarmauth melletti falazatába. A felírás ez: »Sei Gott dem Herrn Dank, Das Raab ist kommen in Christen Hand. Den 29. März 1598.« — Am nem mindenütt ragaszkodtak a hivatalos szöveghez. Így a stockeraui keresztén ez állott:

»O christ wan du dis Kreuz siechst an, So sprich vom Herzen in dem Fürgan: Lob sei Gott der uns Raab die Stat, Die d' Türken vier halb jahr inghabt Widerumb in Neinzigacht, ... In unsere Gvalt durch Vortel geben, Dest sichrer von den Türken leben.«

Ugy látszik, némileg a bécsivel megegyezik.

Hasonló kereszt van a Mödlingbe vezető úton is egy oszlopon, de erről nem sikerült közelebbi adatokat szereznünk.

A derék Sprinzenstein is, kinek elég jelentékeny része volt Győr visszavételében, sie-tett báró Stotzingen rendeletének eleget tenni. Sprinzensteini ősi kastélyában állította föl a Szentháromság képével díszített emlékkeresztet, melynek Győr felé néző oldalán ott a hivatalos fölírás is:

Sag Gott dem Herren Lob und Dank
Das Raab wider kommen ist in den
Christenhand
den 29. Martij in 1598. Jar.

A Pálffy- és Schwarzenberggel majdnem egyidőben elhunyt hősnek utódai fönti keresztjét kevéssel a győri jubileum előtt stilszerűen restaurálták.⁴¹

Találunk azonban Sopronmegye felső ré-

szében is ilyen győri keresztet. — Ennek egyszerű magyarázata az, hogy 1444-től 1648-ig a kismartoni, fraknói urodalmak is Alsóausztriához tartoztak és így ezekre is kiterjedt a Stotzingen-féle rendelet, annál is inkább, mert a

A l.-pordányi győri kereszt.

szarvkői urodalomnak ugyanazon Stotzingen Ruprecht volt hitbuzgó földesura; Kismarton és Fraknó pedig korona-birtokok voltak.

A legszerényebb alakú illetén emléket a pecsenyéd-savanyúkúti útszélen találtuk. A szobor törzsén jól olvasható az 1598-iki évszám. De a kereszt helyét már a Mater Dolorosa foglalja el és így a hivatalos szöveg is valószínűleg az átalakításkor ment veszendőbe.

Meglehetősen jó állapotban maradt reánk a pordányi kereszt, mindjárt az iskola mögött, a régi falu végén. Ezt már 1595-ben, Győr elvesztésekor állították a pordányi hívők, mint mutatja ezen egykori írás: Rueft Gott in allen nōtten an 1595. — A rendelet vételekor egyszerűen rávésték az oszlopszárnak hátára a hivatalos szöveget teljes hűséggel, amint most is olvasható.

Ezt a jellegzetes és szép győri keresztet Stornó Ferenc akad. festő ajánlata a magyarországi műemlékek bizottsága nemsokára helyreállítja. Még inkább megérdemelné a helyreállítást a sokkal monumentálisabb kismartonvárosi, úgynevezett »Ratkreuz«, melyet mi szintén győri keresztnek (Raaberkreuz) tartunk.

Keleti oldalán szép latin majuskulus felírás diszlik ezen szöveggel: »Christus vicit. Christus gloriose triumphat. Christus regnat et imperat. Plebem suam defendit et ab omni malo liberat.«

A nyugati oldalán német betűkkel ez áll: »Also hat in des Kreuz Stamb

Christus das rechte Osterlamb die Sündt der Welt getragen, Und mit bezahlung von der Schuld. Wer wolt nun mehr verzagen.

Az északi oldalon, hol a lant diszítészű cimere foglalja el a főhelyet, a kis térre szorult apró betűs történeti felírást az idő vasfoga olvashatatlaná tette. A szobor egészen a 16-ik század végére vall, 1613-ból már karcolások is vannak rajta, ami annak jele, hogy akkor már nem lehetett egészen új.⁴² Ezzel együtt a még egészen vagy részben fönálló győri kereszték száma éppen tizet tesz ki.

Egyesek, magánemberek emlékkövet helyeztek el különböző helyeken. Ezek közül való a győri Káptalandombon állott élelmezési háznak felirásos köve is, melynek szövege így hangzik:

»Javerino ab hostibus Dei auxilio mira felicitate recepto Zacharias Geizgoffler de Gallenbach D. Rud. H. Rom. Imp. a consiliis, supremus annonae per utramque Pannoniam magister, ac summus Imp. Romani Thesaurarius etc. domum hanc pene dirutam atque collapsam annonae commodo restaurari F.(ecit) Anno Dom. MDLXXXVIII.«

Ez a Gleitzenköpfler címerrel ékesített emléktábla a székeskáptalan fásudvarán, a régi élelmezési ház helyén most is látható.

Ám Győr dicsőséges visszavételéért nemcsak a kortársak, hanem az utódok is hálásaknak bizonyultak. Ezekről a következőkben külön akarunk megemlékezni.

AZ UTÓKOR HÁLÁJA.

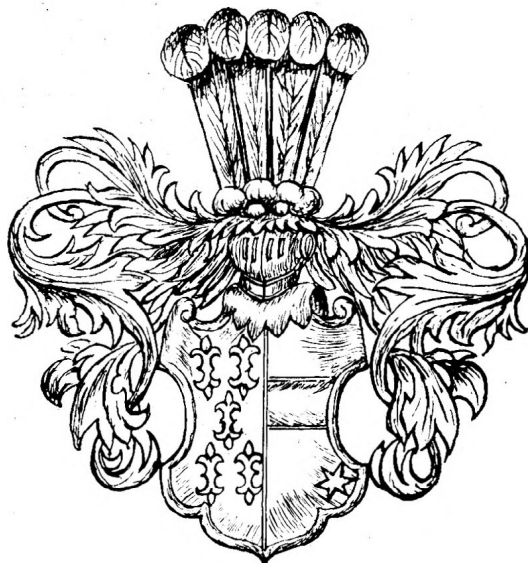
Győr visszavételével az emberek nem tértek — mint ma mondani szokás — hamarosan napirendre, hanem hálás érzelmeiknek állandó kifejezést akartak adni. Ennek bizonyítékait akarjuk a következőkben röviden felsorolni.

Mindenekelőtt a Győr vivásában hősi halált halt és a székesegyház déli hajójában eltemetett Oberbrucknak állítottak díszes márvány-siremléket ezen latin fölirással: »E sirkő alatt pihen a nemes származású, jeles erkölcsű, a fegyverforgatásban jártas, Julia fejedelemségéből származó esztergomi bátor vitéz, Oberbruck Eberhard, ki Győr megvívásánál dicső halállal mult ki.«¹ Ezen felírás alatt van a hős tarajos, nemzetségi cimere, melynek balmezejében üstökös-csillag van, a jobbmezőben pedig liliomok. Sajnos, e felirat ma már nem látható, mert mikor Zichy püspök idejében a balhajó elő részét is két lépcsővel emelték, a sirkő is részben a kövezet alá került; csak a cimerpaizs látszik a lépcsők mellől.

Ugyancsak a székesegyházban — a katonaság gondoskodásából — a korán (1600-ban) elhunyt Schwarzenberg Adolf emlékére is helyeztek el márványkövet, ezen szintén latin fölirással:

»Istennek jóvoltából csekély haddal, kevés költséggel ő cs. és kir. fősége, Rudolf bécsi hadosztályának taná-

csosa, az egész hadseregnek fővezére, méltóságos gróf Schwarzenberg Adolf, mint Győrnek főkapitánya, a várat petárda segélyével visszafoglalta. Hogy pedig ezen, a hazára nézve áldásos eseménynek emlékezte feledésbe ne menjen, méltóságos báró Moláry János, ugyanazon főségnek haditanácsosa, nemkülönben a magyarországi és ausztriai tüzérségnek főparancsnoka,

Oberbruck siremléke a győri székesegyházban.

a visszafoglalás nyolcadik évfordulóján ez emlékkövet fölállíttatta 1606. márc. 29-én.«²

Ezen Schwarzenbergre emlékeztető tábla a sz. László-kápolna baloldali fa-

lába volt beillesztve; de midőn Simor János a kápolnát stilszerűen helyreállította, a követ eltávolították. Valószínű, hogy valahol még meg lesz található. A hőst megillető emléket Bécs egyik előkelő templomában állították fel; hamarosan Schwarzenbergnek bekövetkezett halála után.

Pálffy-nak, mint a maga helyén majd elmondjuk, pozsonyi sirja fölé emlékek diszes emléket.

A dicső győri napnak nemcsak kőbevésett, de főtött emlékei is vannak. A győriek úgy a városháza, valamint a székesegyház részére megfestették a győzelmes vezérek arcképeit. Ezek rendeltetéséről szintén másutt lesz szó.

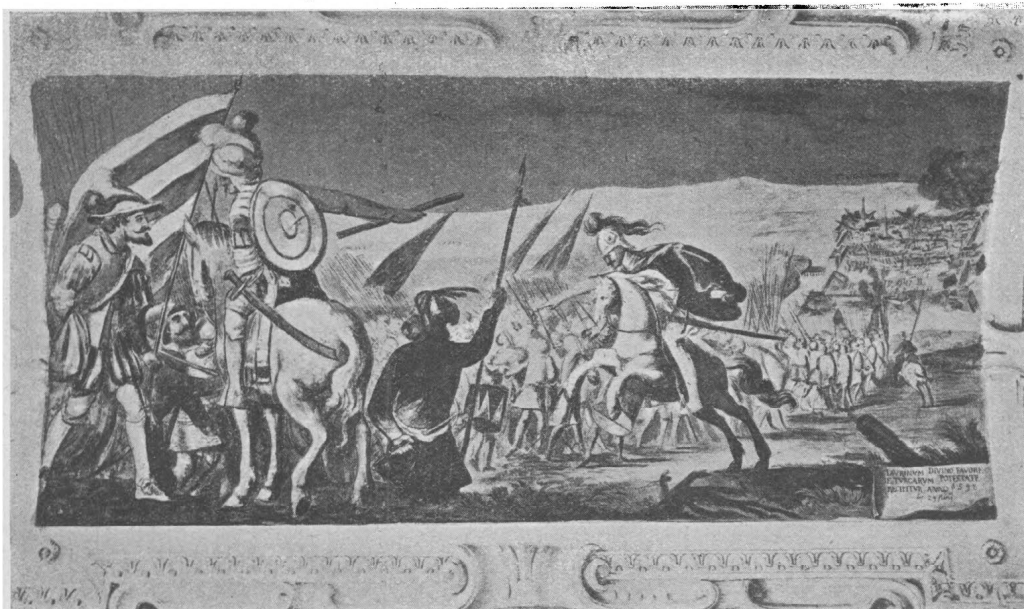
Győrvár bevételének hálás témáját is

feltűnő képen ott van a reávonatkozó felírás is: »Jaurinum divino favore e Turcarum potestate recipitur anno 1598. die 29-a Marty.« — A kép 1653-ban készült (H. R. M. betűkkel) és mása az 1912. évi szombathelyi kiállításon is látható volt.

Ugyanilyen képet látott gróf Esterházy Pál is az ausztriai Gänzburgban, midőn 1653-ban a regensburgi császárkoronázásra utazott.⁴ Az évszám után ítélve egy művész készítette mindkettőt.

Hálás kegyelettel gondoskodtak az utódok a győri diadal emlékeinek megőrzéséről is.

A Mahmud pasa lerombolt dunakapui tornyáról az ércakas egyik császári épületre, a mai kármelita-templom

Győr visszavétele a sárvári lovagterem mennyezetén.

szívesen vették a piktorok ecsetjük hegyére. Így látjuk Győr ostromát az 1588-ban épült sárvári, egykor a Nádasdyak tulajdonát képező várkastélynak egyik mennyezetén.³ A lovas vezérek s a megostromlott vár alakját

helyén állott katonai építészeti házra röpített. Mikor pedig I. Lipót király ezen épületet 1698-ban a kármelitáknak ajándékozta, ezek a házat nem sokára lebontották s helyére most is álló rendházukat emelték. Ugyanekkor

az ércakast kegyeletből új zárdájuk nyugali ormozatára illesztették; oda, ahol most az apostoli keltős kereszt látható. Ez alkalommal az ércakas némi változáson is ment át, amennyiben a kakas és a félhold közé kettős keresztet tettek; annak jeléül, mint törte meg a kereszt a döllyfős félhold hatalmát. Mintegy 200 évi éber őrködés után a vaskakast a kármelita-atyák 1872-ben, az ekkor keletkezett bencés-muzeumnak ajándékozták,⁵ ahová a város jóvoltából a Dunakapu azon köve is került, mely a tryglif hat csöppjét, harangocskáját tartogatja.

A győri petárdák egyikét 1734-iki följegyzés szerint a bécsi arzenálba helyezték el,⁶ ahol most is több petárdát őriznek; de melyik volt a győri, azt — az igazgatóság jelentése szerint — most már nem tudják.

A petárdával betaszított kapuszárnnyat pedig a győri székesegyház vette gondozásába és sokáig a kórus alatt őrizte. Minthogy azonban az idegen látogatók szívesen tördeltek vagy vagdaltak is belőle kisebb emlék-darabkákat,⁷ a székeskáptalan utóbb szertárába vitette s itt őrizi mostanság is.

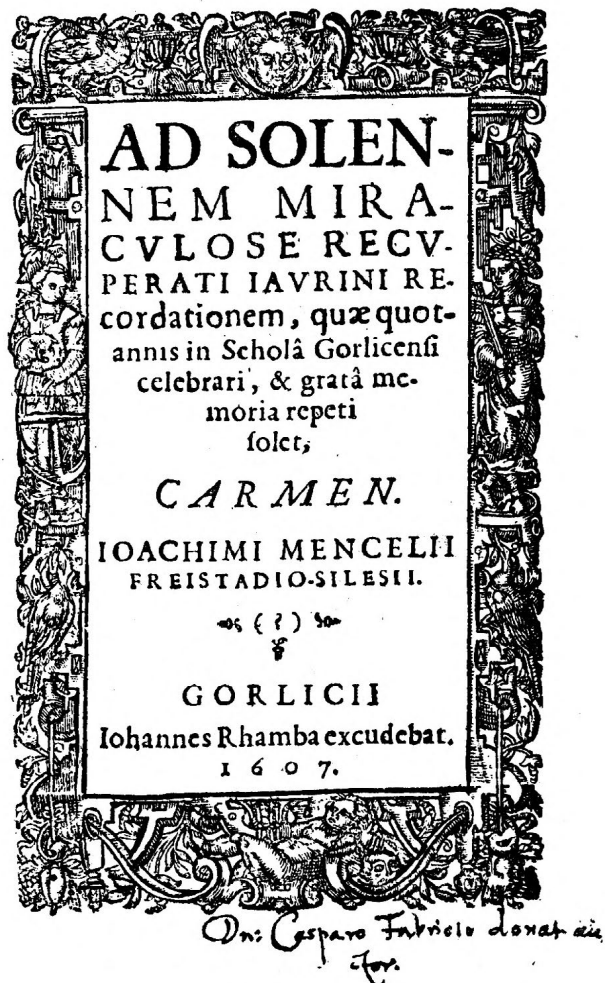
A törökvilág idejéből két török paizs is maradt Győrött, de ezek a nemzeti muzeumba kerültek.⁸

Győrváros ezenkívül egy-egy utcáját is a szabadító hősookról nevezte el. — Ez utcák közel vannak az Istvánffy által említett régi rác-temetőhöz, hol a Győrbe érkező keresztény had megállapodott és a foganatba veendő ostromra szervezkedett.

Mindezeknél mélységesebben és kegyetesebben őrizték meg a győri diadal emlékét az ennek évfordulóján rendezett ünnepek, amelyeneket a külföldön sok évig, Győrött pedig több évszázadon keresztül tartottak.

A külföldiek közül tudunk a Szilé-

ziához tartozó görlitzi ünnepekről. — Egyik ilyen 1607-ben tartott ünnepre freustadti Mencil Joachim a győri győzelemről valóságos hőskölteményt írt, melynek címe: Fr. M. J. verse Győr vára csodálatos visszafoglalásának emlékünnepe, mely a görlitzi iskolá-

A görlitzi ünnepi hősköltemény címlapja.

ban hálás emlékezettel megújíttatni is szokott. Ez a nyomtatvány 1898 óta különben már eléggé ismeretes.

De a legszebb emlékünnepet maga Győrvárosa ünnepelte; még pedig kettős ünnepet; az egyiket polgári, a másikat egyházi keretekben.

A polgári ünnep az akadémiában folyt le, hol a győri akadémiai nemes ifjúság Győrvár visszavételére emlékeztető hősi játékokat szokott előadni, mely alkalommal az ifjak egyúttal hazafias magyar verseket is adtak elő. Mikor kezdődtek, végződtek ezen akadémiai ünnepek, nem tudjuk még; de létezésüket bizonyítja egy körülbelül száz évvel ezelőtt megjelent kis füzetke, melynek ez a címe: Énekek, mellyeket a győri Akadémiai Ns. Ifjúság elmondott, midőn a Győr visszavételéről nevezett Hősi Játékot elő adná.⁹

Sokkal többet tudunk az egyházi ünnepségről, mely harmadfélszázadon keresztül egyhuzamban megtartódott, az egyházi, katonai és polgári hatóságok együttes közreműködésével.

Ezen győri ünnepről — az imént idéztük — 1734-ben megjelent könyv,¹⁰ mint régi, hagyományos nagy solemnitásról emlékezik meg. A jezsuitáknak 1742-ben kezdődő naplója is évről-évre megemlékezik róla és a vele kapcsolatos egyes körülményeket szerető gonddal sorolja föl.

A győzödelmi hálaünnep virradását Révay szerint 18 ágyulövés jelezte.¹¹ — Ezen az ünnepen Győrváros lakossága a székesegyházba sereglett és innét kiindulva körmenetben ment végig a bástyákon egész a fehérvári kapuig, mely körmenetben teljes diszben résztvett a papság, a katonaság, a polgárság a város uraival együtt és mindkét nembeli tanulóifjúság. A körmenet a kapunál két csoportra oszolva, egyrészt Pálffy, másrészt Schwarzenberg földiszíttat képe előtt meghallgatta a magyar és német szentbeszédeket, melyeket fölvaltva kanonokok, jézustársasági atyák, majd kármeliták mondtak és oly nagy hírék voltak, hogy a beszédek közül nem egy külön füzetben is megjelent. A körmenet a székesegyházban mon-

dott Te Deum-mal végződött. A város, amint az emlékek hirdetik, éppen oly vallásos lelküllettel ünnepelte meg az évfordulót, amilyen érület lelkesítette az egykor Győrt megvívó hős sereget.

Ily körmeneten vett részt 1776-ban, mint győri diák, Fessler Ignác is,¹² a későbbi kapucinus és viharos életű, neves német történetirő.

Idők folyamán persze ezen ünneplésben többféle változás történt, még pedig először is a képek dolgában. A kuruc háborukat követő labanc-világban a győri hálaünnepéről, mint egyik egykorú naplóban olvassuk: »az irigy németiség által eltűnt Pálffy Miklós képe, melyet az magyarság sok esztendőig az győri bástyán említett napon ingyen sem látott, hanem egyedül a német részről való Schwarzenberg vitéznek képét, ezzel maguknak dicsőséget tévén.« Természetes, hogy ez a mellőzés bántotta a hazafias lakosságnak, elsősorban a képek őrizetére rendelt káptalannak lelkülletét s végre Jerebichi Stehenich János, a híres nagyprépost megtalálta az orvoslás módját is. — Ugyanis az 1751 márc. 24-én elhalt és jul. 27-én ünnepélyes gyászpompával eltemetett Pálffy János palatinus »megholt teteme fölött« ő mondotta az alkalmi gyászbeszédet. Viszonzásul Pálffy Rudolf hercegtől, a család fejétől nem kívánt semmiféle jutalmat, a győri bajnoknak a vöröskői várban meglevő képén kívül, »melyre ennek utána jobb gondviselése leszen az Tekintetes, ns. győri káptalannak, nem férhetvén már hozzá az ő német nemzetsége.«¹³

A képmás 1752-ben el is készült, mert 1753 április 23-án már ezen ujonnan készült kép előtt prédikált Stehenich nagyprépost »az Győrnek bástyáján, az fehérvári kapu fölött, Győrnek megvétele napjáról, az török pogányságról.«¹⁴

A fehérvári kapu 1792-ben.

Kezdetben Győr bevételének szorosan vett évfordulója, márc. 29-ike volt az ünnepség napja; ezt abból is látjuk, mert Schwarzenberg emléktáblájának fölállítása is az évforduló napján történt. Utóbb azonban nem a szorosan vett naptári évfordulón tartották az ünnepet, hanem fehérvasárnapon, melynek éjjelén a hősök a városba törtek és fölszabadították.

A 17. század közepén a győri jezsuiták naplója szerint husvét harmadik ünnepén, tehát husvétkedden folyt le rendszerint az ünnep.¹⁵ 1753-ban, mikor Stehenich prédikált, csak azért tették át husvéthétfőre, mert keddre Sz. György napja esett.

Csak az ünnepek korlátozásával 1771-től fogva került a győri diadal hála-ünnepe állandóan husvéthétfőre. Változás ezen csak annyiban állott be, amennyiben József császár alatt, a fölvilágosultság bomlasztó korszakában még ezt a körmenetes ünnepséget is megszüntették. A templomi ünneplés azonban szakadatlanul tovább folyt, még pedig magyar része a székesegyházban, német része a bencések templomában.

A negyvenes évektől kezdve, mikor is az általános hazafias fölbuzdulás vett erőt a lelkeken, ez a kettős győri ünnep is újabb lendületet vett. A Bach-korszakban, mikor minden kis tüntetéstől rettegték, ez szemet szúrt; azért, mint az akkori egyházi látogatás följegyezte, a győri magistratusnak, — bizonyára felülről sugalmazott kérelmére, 1854-ben Győr megszabadításának harmadfél százados emlékűnnepét egészen megszüntették.¹⁶ Az utolsó alkalmi sz. beszédet Takács Ignác, egykori honvéd, azidótt káptalani lelkész mondotta, ki is 1893-ban mint székesegyházi c. kanonok és mihályi esperes-plebános fejezte be életét.

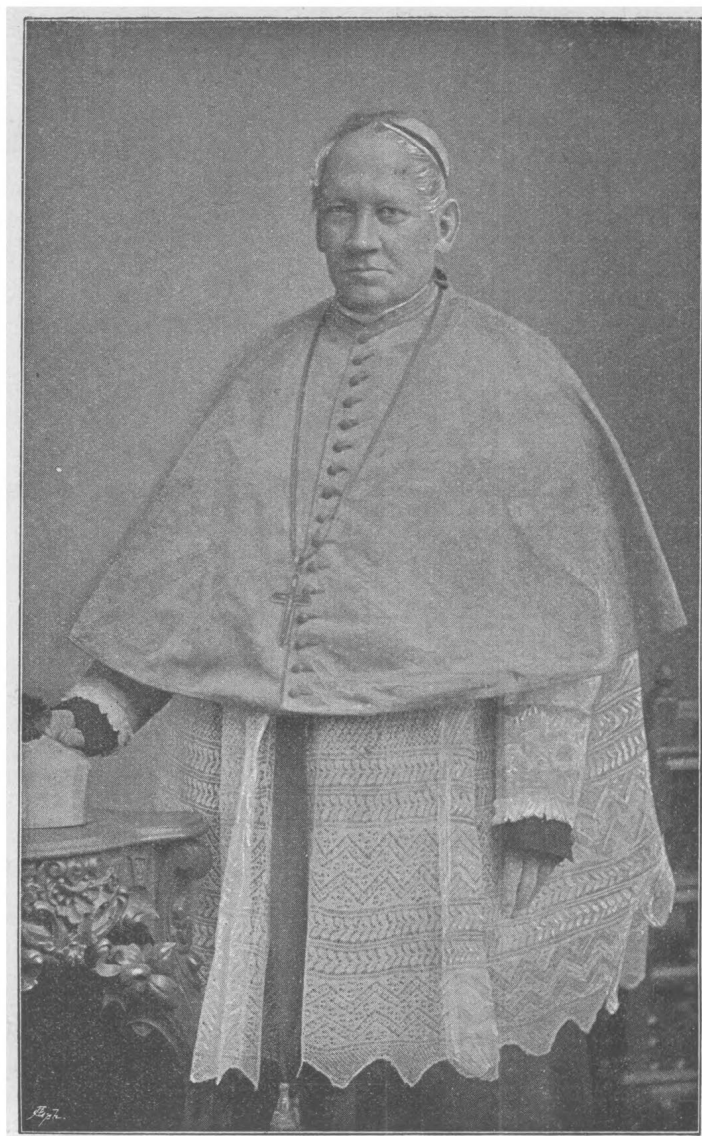
A Pálffy és Schwarzenberg képek

egyideig még a városházán várták az idők változását. Végre is 1874-ben a város a főgimn. muzeumnak engedte át mind a kettőt, de már meglehetősen megviselt állapotban, miért is Bubics Zsigmond, akkori c. apát, későbbi kaszai püspök buzgólkodása folytán a bécsi

A győri hősök emlékköve a püspökvár parkjában.

Belvedereben szakszerű restauráción mentek át. Ez alkalommal előtűnt a Schwarzenberg kép festőjének monogramma is: J. v. Achen fecit. — A kétháromszáz forintnyi költséghez lelkes győri papok is hozzájárultak; de a legtöbbet maga Bubics adta, hálából a fő-

Dr. Zalka János, győri püspök.

gimnázium iránt, amelynek 1838-ban növendéke volt.¹⁷

Igy kerültek a rettenthetetlen győri hősök, meg az éber vaskakas újra egymásmellé a győri muzeum csendes termeiben.

Legtovább dacolt az idők viszontagságával és változásával a dicsőséges haditények megőregedett tanúja: a fehérvári kapu. Sőt 1792-ben valóságos fölmagasztalásban részesült, amennyiben ezen évben a város — Tollner építész tervei szerint — tűztornyot építtetett föléje, amely alsó emeletében egyttal árvaházzul is szolgált. A kapu déli oldalán a régi dicsőséget ezen márványba vésett sorok hirdették: »Ezen a kapun rohant ki 1594 aug. 28-án Szinán ellen Pálffy. Ezt törte be petárdával 1598 márc. 29-én Pálffy és Schwarzenberg. Ezen vonultak be 1809 jun. 24-én a franciák.« — A régi kapu újabb rendeltetésének is vagy száz évig hűségesen megfelelt; míg végre 1893-ban — a város szabad és szabályos fejlődésének érdekében — tornyostól, mindenestől lebontták. Sic transit gloria mundi!¹⁸

A győri nagy nap 300-ik évfordulójának közeledtével a hálás kegyelet ismét ébredezni kezdett s dr. Zalka János megyés püspöknek kezdeményezésére a lelkeket ismét megihlette a régiekről való megemlékezés.

Zalka püspök volt az, ki már kormányzásának kezdetén a püspökvárat környező bástya kertjében gránitkövet állított föl ezen fölirással: »Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf 1598-iki győri hősök emlékének szentelve.« Majd a jubiláris év, 1898 kezdetén elrendelte, hogy Győr várának sze-

rencsés visszavétele ápr. 11-én, husvét másodnapján, a székesegyházban fényes hálaistentisztelettel megülessék.¹⁹

Győrváros felszabadításának háromszázéves emlékünnepe meg is tartották husvéthélsőn, április 11-én. Ez a nap, mely háromszáz esztendő előtt kitörő örömet keltett az egész művelt nyugaton, magában a városban elég csendesen folyt le. Nyilvánosan

nem ünnepelt más, csak a katolikus Egyház és a Katolikus Kör.

Zalka János dr. megyés püspök őexcellenciája az egyházi ünnepségre idejekorán meghívta a hatóságokat is. Az ünnepségnek dél-előtti része volt az ünnepi istentisztelet. Zsúfolásig megtelt a székesegyház hívőkkel. Megjelentek az ünnepi istentiszteleten a jubileum vendégei: Pálffy Miklós herceg, Pálffy István gróf és Pálffy József gróf, a pozsonymegyei Vöröskő és Szomolányból.

Schwarzenberg család részéről jelen voltak: Schwarzenberg Adolf herceg, a család feje; a délcegszidás-tisztek: Antal és Lajos hercegek; jelen volt Esterházy Miklós Mór gróf két fia, kiknek anyjuk Schwarzenberg hercegasszony, kit eljövételében betegsége akadályozott.

Megjelentek az istentiszteleten Laszberg Rudolf gróf főispán vezetése alatt a város és megye tisztviselői.

Az ünnepi szentbeszédet Giesswein Sándor dr. kanonok mondotta. Az ünnepi szentmisét pedig maga Zalka János dr. megyés püspökünk pontifikálta fényes segédlettel.

A székesegyházban a megyés püspök közszemlére kitetette a győri várkapu maradványait, valamint Pálffy Miklós

A győri emlék-pálca.

és Schwarzenberg Adolf olajfestésű arcképeit. Az egyházi ünnepségek a délelőtti istentisztelettel véget értek.

A győri Katholikus Körben este hat órakor kezdődött az ünnepség. A Kör nagyterme szorongásig megtelt hölgyekkel, annyira, hogy az urak az előszobába szorultak. — Ének és Árvay Sándor alább közölt alkalmi verse után Giesswein Sándor dr. kanonok lépett a felolvasó-asztalhoz és élénk színekkel megírt felolvasásában ecsetelte Győr várának visszavételét.

Jubiláltak a győri hazafias lapok is; nevezetesen a »Győri Hírlap«, mely március 27-iki számát úgyszólván egészen a kegyeletes megemlékezésnek szentelte s az 1598-iki eseményre vonatkozó több érdekes képet is hozott hasábjain.

Zalka püspök az e napon kiállított fehérvári kapu kiálló gerendáiból egy-

néhány emlékpálcát is készíttetett s azokat több hazai muzeumnak és a hősök nagyreményű ivadékaiknak ajánlódokozta.²⁰ A pálcákra ezen felírást vésette: »Készült az 1598-ban petárdával beröpített győri kapu fájából.« — Kapott belőlük Ebenhöch kanonok, az érdemes régiségtudós is, kiről halála után Giesswein Sándor dr. kanonok-társára szállott.

Semmi kétség, hogy a győri ünnep, a nagy időknek nagy emlékei, a magyar szívekben, elsősorban Győr hazafias lakosságának szívében, üdvös visszaemlékezéseket, hazafias gondolatokat és nemes elhatározásokat ébresztettek. — Ezek között mégis legbecsesebb, a legörvendetesebb, Győrváros törvényhatóságának azon határozata, hogy a győri hősök emlékének diszes szobrot emeltet. Ezzel a fontos dologgal külön fejezetben akarunk foglalkozni.

HŐSÖK EMLEKE.

Veszve Arrabóna!

Fénylő kereszt helyén — török lobogója.
Vitézi küzdelem, vércsepp-hullás nélkül
Ott ragyog a félhold a töröknek ékűl
A töröknek ékűl — gyászul a magyarnak,
Kit gyáva árulás adott el a tarnak.
Győr büszke várának fiai, leányi!
Könnyetek hullását ki fogja számlálni.

Duna, Rábcza, Rába

Haragosan tör a vár bástya-falára.

Látja: török-zászlót hordoz a vár tornya . . .

S nincs ereje, hogy az örvénybe sodorja.

Látja: a palota török pasa fészke;

Isten szent egyháza: a nagy Allah széke;

Fiai, leányi: rabbilincsre verve;

Ékes lobogója: rút porba keverve.

Sirban a szabadság;

Ami megmaradt is — úgy veszik, meg adják.

Mulik az esztendő — nem szűnik az átok . . .

Eltemetett hősök! rabföld borul rátok!

Keljetek a sirból, villogjon a szablya,

Nem bírja az utód bilincsbe vert karja.

Olyan rémtől nyüzsgő, fekete az éjjel . . .

Virrad-e, pirkad-e, még biztató reggel?

Duna, Rábcza, Rába

Tajtékozva csap a vár bástya-falára.

Mi zuhog, hallod-e? — Vén Duna zúgása.

Mi robog hallod-e? — Hadtest robogása.

Fegyver zaja hallszik, fénye csillan távol,
Ott jó Pálffy Miklós — utána a tábor.
Ott jó, magasan leng ékes lobogója;
Győzelmi virágát a szűz Anya óvja.

Ott jó a csapattal . . .

Vérszin-övet köt ma a felkelő hajnal!

Megdördül az ágyú, zúg a Duna habja,

Megrázza bilincset a tar iga rabja.

Feszülnek az izmok, láncok szakadoznak . . .

Nincs a bilincs többé karján a magyarnak.

Kardot a kezébe, hogy kifolyó vére,

Rátapadó szennyét hadd mossa fehérre.

Csattan a petárda . . .

A halál kapuja belőve, kitárva

Megdördül az ágyú, szikrázik a kardél:

A honfi kebelben hősök szelleme él.

Ujra megerősült az utódnak karja,

Győrnek büszke várát vérszínbe takarja.

Szőke Duna habja a piros vért iszsza,

A győzők énekét zúgva zengi vissza.

Szabad Arrabona!

A félholdak helyén Pálffy lobogója!

— Háromszinű zászló most is a vár tornyán

Hirdeti e napot háromezred múltán.

Hirdeti az ősi, igaz honszerelmet,

Mely szívet gyulasztott, hősöket teremtet,

Mi a magyar szívnek leggyönyörűbb éke:

Legyen szent előttünk a hősök emléke!

Árvay Sándor.

VIII.

A GYŐRI HŐSÖK ÉLETRAJZA.

1. PÁLFFY MIKLÓS.¹

genealogusok az erdődi Pálffy családot a II. Géza idejében hazánkba bevándorolt Henrik nemzetségéből, Hédervári Kont Miklós ivadékból, származtatják. — Történetileg bizonyos, hogy Kápolnai, Cseleszteői Pálffy Lőrinc első Pálffy Miklósnak és hitvesének, Kinisy Katalinnak a fia, ki Nyilaky Bánffy Jánosnak, II. Lajos király udvarmesterének leányát, Annát vette nőül s mint a pozsonyvármegyei nemesség kapitánya, 1526 aug. 29-én a mohácsi síkon vérzett el a hazáért; fia, Dercsikai, Rárói és Bethlenfalvai II. Pálffy Pál, ki a csornai Erdődi Klárát, Erdődi Bakats Balázs leányát, Simon zágrábi püspök unokahugát birta hitvestársul, a török elleni ütközetben Kocsinánál esett el.

A család ezidőtől vette fel az »Erdődi« melléknevet és az Erdődieknek a hármas zöld halmon nyugvó, 5 küllős tört kerékből ágaskodó szarvast ábrázoló cimerét s ezidőtől kezdve emelkedik a család egyre magasabbra. Fiának, Péternek előnevei voltak: Zelina, Csábrágh, Ráró, Kápolna, Dercsika és Erdőd, Győr megyében birtokos volt Ásvány, Dunaszeg, Ladamér, Ráró helységekben és háztulajdonos Győr városában.² Hitvese, nagys. Dersffy Miklós és Battyány Perpetuának leánya, Zsófia volt, aki

őt 5 fiú- és 3 leány-magzattal ajándékozta meg. Az utóbbiak közül Erzsébet Révai Andráshoz, Katalin pedig előbb Krusyth Jánoshoz, ennek halála után másodszor Illésházy István nádorhoz ment nőül; míg Magdolna Belasi és Lichtenbergi báró Khuen Rudolfnak lett feleségévé. Maga Pálffy Péter 1536-ban mint Várady Pál esztergomi érsek jószágkormányzója szerepel, akihez őt sógorsági viszonyok fűzték. 1568-ban Veliczánál a törökök ellen vívott harcban vérzett el a hazáért.

Nem szül gyáva nyulat Nubia párduca.
Csak sast nemzenek a sasok.

Péternek mind az 5 fia katonaeletre szentelte magát. A legöregebb, Tamás, a szerencsétlen szécsenyi ütközetben török fogságba esett. Kiszabadulása után 1581 aug. 20-án mint Palota vára főkapitánya és Zólyom főispánja halálozott el. — Második fia, I. Pálffy György, a törökök által Temesvárnál 1562-ben rajta ütött seb miatt halt meg. — Harmadik fiát, Pálffy Jánost, Tata és Léva főkapitányát a halál a somoskői csatában érte. Negyedik fia, I. Pálffy István, Győr, Csábrágh, Sztinya várak kapitánya volt. Hitvese, Bogaczóczy Mária 1596-ban már mint özvegy említették. Az ötödik és legutolsó fimagzat, II. Pálffy Miklós, a mi győri hősünk, méltán nevezhető a család leg-

kiválóbb tagjának, valamint hírneve és dicsősége megalapítójának.

Miklós 1552 aug. 10-én Csábrághon született. Erről tanúskodik pozsonyi siremlékének fölirata is. 12 éves korában már öt, mint nemes apródot, Miksa király udvarában találjuk, hol Rudolf királyfival, a trónörökösrel úgyszólván együtt nevelkedett s tette meg vele a belgiumi, német-, francia- és görögországi nagy tanulmányi útát, s töltött be különféle, korának, képzettségének megfelelő tisztségeket, amilyenek az asztalnoki, ezüstkamarási hivatal stb. Könnyű elképzelni, hogy az előkelő világgal való e közeli érintkezés mily hathatós befolyást gyakorolt az eleven elméjű ifjú, nyelv- és egyéb közhasznú ismereteinek gyarapítására. De azon sem csodálkozhatunk, hogy a királyi kegy sokoldalú képzettsége, jól ismert rátermettsége és érdemei folytán öt polcról-polcra emelve nagy méltóságokra juttatta.

Pálffy Miklós már mint ifjú is tetemes vagyon felett rendelkezett; amit bizonyít, hogy sógorának, Krusyth Jánosnak Bazin városa beiratási költségei fődözésére 1576-ban 12,000 forintot kölcsönzött.

Pálffy Miklóst többrendbeli katonai és a királyház körül szerzett érdemei, valamint személyes bizalmas viszonya a királyi udvarhoz, már 28 éves korában, 1580 dec. 23-án, a pozsonyvármegyei főispáni és a Pozsony vára főkapitányi méltóságára érdemesítették.

1581 ápr. 24-én a bárói méltóságra emelkedett, Tamás, János és István fivéreivel együtt. E kitüntetés elnyerésére rászolgáltak, a bárói adománylevél szövege szerint, a Pálffy testvéreknek sokféle hadi és a cs. és k. udvar körül való szolgálatai. Ez okirat azt is főlemlíti, hogy már atyai ágon való őseik, különösen az Erdődiek és a Dersffyek,

kiktől anyai ágon származtak, az országnak számos, különböző, kitűnő szolgálatot tettek, miért is az ország bárói és mánásai között foglaltak helyet és e diszes polcot, mint eléggé be van bizonyítva, inkább apáik nemtörődése és az idők viszontagságai következtében veszítették el. Ez adománylevelet 1610-ben Nyitra vármegyében is kihirdették, mert ő ott is, Botfalván és Beregszezen, birtokos volt.³

Pálffy Miklós idejekorán igyekezett terjedelmesebb ingatlanokra is szert tenni. 1581-ben megszerezte Vöröskő várának és urodalmának tetemes részét. — Tamás bátyjának halála után, 1581-ben annak hátramaradt birtokrészét is neki juttatta a király. Élte végéig szeme előtt tartotta az irás szavait: »Aki nem gyűjt, az tékozol.« (Luk. 11, 23.) Gazdatisztjeire felügyelt; tőlük szigorú számadást követelt; az eredmény ennek megfelelően fényes is volt. Birtokait inkább gyarapította, mint fogyasztotta.

Czobor Imre halálával Radeczy István egri püspök és királyi helytartó ajánlatára a király 1581 december 9-én Pálffy Miklóst főkamarási méltóságra emelte. 1582-ben pedig belső titkos tanácsos lett.

1583-ban jun. 4-én nagy pompával és fényes ünnepélyességgel ülte lakodalmat Augsburghban a nagyvagyonú és nagyműveltségű Kirchbergi és Weisenhorni báró Fugger Márk bájos, 17 évet betöltött leányával, Máriával, kivel élte végéig állandóan legboldogabb házasságban élt. — A házassági szerződésbe belefoglalták: Ha a két házastársak egyike meghalna, az általuk nemzett gyermekek nevelése, gondozása s vagyoni viszonyai a magyarországi törvények s nemesi szokásokhoz képest fognak intéztetni.⁴ Neje, Fugger Mária 1584 febr. 23-án Komáromból kelt le-

velében érzékenyen panaszkodik, hogy Pálffy már régen nem láthatta. Máj. 1. Kifejezi vágyát viszontlátása iránt.⁵

1584-ben Kielman András komáromi főkapitánynak Kanizsára történt áthelyezése folytán üresedésbe jött a komáromi főkapitányság. Ez állásra való kinevezése igen élénk tárgyalásokra adott alkalmat. — A bécsi haditanács ugyanis Pálffy fiatal kora miatt ennek betöltésére alkalmatosnak nem vélte és azért Ernő főherceg közvetítése által ez ügyben előterjesztést is tett a királynak, de jeles férfiakkal való komoly tanácskozások az előítéleteket megszüntették és a király 1584 szept. 20-án Pálffy Komárommegye főispánjának s ugyanazon év okt. 20-án a vár főkapitányának is kinevezte. Itt is csakhamar megszerettette magát. Az egykorú Csejthey írja: »Egész Komárom és a benne valók sirnak, mikor Pálffy itt nincsen.« — Istvánffy nádorhelyettes is e választást igen helyesnek ítéli; mert amint mondja, ha a Pannon név iránt mostoha sors Pálffy életét kora virágában ki nem oltja, Pálffy minden jogos vágyat kielégítő, tökéletes hadvezérré fejlődött volna.⁶ — Hunyadi János kormányzó 22 csatában mérkőzött az ellenséggel és 20 ízben győzött. Esterházy Pál herceg 24-szer állott vele szemben és ez a hátát nem látta. De Pálffy Miklós, mint Komárom és a dunán-inneni rész főkapitánya, 26 ízben mérte össze erejét a törökkel s ért el kisebb-nagyobb sikert. — E szám természetesen nem foglalja magába az apróbb összecsapásokat. — Ha Pálffy nem győzött, az eredmény sikere rajta nem múlt, hanem azokon, kik célra-vezető intézkedéseit, dacára kötelességüknek, nem foganatosították, vagy pedig azt éppen megakadályozták.

1585-ben báró Borovszky Kristóf, Braun Erasmus és többen mások me-

leg szavakban üdvözlik Pálffy a törökön aratott fényes győzelmei miatt.

1589-ben elnyerte az ausztriai, 1598-ban pedig a csehországi indigenátust.

1592 nov. elején a mieink Fehérvárt kezdték ostromolni. Amde munkájukban megzavarta őket a hír, hogy Hasszán, a budai pasa 20,000 főnyi sereggel a megszállottaknak segítségére kél. Ennélfogva a keresztények a vár vivását abbahagyva, a közeledő pasa seregének megtörésére kívánták irányozni erejüket. A pasának késedelmeskedése időt engedett a magyaroknak a csatasor felállítására. Az ütközetet Pálffy kezdte meg a dunántúli csapatokkal, puskás lovasokkal és sajátágosan fölszerelt morva zsoldosai-val, hősieen és hevesen ütvén a bal-szárnyon levő janicsárookra. A harc egy-ideig kétesen folyt, Pálffynak lova is megsebesült, de ő hamar új paripára kapván, serényen folytatta a csatát és üldözni kezdte Nádasdyval a támadókat. A harctéren, a Budára vezető úton, vagy 6000 török teteme jelezte a magyarok diadalát. Elfogták ezenfelül az egész tüzérséget 44 ágyuval.

Most Pálffy és hű bajtársa, Nádasdy folytatni akarták Fehérvár ostromát; de Hardegg, ki a csatában könnyű sebet kapott, erre reá nem állott. Miért is ő Rákóczy Zsigmond hívására Füleket megvívására indult. Alig érkezett ide, azonnal föllelkesítette a csüggeteg ostromló sereget, melynek sikerült nov. 25-én az alsó várat bevenni. A 800 főnyi őrség nov. 27-én a felső várat is feladta, Füleket elfoglalása után a törökök Kékkő, Hajnácskő, Buják, Somoskő és Hollókő váraiból önként kivonultak. — Pálffy és társai szerették volna tovább folytatni a hadjáratot, de Teuffenbach a szigorú tél miatt németjeivel visszatért Kassára és még csak arra sem volt rábirható, hogy az ő

közreműködése nélkül is harcolni kész magyaroknak néhány ágyut kölcsön adjon.

Ennélfogva téli szállásra ők is hazatértek, de utközben még Szécsenyt és az elhagyott Drégely-Palánkot is hatalmukba kerítették.

1593-ban újabb haditerveket készít, melyeket Hardegg győri kapitány megküldött Nádasdy Ferencnek.

1594 január 20-án megsürgeti a királyi kamarát, hogy az újvári német katonáknak legalább havonként rendszeren szolgáltatassa ki zsoldját.

Egyéb haditetteit, melyek Győr elvesztésével és visszavételével különben is szorosan összefüggenek, e művecske egyéb helyein már elégséges megvilágításba helyeztük. Csak azt jegyezzük még meg, hogy VIII. Kelemen a magyarokat haddal és pénzzel oly nagyban gyámolító pápa, 1594 július 2-án kelt breve-vel tisztelte meg Pálffy Miklóst; ebben őt »magasztos lelkületű s minden kitűnő feladatra vállalkozni kész férfiúnak« nevezi, ki ezen válságos időben Istenért, hazáért és királyért minden áldozatra kész.

Most még a Győr visszavételét követő vitézi dolgait akarjuk röviden felsorolni.

Pálffy úgy gondolkozott: addig kell a vasat ütni, amíg meleg; addig viaskodni, míg a katonákban megvan a lelkesültség. Azért 1598 márc. 29-ike után sem vetette magát a tétlenség karjaiba, hanem lehet mondani, még fokozta búzgalmát; Schwarzenberggel egyesülve visszafoglalta Tatát, Gesztet, Veszprém várát, Palotát, Vázsonyt és más kisebb várakat s okt. elején seregük Buda felé vonult. A hadtest élén Pálffy haladt a maga vitézeivel. Legelőször egy kis ütközés után Hasszánt visszanyomták. Október 9-én Mátyás is megjelent s lövetni kezdte az alsó vá-

rosnak Duna melletti bástyáját. A törökök elszántan védekeztek, s hogy a mieink vissza nem verettek, ez leginkább Pálffy gyalogosainak volt köszönhető. A gellérthegyi palánkokból a törököket elűzte s őrséggel látta el. De a beállott sok esőzés miatt az ostromot abban kellett hagyni.

Pálffy és Schwarzenberg 1599-ben megint Buda ostromához fogtak. Ápril 17-én 8000 emberrel a vár ellen vonultak és elkezdették a Győrnél sikerrel használt faágyut alkalmazni, de a törökök a tervezett cselt hamar észrevették s ágyuval feleltek. Visszatértökben Zsámbékot foglalták el. Fehérvárnál szerencsésebbek voltak, petárdával a kaput betörték s a várost elfoglalták. A törökök egy órai harc után a várba vonultak. Seregünk nem lévén nagyobb ostromra elkészülve, azért kirabolván s felgyűjtván a várost, nagy zsákmánnyal tértek vissza. Pálffy hajdui Szekszárd felé a bácsi bégnek 20 élelmiszerekkel megrakott hajóját, 4 sajkáját vették el és 300 törököt vágtak le. Tolnánál 5000 töröktől kísért nagy hajószállítmányt fognak el, 1200 törököt levágnak, még többet a vízbefulasztanak.

Pálffy az időtájt ama tervvel foglalkozott, hogy egészen Esztergomba zárkózik. Midőn Szuhay István erről tudomást vett, lelkének egész erejével igyekezett őt e szándékáról lebeszélni. Attól tartott ugyanis, hogy a törökök e várat majd aláaknázzák, légberöpítik. Féltette Pálffy drága életét. Mert, ha ő elvész, — mondá — az ország válságba jut. Nincs ugyanis oly testi-lelki erővel felruházott, oly tapasztalással, tekintéllyel, ügyességgel, kegyességgel bíró egyén, mint ő. Mert hozzá képest másban e jótulajdonságoknak árnyéka sem található.⁷

Azon év őszén Palánk táján 700 por-

tyázó törökkel találkozott, közülök 400-at levágott, 60-at elfogott.

A magyar történet alig mutat föl egyéniséget, ki oly sokféle, oly élénk munkásságot fejtett volna ki, mint ő.

Államférfiúi szereplését illetőleg is álljon itt egy-két vonás.

Pálffy Miklós 1594 nov. 18-án Forgách Ferenc veszprémi, Szuhay István váci püspökökkel, Forgách Simon és Illésházy István világi főurakkal az ország ügyei érdekében kérvényt intézett a királyhoz és ennek kézbesítése végett nevezett urak Joó János kir. személynököt küldötték Prágába, ki hivatta volt a kérés indító okait a király előtt személyesen is tolmácsolni.

1595 január havában Pálffy maga is Prágában volt, hol mint a királynak egyik biztosa, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem követivel a török elleni szövetség ügyében alkudozott. A szövetségi szerződés jan. 28-án Prágában létre is jött.

De mert maga vitéz ember létére az udvarnál csak ritkán jelenhetett meg, Prágában állandó prokurátort tartott, ki ura ügyeiben hűséges odaadással járvala el.

Tehetsége, érdemei előtt mindenki meghajolt; egyéni kedvességével megszerezte magának az akkor szereplő összes főembereknek, még idegen származású vezértársainak barátságát is; nevezetesen Mansfeldnek, Schwarzenbergnek legbizalmasabb hadi tanácsosa volt.

Nem csoda tehát, hogy minden oldalról igyekeztek szivességét, befolyását igénybe venni. Így Czobor István 1593-ban Anna nevű leánya mellé gyámnak rendeli s emlékül értékes, aranyozott buzogányt hagyományoz rá.

Mehmed budai pasa 1594 jan. 30-án írt leveléből nemcsak az tűnik ki, hogy Pálffy Miklóst még a pasák is becsül-

ték, hanem az is, hogy győri hősünk 7—8 magyar rab kiszabadítása ügyében közbenjáróként szerepelt. Bizonyos, hogy ez nem akkor történt először!

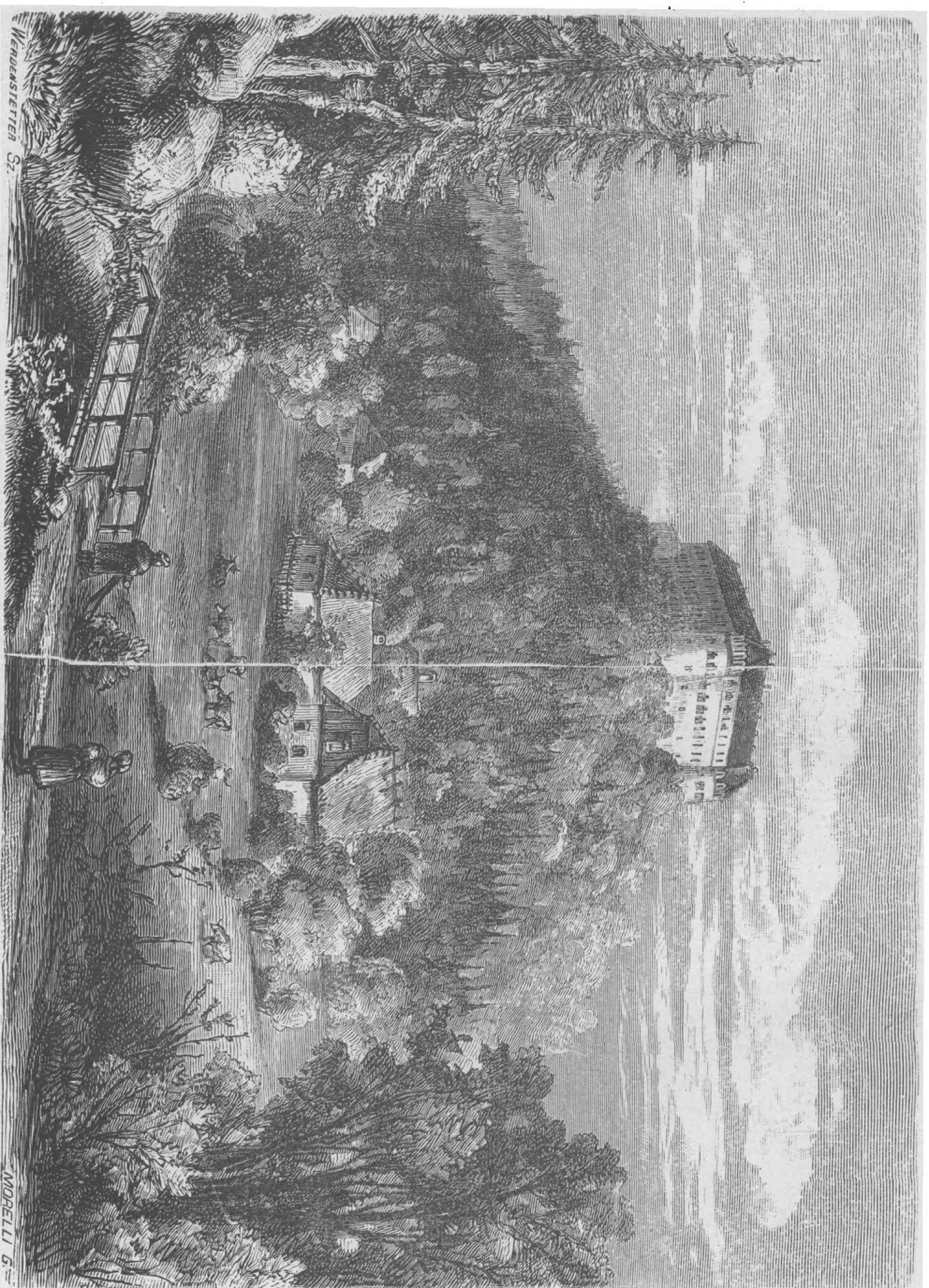
1594. jun. 17-én Soláthy, váradi főember arra kéri Pálffyt, írta Erdélybe az ország nagyjainak és uraknak, hogy a törökkel való szövetkezés szándékától álljanak el.

Bizalmas emberei még házasságok közvetítésével is terhelték. Bernstein, a jeles katona, kéri őt, hogy ajánlja Közigsegh urnak leányát a házasodni óhajtó Salm Gyula grófnak. István csanádi püspök, Anna hugának kiházásítása végett Komáromban jár Pálffynál; majd utóbb levélben is kéri, hogy Anna részére tisztességes férjet szerezzen.

Ugyanazon Közigsegh-leány érdekében Stotzingen Rudolf báró is esdekelve ír Pálffynak.

Főhercegek s mások pedig arra kérik, hogy számukra jó lovakat vásároljon. Csak egyetlen alkalommal 16—18 szürke kocsiló beszerzésére kap megbízást.

Szóval ilyen és még más százával rendelkezésre álló adatokból világos, hogy Pálffy Miklós, a jeles vezér, egyszersmind széles látókörű államférfiú, magas színvonalú, sokoldalú főúr, ki megjelenésével mindenütt rokonszenves bizodalmat keltett; ki mindenkinek mindegy akart és tudott is lenni; ki bölcs tanácsaival, hathatós közbenjárásával, értékes szószólásaival a köznek és egyeseknek egyformán hasznára volt; ki mindenki számára talált egy megnyugtató, reménykeltő jó szót; ki erélyével tudott magának tekintélyt szerezni, tudott parancsolni, ha kellett engedelmeskedni; ki értett hozzá, hogyan kell az uralkodóval, az udvarral, a kormányzókkal, a törvényszékekkel, a nemesekkel, a jobbággyokkal érintkezni, a szükségeseket elrendelni, kieszkö-

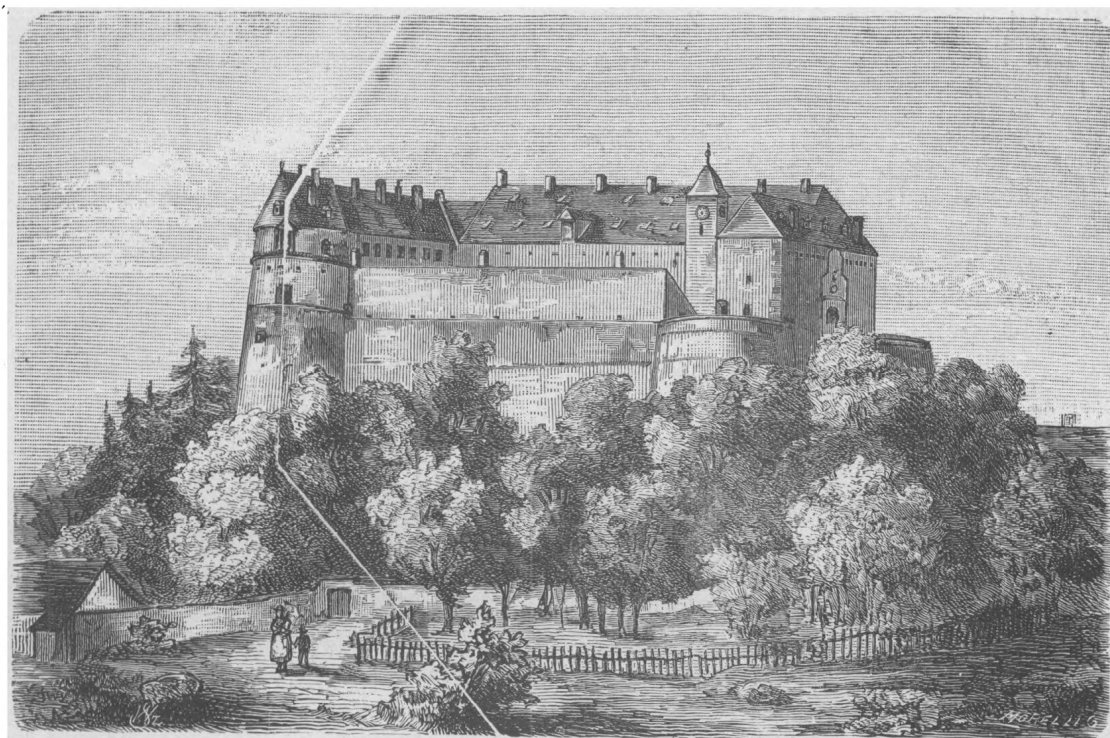

Vöröskő várának délnyugati-része.

zölni; kinek szabad, bizodalmas bemenetele volt a trónhoz; ki jóviszonyban volt a főhercegekkel, az udvari emberekkel, még a külföldi hatalmasságokkal is, kik reá hallgattak, dicséretekkel halmozták és segítségére is készek voltak. Ritka nap volt életében, melynek nem lett volna meg a maga érdekes mozzanata. Századának kétségen kívül messze kimagasló alakja volt!

pen kevésbé kedvező helyzetükön javíthasson.

Ugyancsak mintaképül szolgál az ő családi élete is. Feleségéhez való gyöngéd viszonyát szépen megvilágítják a gyakorta hozzá intézett levelek. 1594 jun. 21-én írt levelét így kezdi: »Szi-
vem, mindenekfelett szeretett Babám (a német szövegben is e szót »Babám« használja), a legmagasabb Isten óvjon

Vöröskő várának északkeleti része.

Sokoldalú köztevékenysége mellett a maga ügyeit sem hanyagolta el.

Már említettük, milyen jó gazda- és szerző-ember volt. De azért a zsugoriságnak még csak árnyékától is távol állott. Ennek bizonyosságául szolgál az, hogy 1592-ben az atyafiak iránti szeretettől indítva, — a pozsonyi káptalan előtt — testvéreinek és ezek gyermekeinek javára minden atyai és anyai birtokjogáról lemondott, hogy ekkép-

meg minden bajtól és szenvedéstől. Amen. Amen.«

Örömmel értesült neje leveléből, hogy gyermekeik egészségesek s ezért hálát ad Istennek. Pálffy megköszöni a felesége által küldött szép inget s háláját fejezi ki azon hű gondoskodásért, melyet iránta tanúsít. Az ing — úgy mond — nekem nagyon is szép. Ezután előre megköszön egy küldeményt, melyet felesége neki juttatni szándékozik.

Igéri, hogy a tábori viszonyokról Körmeny majd Pálffyét tudósítja. Levelét e szavakkal zárja be: »Ezzel a legfelségesebb Istennek ajánlva maradok a Te híved, míg élek.«

Felesége is viszont enyelegve felel neki. Sietett is Pálffy az ő kedves otthonába, Vöröskőre, valahányszor csak bokros elfoglaltsága közepette szerét ejthette. Különösen fölmerülő betegségek alkalmával történt az sűrűbben, mikor is egymást nemcsak látogatták, hanem hűségesen ápolgatták is.

Hogy mily benső, igazi hitvesi viszony állott fönn Pálffy Miklós és neje Fugger Mária között, azt mutatja azon végrendelet is, melyet Fugger Mária férje javára Komáromban 1585-ben, Nagyszombat napján, súlyos betegségében 2 győri kanonok: Nitrarius János mosonyi főesperes és Bay István locsmándi főesperes, mint a győri sz. káptalan kiküldöttei előtt tett. E végrendeletben férjét nagy dicséretekkel tetézi, nagy elismeréssel szól hitvesi érdemeiről, nagylelkűségéről, áldozatairól írta és őt minden ingatlan s ingó birtokainak, még a reánéző reménybelieknek is, — nemcsak a Magyarországon, hanem a Németországon létezőknek is örökösévé jelenti ki és esdve kéri szeretett szülőit, hogy e rendelkezésébe egyezzenek bele és teljesítsék ebbeli kérését.⁸

Gyermekei neveléséről nagy szeretettel gondoskodott. Nemcsak főnemesi előnyöket eszközölt ki részükre a királynál, hanem őket mindenekelőtt alapos tudományos oktatásban és erkölcsös nevelésben részesítette. A háborús idők miatt ugyan javarészt Bécsben neveltette őket, de magyar felügyelőt rendelt melléjük Körmeny István és Szeres János személyében.⁹

Számtalan adatból bizvást lehet következtetni, hogy nemcsak gyermekei társalogtak magyarul, hanem megma-

gyarosodott német származású felesége is, jóllehet ehhez leveleit németül írta.

Mély vallásossága minden tettéből, leveléből kiérzik. Igazán hithű férfiú volt, s mint ilyen híven teljesítette úgy kegyuri, valamint egyéni vallási kötelességeit. — Vöröskői tisztjeinek meghagyta, hogy a kegyuri plebániákról gondoskodjanak. Érdeklődik a hivek husvéti gyónása iránt. Egyik plebánosának ügyét a hiveknek ajánlja; a hivek rideg magatartását ő maga és neje sok szivességgel pótolja. A szerzetesek iránt való jóindulatát igazolja a Pálosok generálisa is, ki, mikor eltávozott a lengyel Pálos-kolostorok szemléjére, Pálffynak különös pártfogásába ajánlja az elárvult máriavölgyi Pálos-házat, mely iránt Pálffy csak nemrégiben annyi jótéteményt tanúsított volt.

Pálffyné 1585 szept. 11-én Bécsben kelt, Pozsonyba küldött levelében örömet fejez ki az iránt, hogy a búcsu-ajtatosságot kívánt eredménnyel elvégezte.¹⁰

Egyik levelében azt írja Pálffy feleségének, hogy a karácsonyi ünnepeket Ujvárott tölti és ott meggyónik és megáldozik.¹¹ Mikor Komáromban nagybeteg lett, elhívatta magához saját plebánosát Pozsonyból és orvosát, Pestalóczi Miklóst, meggyónt, magához vette utiköltség gyanánt a szentséget és fölvette az utolsókenetet is a pápai áldással.¹²

De míg ő a maga vallását megtartotta, másét nem bántotta. Ő nemcsak bajtársi egyetértésben együtt harcolt a protestáns Nádasdy Ferencsel, hanem vele és a szintén erős protestáns szellemű Illésházy Istvánnal fölíratot intézett és követségben is járt a királyhoz. Őt egyik gyermekéhez komául is fölkerlte. Illésházy kölcsönéért kezességet vállalt, vele és a szintén erősen protestáns Esterházy Ferencsel gyámi

szerepben is együtt járt el. — Azért sehogyssem tudjuk megérteni, hogy egyik nem régen megjelent előkelő munkákban szóról-szóra ezeket írják Pálffy-ról: »Nincs ugyan rá adatunk, hogy a győri hős, gróf Pálffy Miklós telepítette ki a protestáns egyházat Pataházára békességesen, lévén ő nemcsak nagy hadvezér, hanem az eretnekeknek is ostora, melyről az 1619. évi országgyűlésen a sérelmek előterjesztésekor panaszt is tettek, hogy a győri őrségnek máshova kell járnia istenitiszletre. S bár rácnak, zsidónak s egyebeknek szabad a várba bemenni, de protestáns papnak nem szabad.«¹³

Erre csak az a válaszuk, ha a protestánsokat ilyen sérelem csakugyan érte, az Pálffytól nem származhatott, mert ő, mint fönnebb világosan láttuk, a társadalmi életben a protestánsokkal a legszorosabb összeköttetésben, rokoni, baráti, bajtársi, levelezési viszonyban élt.

Emlékeztetünk az 1599. évi törvények már idéztük 48. cikkére is, melyben a karok és rendek saját sugallatukból és senkitől sem befolyásolva alázatosan kéri a királyt, hogy Pálffy Miklósnak Pozsony várát és urodalmát a pozsonyi gróf címével adományozza. A karok és rendek e kérést egyhangulag foglalták a törvénykönyvbe. — Vajjon hozott volna-e az országgyűlés protestáns többsége — mert ez még Pázmány fénykora előtt volt — ily egyhangú határozatot, ha Pálffy csakugyan oly nyilvánosan üldözte volna a protestánsokat, mint ezt a monografia mondja?

Élte legutolsó szakában sem bomlott meg ez a jó viszony, mert a protestáns Illésházy István még Pálffy özvegyével is föntartotta a rokoni, levelezési viszonyt; 1601 jan. 2-án így írván neki: »... Én Kgdhez akartam menni

holnap, de gyomorfájás esék reám és emiatt nem mehetek Kgdhez. Hanem a püspök uram ide jó onnan Vöröskőből én hozzám és Kohári uramat küldje el Kgd vele. Itt mindenekről szólhatunk a Kgd dolgairól. Jó, hogy érte püspök uram is.«¹⁴

Az idézet felpanaszolja azt is, hogy protestáns pap ki van zárva a várból. Bizonyos e kizárást csak a várkapitány rendelhette el. Amde Pálffy győri várkapitány sohasem volt, tehát ilyen rendeletet ki sem adhatott.

Győr elfoglalása előtt gróf Hardegg a várnagy, ki maga is protestáns s azértilyent el nem rendelt volna, még Pálffy kedvéért sem.

Győr visszafoglalása után Pálffy azonnal távozott Győrből és Schwarzenberg vette át a főkapitányságot. Annak is más dolga volt, mint a protestánsok üldözése. Az is különös e vádban, hogy Pálffy követte el a sérelmet, ki már 1600. év tavaszán meghalt és a protestánsok csak 1619-ben tesznek panaszt a sérelem miatt az országgyűlésen, holott 1600-ban, 1602-ben, 1603-ban, 1608-ban, 1609-ben, 1613-ban, 1618-ban már alkalmuk lett volna ezt tenni, mert voltak országgyűlések; miért teszi a monografia a sérelem fölpanaszolását az 1619-iki évre, melyben nem is volt igazi országgyűlés?

Különben úgy hisszük, hogy Győr legújabb, legmegbízhatóbb s már a monografia előtt megjelent történeti művei is eléggé megvédelmezhatték volna Pálffyt a burkolt támadás ellen. Szávay Gyula munkájában u. i. megtaláljuk, hogy 1613-tól 1621-ig Preiner volt a várkapitány. A minden állításában alapos Villányi pedig határozottan írja, hogy a protestánsok Preiner főkapitánysága alatt a városból kimenén, 1613-ban mindkét felekezet Pata-

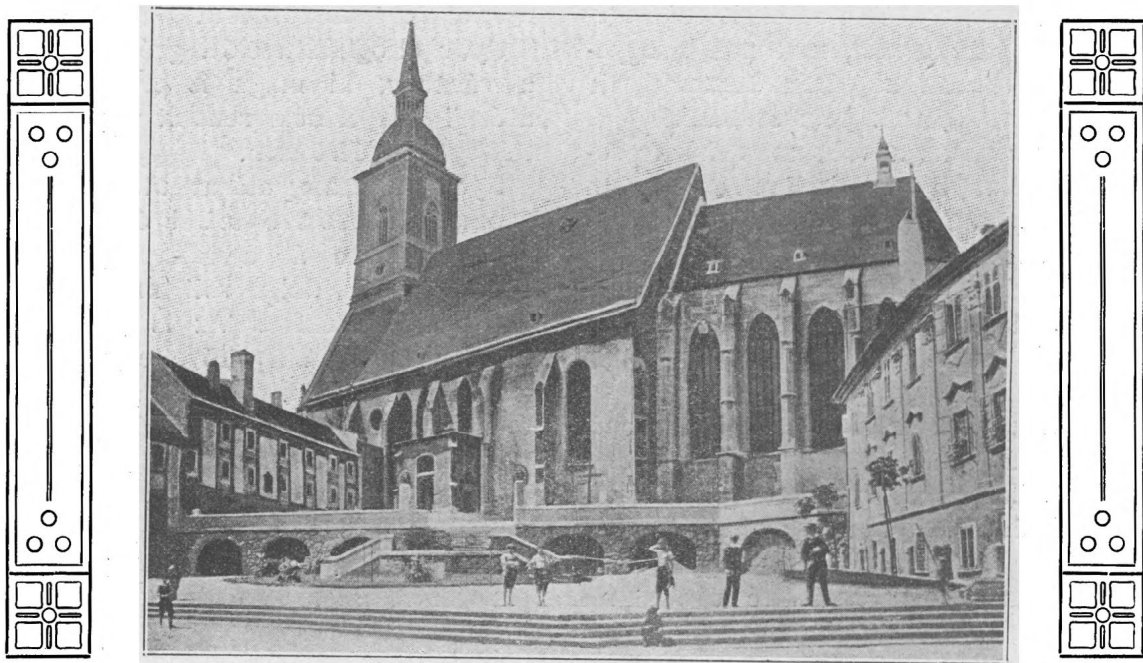
házán szerzett házat, melyben közösen tartották istentiszteletüket.¹⁵

Mindezek, úgy hisszük, Pálffy szep-
lőtelen hírnevét eléggé megvédelmezik
az elfogulatlanul ítélkező história előtt.

Visszatérve Pálffy életrajzi adatainak
felsorolásához, meg kell még említe-
nünk, hogy Rudolf király 1599 július
24-én kelt adomány-levelében Pálffy-
nak és ivadékainak adományozta, első-
szülöttségi joggal, Pozsony vára- és uro-

is megemlékezik, azt állítván, hogy ezt
Pálffy nem örömet vetve magára. »De
végre nem akar vala a császár egye-
bet tenni, azért Pálffy Miklós reá hajla,
hogy bemegyén.« E bécsi út végzetessé
vált reá nézve. Az úton meghűlt, bete-
gen érkezett Vöröskő várába és öt napi
betegség után, 23-án éjjél tájban jobb-
létre szenderült. Vele hazánk nagy fia
szállt sirba.

Pálffy Miklós holttetemét — egy hó-

A pozsonyi dom külseje.

dalmának birtokát, Pozsony vára örö-
kös kapitányságával és Pozsony vár-
megye örökös főispánságával együtt.

1600 ápril 6-án Mátyás főherceg
Pálffyval személyesen óhajtván fontos
ügyben értekezni, meghagyja neki, hogy
minden akadályt elmozdítván, igye-
kezzék azon, hogy 8-án vagy legkésőbb
9-én Bécsben megjelenjék. — Rudolf
király t. i. elhatározta, hogy Pálffyt
fogja megbízni Erdély kormányzásá-
val. Ezen erdélyi vajdaságról Illésházy

nappal halála után — nagy gyászpom-
pával helyezték nyugalma helyére; ide-
vágó adataink mutatják Pálffy nagy-
ságát haló porában is; de meg kultur-
történeti bőséges részleteket is tartal-
mazván, egykorú leírását teljes egészé-
ben ide igtatjuk.

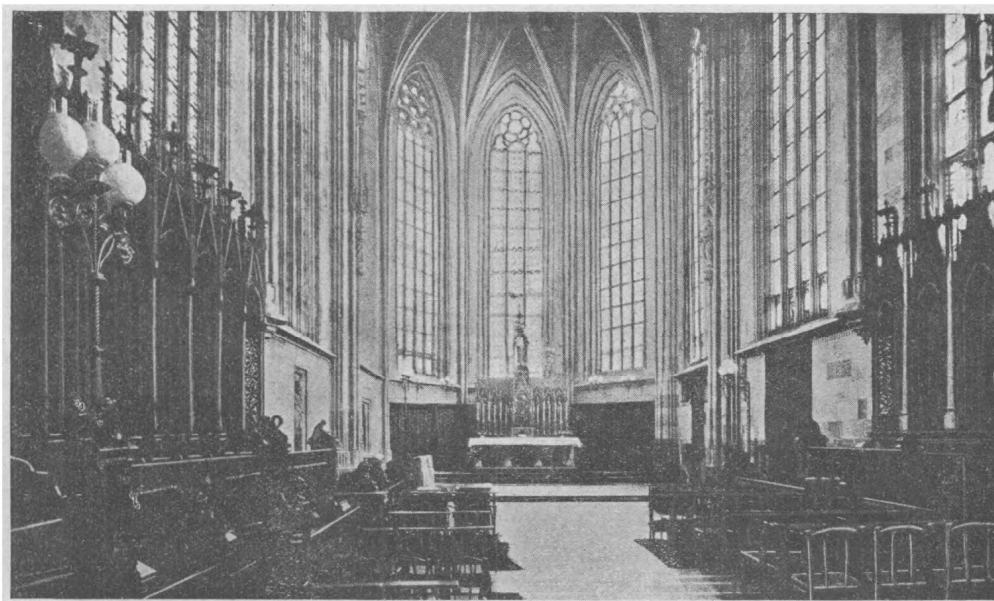
A holttetemet Vöröskőről Pozsonyba
hozták s a külvárosban, az öreg pósta-
mesterné házában helyezték el.

A gyászmenet innen május 23-án dél-
előtt a Lőrinc-kapun át a belvárosba

s a Főtéren át a sz. Márton- vagy városi plebániatemplomba indult, következő rendben:

1. Egy fiú, ki feszületet vitt.
2. A német iskola.
3. 14 öreg férfiú a polgári kórházból, kik fekete köpenyben voltak és fáklyákat vittek.
4. 7 céhnek aranyozott feszületei.
5. 7 kézműves céhnek tagjai fáklyával.
6. Egy rókaprémmel s kócsagtollal éke-

11. Két dobverő és egy sipos.
12. 6 sor vadász, kik puskáikat hónok alatt vitték.
13. 9 sor zsoldos (Doppelsöldner), kik hosszú kópjáikat hegyüknél fogva tartották s maguk után vonszolták.
14. 6 sor vadász.
15. Feszület.
16. 10 ferencrendi atya.
17. Ismét feszület s utána
18. 3 máriavölgyi pálos-szerzetes.
19. Pozsony városának tanácsa.

A pozsonyi dom belseje.

sített huszár, feldisznított lovon, Pálffy-nak lovaglobogójával. A császári sassal ékesített, eme vörös damasztból készült lobogó gazdagon volt arannyal himezve.

7. 3 kapitány s Bay Mihály — Báthory Istvánnak dévényi várnagya — lovon, feketébe öltözve.

8. Egy dobos és hat trombitás.

9. Egy zászlótartó fekete zászlóval.

10. 33 sor huszár; minden sorban 3 huszár fekete ruhában, fekete kóp-jákkal és fekete lobogókkal.

20. Nagyszombat város tanácsa.

21. Sok nemes és előkelő személy.

22. A latin iskola és az énekesek.

23. 13 pozsonyi kanonok, kik mellett a boldogult Pálffynak házipapja ment.

24. 7 győri kanonok.

25. Három egyházi ruhába öltözött pap ezüsfeszülettel.

26. Az esztergomi érsek, Kuthassi János egyházi ornátusban. Oldala mellett 2 kanonok volt, kik az egyházi köpenyt tartották.

27. Az érseknek házipapjai sok más egyházi személlyel.

28. Pálffynak aransarkantyui.

29. Egy férfiú aranyozott szép pallossal, melynek élet hátrafelé tartotta.

30. Egy férfiú, ki aranyozott tollas sisakot vitt.

31. Két férfiú, kik Pálffynak cimerét és sírfeliratát vitték.

32. Egy lovagló nemes apród, aranyozott s ezüstözött páncéllal, fehér atlaszruhába öltözve. A fekete lovat szép takaró fedte.

33. Egy férfiú, ki a fekete temetési lobogót vitte. A lobogó egyik oldalán egy feszület volt, mely felett aranybetűkkel e szavak voltak írva: »Et erit in pace memoria ejus.« A másik oldalon volt a Pálffy-család cimere a sírfelirattal.

34. Fekete bársonytakaróval fedett ló, mely hosszú farkát a földön vonszolta.

35. Az egész polgárság fáklyákkal.

36. A boldogult Pálffynak kamarása, ki fekete lobogót vitt kezében s ezt a földön vonszolta.

37. Fekete lepellel fedett ló.

38. A városi őrség.

39. Pálffynak holtteste, melyet magyar szokás szerint 36 személy alatt vitt.

40. Néhány hellebárdos, kik a hellebárdokat vállaikon vitték, azoknak cimereit kezökben tartva.

41. Ezeket követték: Illésházy István, a boldogultnak sógora, Szuhay István kamaraelnök és egri püspök, Thurzó Szaniszló és Batthyány Ferenc gyászruhában.

42. Ezek után mentek Pálffy fiai: István, Miklós, János és Pál, továbbá több helybeli és idegen személy.

43. A kisasszony, kit Révay Péter és Herberstein vezettek.

44. Pálffy Mária született Fugger, a

boldogultnak özvegye, kit lovászmestere, Cavrián Octavián és Fugger Antal vezettek.

45. Illésházy Katalin és belasy Khuen Magdolna, a boldogultnak nővérei, kiket Khuen és Meckau urak vezettek.

46. Ezután jöttek Cavrián és Herberstein urnők, kiket számos nő követett.

Pálffy holttemét a társaskáptalan templomában, a fő-, vagyis sz. Márton-oltár mellett, a khórusban egy új sírboltba helyezték el. Dubovszky főesperes és esztergomi kanonok latin halotti beszédet mondott. A szentély egész khórusa s az oltár fekete posztóval voltak bevonva. A posztóra a Pálffy-család cimerei, gyászköltemények s a boldogultnak tiszteletére írt dicsbeszéd-ek voltak tűzve.

A gyászistentisztelet után az urak és hölgyek Illésházy házában gyűltek össze, s reggeli után nagyobb részét szétoszlattak.

Pálffy Miklós sírhelyén — a Szent Márton-templom szentélyének evangéliumi oldalán, a főoltár közelében — egy díszes síremlék emelkedik, mely Pálffynak élelnagyságú alakját sikerült márványszobron tünteti fel. A szobrot a Pálffy-monografia írói szerint de Brie, augsburgi szobrász faragta.

A sírt záró kövön e felirat olvasható: »Pálffys hic situs est, satis est nam caetera novit Oraque Pannoniae Christiadamque solum.«

Azon helyen, hol Pálffynak vitéz szoboralakját a Pálffy- és Fugger-címer díszítik, egy márványlapon e fölírat áll:

»Dominus adjutor meus! Mortuus mundo, ut vivat Deo.«

Folytatólagos latin szövegének magyar fordítása így hangzik:

»A jeles hősnek, Erdődy Pálffy Miklósnak, Péter fiának, Pozsony és Komárom vármegyék főispánjának, Vereskeői és Stomffai szabad bárónak,

Pálffy siremléke.

aranygyapjas lovagnak, a magyarországi Királyi Kamara Mesterének, II. Rudolf római császár és király stb. belső titkos Tanácsosának, Magyarorszag dunáninneni része generálisának, Esztergom, Komárom, Ujvár, Pozsony várak főkapitányának, aki a magyar ügyeket válságos időkben mindenki bámulatára és örvendezésére nemének és

címének megfelelő eréllyel vezette és öregbítette. Az Urban 1600. évben ápr. 23-án, sz. György előnapján jámborúl elhunyt, miután 47 évet, 7 hónapot és 13 napot élt, hitvese Kirchbergi és Weissenhorni báró Fugger Mária gyászoló 7 magzatával a köztársaság és maga iránt legérdemesebbnek állította e siremléket.¹⁶

2. SCHWARZENBERG ADOLF.¹⁷

A Schwarzenbergek Burgundiából származtatják eredetüket, de a kölni érsekeknek, mint választófejedelmeknek védőszárnyai alatt emelkedtek fokról-fokra, a választófejedelemség különféle előkelő tisztségeiben. A mi győri hősünk, Adolf is Kölnben született; de már tíz éves korában teljes árvaságra jutott. Atyja, II. Vilmos, ugyanis 1557-ben hősi halállal mult ki, mint II. Fülöp spanyol király hadának ezredese a sz. quintini különben győzödelmes csatában. — Ugyanígyen hallálal mult ki nagyatyja is, I. Vilmos 1526-ban, V. Károly császár szolgálatában. Ugyancsak ilyen halálra készült az unoka, Adolf is, mint azt már jeligéje: »Tentabo«, előre jelezte.

Adolf születése azon szomorú időszakra esik, mikor keresztény fejedelmek és polgárok egymás ellen fenték fegyvereiket. Akkor az ősi kath. hit és az új hit vívtak élet-halál harcot egymással. Ámde ahelyett, hogy az evangelium tanítását alapos tanulmány tárgyává tették és az érveket mérlegelve, összehasonlítva, higgadt megfontolással akartak volna döntení afelett: mi az igazság? — szenvedély által ösztönözve, inkább a kard élére bízták az igazság kiderítését. — Különféle, nem mindig tiszta érdekek által vezéreltetve

pártok képződtek és a hasonérzelműek egymással frigyre léptek, véd- és dacszövetséget kötöttek, hogy biztosabban győzödelmeskedjenek.

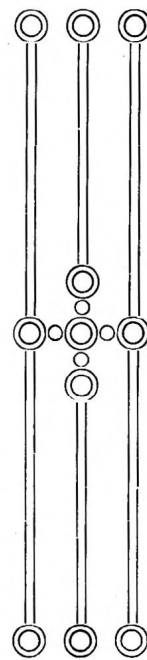
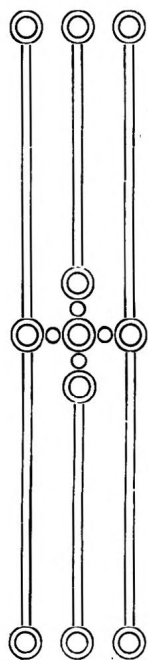
Schwarzenberg Adolf, ha mint nemes vitéz nem vonhatta is ki magát attól, hogy valamelyik párthoz ne szegődjék, mégis nem volt oly könnyűvérű, hajlékony, ingadozó nádszál; hanem mint jellemes férfiú dicső ősei nyomdokai-ban mindvégig megmaradt.

A jeles hadvezérek: Alba, toledói herceg és Farnese Sándor pármái herceg és szárnyai alatt; továbbá az Illésházy és Istvánffy által egyaránt magasztalt Mansfeld Károly gróf oldalán ügyes, tapintatos csapatvezérnek képezte ki magát II. Fülöp spanyol király hadában. Sokát tanult az ellenfél, nasszaui Móric és bearni Henrik hadi taktikájából is. Ámde mivel a németalföldi eredménytelen hadjárat igen hosszúra nyúlt és nagyon fárasztó is volt, örvendett azon, hogy a Gondviselés más tért jelelt számára ki a hadakozásra — a mi hazánkban. Itt, hol már több mint félszázad óta patakokban folyt a keresztény vér: itt akart ő hadi képzettségének, képességének, vitézségének érvényt szerezni. — Rudolf király és császár, mint Illésházy is fölpanaszolja, hadserege élére nem akart magyar ve-

zért állítani, saját hadseregében pedig alkalmas hadfőt nem talált. Miért is a németalföldi hadjáratokban annyira kimagasló, már fõnt dicsért Mansfeld Károlyt hívta meg és állította 1595-ben hadserege élére. Vele jött Schwarzenberg Adolf is 2000 saját költségén s lobogója alá toborzott lovas vitézzel és Esztergom megvívásában tevékeny részt vett. Itt, mint Istvánffy írja, Schwarzenberg is férfiasan harcolt seregével. Mansfeld oly fáradhatatlan volt, hogy csak egy szemlénél a hadak fölött 3 paripát fárasztott ki, miért lángbuzgalmának csakhamar áldozatul is esett.

Schwarzenberg Mansfeldben atyát ve-

bérait még ugyanazon évben Visegrád, Vác, Babocsa, 1596-ban pedig Hatvan visszavételével gyarapították. Erre az évre esik a háromnapos híres keresztési csata is, melyben Schwarzenberg és Pálffy hadvezéri talentuma a társaiké fölött már messze kimagaslott. Ők voltak azok, akik az Eger alól érkező Mohamed szultánt vitéz és szívós ellentállásukkal oly zavarba hozták, hogy már-már élete is veszélyben forogott; miért is lovára kapva futásnak eredt, maga után vonva seregének zömét. De, mert a zsoldos keresztény had a futó ellenség helyett a zsákmányra vetette magát, az élelmes tatár khán is-

Schwarzenberg Adolf.

szített Esztergomnál, de ugyanitt a magyar és vele rokonlelkű Pálffyban valóságos testvérré akadt; akivel innét kezdve fáradságban, dicsőségben testvériesen osztozkodtak. Esztergomi ba-

mét kiragadhatta a győzelmet a mieink kezéből.

A következő évet, 1597, Pápa, Tata visszavétele és Győr sikertelen ostroma tették nevezetessé. Schwarzenbergnek

ez alkalmakkor nyilvánvalóvá lett hadvezéri rátermettsége Rudolf királyt arra birta, hogy őt hadai élére állítsa, kinevezvén őt 1597-ben hadi tanácsossá, a bécsi várórség parancsnokává és a hadi tanács elnökévé. Egyedül Mátyás főhercegnek maradt alárendeltje. Győrnek 1598-ban történt s már részletesen ismertett visszavétele is már Schwarzenberg főparancsnokságához fűződik; őt is magasztalták világszerte, mint Győrnek fölszabadítóját. Azért talán nem lesz érdektelen még egyszer is megvilágítani, mily mértékben osztoztak Schwarzenberg és Pálffy Győr visszavételének dicsőségében.

A petárda, mint már említettük, francia találmány volt. Bizonyára a bécsi hadi kormány érdeme volt, hogy az új hadi szerszámot tanulmányoztatta és fejlesztette. E téren Sprinzenstein, az összes várak főfelügyelője buzgólkodott elsősorban; ugyancsak ő volt az, aki 1597. évi németalföldi toborzó útja alkalmával Vaubecourt alezredest és La Marsch gépészt a császári seregbe fölvette; már azon szándékkal, hogy a petárdák kezelését e szakemberekre bizza.

Tehát a tanulmányozás és beszerzés Sprinzenstein érdeme. A petárda első kipróbálását a vitéz és körültekintőnek ismert Pálffyra bízta; aki, mint már előadtuk, 1597 máj. 24-én petárda segítségével Tatát szerencsésen be is vette.

Most vették csak tervbe Győrnek azonképpen való visszavételét; annál is inkább, mert az előzmények és körülmények kézzelfoghatóan megmutatták, hogy Győr visszavételét erővel már nem, hanem legfőllegbb fortéllyal lehet remélni. Ehhez pedig először is titoktartásra volt szükség, mert a fortéllyal járó meglepetés csak így kecsegtetett sikerrel. Rudolf királyon, Miksa főhercegen, a két vezéren és a hadi ta-

nácson kívül nem is volt senki más a titokba beavatva. A főherceg febr. 25-én Sprinzensteint szólítja fel, hogy petárdákat és hajóhidat szállítson Komáromba. Sprinzenstein, mint tudjuk, jó részt saját költségén szerezte be a kívántakat és már március 20-án maga szállít Pozsonyból 2 petárdát Komáromba, hol a vele hozott La Marsch vezetése alatt azok sikeres próbákon mentek keresztül. Az eddig történetekben tehát a derék Sprinzenstein érdemei magaslanak ki.

Ezen készüllettel párhuzamosan haladt Győrvár viszonyainak alapos és részletes kipuhatolása. Ezen a téren ismét Pálffyt illeti meg az elsőség, mert országszerte ismeretes volt, hogy az ő huszárai teljesítették a legjobb kém-szolgálatot; egy csomó embere folytonosan lesre járt, s nem volt az ellenségnek olyan jelentős mozdulata, miről ő idejekorán ne értesült volna.

Viszont a mesteri fölvonulás, a támadás elrendezése, végrehajtása mind Schwarzenberg szerencsés hadvezéri talentumát dicsérik. Ám arra Schwarzenberg sem számított, hogy vitéz, válogatott gyalogsága elégtelen legyen a meglepett ellenség legyőzésére. Újton újra s több oldalról is szorítják seregeit a fehérvári kapu felé. Csak mikor Pálffy leszállítja huszárait és saját példájával harcra tüzeli őket, akkor dől el a kocka a keresztények javára.

Méltó és igazságos azért, ha Győr visszavételéért az egymást testvérként becsülő Schwarzenberget és Pálffyt egyaránt dicsőítjük és magasztaljuk. Pálffy érdemeit különben maga Schwarzenberg is mindenütt kiemelte; sőt a német oldalról ért támadások ellen, mint a maga helyén említettük, két röpiratban bajtárshoz illően meg is védelmezte. A király és a rendek is így gondolkoztak, egyenértékű jutalmat is szán-

tak mindakettőnek; Pálffy szerénységén mult csak, hogy az anyagiakból egyelőre neki kevesebb jutott.

A Schwarzenbergnek jutott elismerést illetőleg itt még megemlítsük azt is, hogy az osztrák rendek májusban bankettet rendeztek tiszteletére és ugyanekkor 4000 drb aranyat, aranyláncot és aranyozott ezüstedényeket ajándékoztak neki; mindössze 15 ezer forint értékben. Egy évvel utóbb ugyanilyen fényes ünnepség keretében ültette őt lovaggá Rudolf király, kedves prágai várában.

Ezen kis kitérés után kísérjük tovább Schwarzenberget immár világszerte figyelemre méltatott vitézi pályáján.

A győri győzelmet rohamosan követték: 1598-ban a székesfehérvári diadal; aug. 1-én Tata és utána Vitán, Palota, Tihany, Vázsony és Csókakő bevétele; mindez 8 nap alatt! Schwarzenberg, a »faágyus vezér« neve, — mert így nevezték országszerte — féltelmes és rettegett lett az ellenség előtt. A most fől soroltuk diadaloknál fontosabb volt 1599-ben az a táborozás, mely Buda visszavételét tűzte ki célul.

Az alsó várost elkezdették a B) sáncból lövöldözni és okt. 10-én este 6 órakor Isten jóvoltából győzödelmesen be is vették. A vívás három különböző helyen, két órán át tartott. 1300 török esett el a harcban és maradéka megtörve a felső városba menekült, melynek roskadozó falai nem számíthattak hosszú ellentállásra. E pillanatban érkezett Mátyás főherceg Bécsből a táborba és Schwarzenberg átadta neki a kormányzatot. De a szerencse nem látszott neki kedvére járni. Zord idő, folytonos esőzés állt be. A katonaság megbetegedett, az állatok kidőltek a hám-ból, az ágyuk a földbe sülyedtek és kényszerítették a vár vívását abba-hagyni, éppen azon napon, melyben a

törökök is kénytelenek voltak Nagyvárad vívásával föl hagyni.

A következő 1599-ik év a folyton növekedő szükségletek s a hadsereg szám-beli fogyatkozása következtében valami nevezeteseb eredmény létesítésében csak meddő lehetett, Fehérvár ostroma 1599 május végén nem sikerült. Mert a franciák, kiknek föladata lett volna a faágyukkal a kapukat szétrobbantani, tisztükben nem jártak el kellő buzgalommal. Két petárda az ellenség kezébe esett, kik közül többen életükkel lakoltak, mert a keresztény foglyokat arra kényszerítették, hogy azokat el-süssék. Hiába mondták ezek, hogy ők ez ügyben egészen járatlanok, a törökök nem tágítottak, ők kénytelenek voltak az ágyukat elsütni, melynek következtében ők is és a közelállók egyáltalán mind elpusztultak.

Augusztus 8-án Schwarzenberg Buda egyik völgyében táborozott és hatalmába ejtette Szuleiman pasát, ki 60 lovassal szemlét tartott a környéken. Midőn ez a törökök terveit fölfödözte, őt ajándékba a főhercegnek Bécsbe küldötte.

Aug. 17-én Schwarzenberg kísérletet tett Pest megvívására. De a törökök már némi sejtellemmel birtak affelől: hogyan kell a faágyu ellen védekezni, s így a kapukat földdel tömték el; azért tényleges ostromhoz kellett fogni. Itt Schwarzenberget egy rohamnál azon baleset érte, hogy ballábán súlyosan megsebesült, úgy, hogy kénytelen volt hordszéken magát vitetni, a hadvezetést egyidőre másra ruházni. De Schwarzenberg még az év őszén némely, ha nem is nagyjelentőségű, de mégis megemlítesre érdemes hadivállalatokban eljárt.

Igy ez évben volt békeértekezlet is, melyet Ibrahim nagyvezér és a tatárkán kezdeményeztek, ámde oly túl-

ságosak voltak mindkét részen a követelések, hogy a béke nem létesülhetett. Most különösen a tatárok a törökökkel együtt pusztítani kezdték Nógrád, Nagyszombat, Nyitra, Pöstyén vidékét. Ez roppant károkat okozott. — Pálffy Schwarzenberg tudtával ötezernyi csapatával utánuk iramodott. Palánka felé, az Ipoly hidján NagyEgyed várparancsnoktól megtudta, hogy Szécseny felé ezer tatárral egyesült török indult portyázásra és sok keresztényt és zsákmányt cipelt magával. Pálffy velök találkozáskor, a keresztény rabokat kiszabadította és prédájukat elszedte. A törökök közül sokat levágtak, a folyamba szorítottak, 60-at élve elfogtak.

Ibrahim felosztván az érdekeltek közt a zsákmányt, téli szállásra bocsátotta a sereget, maga Belgrádba ment nyugodni.

Nádasdy és Petheo kérésére, kik restellették azon pusztításokat, melyeket a törökök Dunántúl elkövettek, Pálffy és Schwarzenberg seregük egy részét szállásaikon hagyván, a másik részt táborba szólították és Lak, Bolondvár, az ellenség kezében levő várak felé vezették. Erre a törökök azokat önként elhagyták. Midőn ezek őrizetét Petheore bízták, de ő e tisztet elfogadni vonakodott, miért Schwarzenberg oly haragra gerjedt ellene, hogy Nádasdy s mások közbelépése akadályozta csak meg, hogy haragja tettelegességgé nem vált. De Kaposvárt nem sikerült meghódítani. — Ez alkalommal esett el Oberbruck leodiái hős, annak testvére, ki Győrnél esett áldozatul; tetemét a keszthelyi templomban helyezték nyugalomra.

Ezután köszöntött be a végzetes 1600. év. A hadviselésre szükséges költségek hiányában nem lehetett a törökkel hadba bocsátkozni, de azért támadt há-

boru, melyet egy eddig még hallatlan katonai forradalom idézett elő: a pápai francia őrség lázadása. E fölötté szomorú tény örök gyalázattal bélyegzi azok elkövetőit. De nem lehet menteni azokat sem, akik erre közvetve vagy közvetlen okot szolgáltatnak. A katonaság nagy része zsoldért szolgált. Volt idő, hogy zsoldjukat 30, 40, sőt 50 hónapig sem szolgáltatták ki nekik. Így beállott náluk a szükség, hogy a két rossz között válasszanak: vagy raboljanak, vagy éhen haljanak. A pápai francia katonák egyiket sem akarták, hanem a török császártól kérték azt, amit a német császár nem adott meg nekik.

Magyarországban a közös ellenség ellen harcoltak: franciák, belgák, olaszok, lengyelek, kozákok, de zsoldért.

Azonban mivel a török a sok század-, ezredéves keresztény polgárosodás ellen tört: nem lett volna-e a nagy Németország fejedelmének föladata, hogy kötelességérzetből harcoljanak a közös ellenség ellen, a római császár mellett? Hogyan mondja el Istvánffy a francia pápai őrségnek kebletrázó, hallatlan lázadását? Nevezett év jun. 1-én, midőn körülbelül 1000 francia volt a pápai őrségben, ezek Fin és Motta, az eléggéletlenek vezérei által fölbiztatva, titkos, gonosz terveket szöve, felkérték Maróthi Mihályt, a várkapitányt, kire Miksa főherceg két évvel ezelőtt a vár őrségét bizta, hogy sziveskednék körükbe leereszkedni fontos ügyek megbeszélése végett; midőn ő semmi rosszat nem gyanítva Slakovits Farkassal s néhány századossal, Bakács Sándorral az ő termükben megjelent és míg egyenlőre közönyös dolgokról beszélgetni kezdenek, a franciáknak nagy tömege fegyveresen betódult a terembe. Mihelyt ott magukat nagy többségben lenni látták, azt követelték a megjelent főemberektől, hogy fegyvereiket tegyék

le, az ellenszegülőkre rátámadva, lefegyverezték és rabláncra fűzték őket; akik magukat meg nem adták, azokat leölték. Elfoglalták a vár kapuját, a németeket is fegyvereiktől s mindeneiktől megfosztották és az egész várt hatalmukba kerítették. Azután erőszakkal lefoglalták a pénzszekevényeket, fegyvernemüket, polgári értékeket, az élelmiszereket, magukhoz ragadták nemesek a lovakat, a fegyvereket, ruhát, pénzt, aranyat, ezüstöt, hanem a hitvestársakat, gyermekeket, hajadonokat rabságra hajtani, minden magán- és közjogot bitorolni kezdetek. Ürügyül e hallatlan visszaélések mentségére fölhozták az általuk megérdemlett, de visszatartott, megtagadott zsoldjuk kiszolgáltatását. Ezenfelül a török foglyok békóit leszedték, börtöneiket kinyitották, őket szabadon bocsátották; a fehérvári török őrségnek leveleik által tudomásukra adták, hogy nekik a várt s a várost átadják, ha zsoldjaikat nekik kiszolgáltatják.

A fehérvári törökök a szabadon bocsátott foglyoktól e fordulatot ugyan megtudták, de nem akarták hinni és azt gondolták, hogy ebben inkább csel lappang; hogy ily gonoszságra képesek volnának, azt nem is képzelték. — Midőn azonban a franciák csoportosan átszöktek, végre azon meggyőződésre tettek szert, hogy az ügy komolyan tervbe van véve; akkor bizonyos Achmat nevű tisztet küldöttek hozzájuk 60 lovassal és egyhavi zsolddal, kik a mérnylő zsoldos hadat hűségökbe fogadnák. Jóllehet azonban a törököket leveleikkel, hírnökeikkel fárasztanák, hogy nagyobb őrséggel jönnének hozzájuk és megfizetvén zsoldjukat, a várt birtokukba vennék; de mivel a törökök vagy mivel igen ragaszkodtak a pénzhez, vagy mivel nem bíztak a franciák állhatatosságában, — különféle ürügyek

alatt e kérésök teljesítését egyre halasztották.

Midőn Mátyás e legkevésbé sejdített dologról tudomást vett, Schwarzenbergnek meghagyta, hogy a zsoldosokat elégítse ki, nehogy a közjó kárt szenvedjen. Ő azért egy szárny lovassal és a Győrött állomásozó csapatokkal sietve Pápának indult, hogy lássa: vajjon a fölízgatott kedélyeket valamely módon le lehetne-e csillapítani? Kivált miután tudomást vett arról, hogy a franciák közt is vannak, kik ezen istentelen és a régi századokban ismeretlen lázadást rosszalják és alapos okoknál fogva megakadályozni törekesznek. De mint-hogy, aki már a lejtőre lépett, nehéz annak azon megállani, így a franciákat sem lehetett jobb utra terelni és ezért minden fáradozásuk dugába dőlt. Midőn ugyanis Pápához már közel volt, 25 lovast előre bocsátott, hozzájuk küldött, kik tudassák velök, hogy zsoldjukat készen magával hozta és igéri nekik, hogyha lerakják fegyverüket és lemondanak foganatba vett gonosz terükről, 10 nap múlva kifizeti azt nekik. De ők nem bocsátván magukhoz a lovasokat, Schwarzenberg nevét sok gyalázzal illették és őket, ha nem távoznak gyorsan, lelövésével fenyegették. — Schwarzenberg semmit sem végezhetvén velök, a császár küldöttje, Pecz kezdett velök tárgyalni, a zsoldjaiknak teljes kielégítését ígervén nekik. De ő sem tudott velök eredményt elérni, sőt lövegeik által őt is elűzték. Schwarzenberg megkísérelte a várost a petárda gyors elsütése által hatalmába keríteni, miért is 3000 harcossal éjjel titokban odajutni igyekezett. Ámde a franciák megeszelvén szándékát, a gabonalmokhoz, a nagy halastó sáncaihoz társaik közül 300 puskást lesbe állítottak, akik Schwarzenberg katonáit a faágyuval együtt elűzték.

Miután a franciák a törökökhöz nyilvános árulással átszegődtek és semmi ígérettel végzetes szándékuktól visszatartani nem volt lehetséges, Schwarzenberg elhatározta, hogy ostrom alá veszi őket, azért Győrből vivószereket hozatott és jul. 7-én elkezdette Pápát vívni. Kolonich, Nádasdy és a dunántúli nemesség hozzászegődik. Mindenekelőtt a malmok sáncait, hol a franciák két ágyuval örködtek, ejtette hatalmába, elűzvén azok őreit. Ámbár Schwarzenberg jól ismerte e harcnak nehéz voltát, mert tudta, hogy a franciák ügyes katonák és végső elkeseredettségükben minden merényletre készek, mégis ő bizodalommal volt egészen eltelve, mert ő is mindent pontosan megfigyelt és minden követ megmozdított, hogy sikert arathasson.

A franciák ellenben a fehérváriaktól reméltek segílyt és élelmiszereket, de e reményökben nagyon megeszalakoztak.

A franciák, kik számra még mintegy 800-an voltak, jul. 26-án nagy kirohánást tettek a királyi hadra, melyben mind a két részről többen elhullottak. Schwarzenberg minden fedezetet mellőzve, sisak nélkül vett részt a kemény tusában és lelkesítette övéit a hitszögök ellen való harcra; de ime eközben egy golyó a fején halálosan találta. E váratlan eset által azonban a mieink ahelyett, hogy elcsüggedtek, megrémültek volna, inkább még jobban boszúra hevültek és a franciákat Nádasdy által lelkesítve elverték, a várba visszautzték; el is fogtak közülök néhány sebesültet, kik vallomást tettek afelől, hogy a várbeliek kifogytak már minden élelmiszerből, hogy alig van már egyéb táplálékuk, mint néhány ló, aztán embertest, a rabok testei főlemészítésére szorulnak, amitől azonban saját valójuk is visszaborzad.

A király Schwarzenberg halála után a jeles Reder Menyhértet nevezte ki utódjának, akinek jövetelével a franciákat a sáncokból ostromolták; szarvukat letörték, úgy, hogy többé kicsapásokat tenni nem merészkedtek. De sajnos, mindnyájuk nagy sajnálkozására az új vezér is megbetegedett és haza utaztában Csehországban, Bródnál elhalálozott. Most az egész hadsereg Nádasdyt ismerte el vezérének, ki igen szigoruan elzárt minden közlekedést és semmit a városba bevitetni nem engedett, hogy így az éhség és nyomor kényszerítse a lázadókat a megadásra. Szent Lőrinc napján a franciák éjnek idején titkos ösvényen, mely a várárok és a halastó mellett vezet el, kiosontak a várból, magukkal vivén családjaikat is. De reggel kiderült a szökés titka és a magyarok, kiknek családtagjait nagy méltatlanságokkal illették, igen el voltak keseredve ellenök, utánuk iramodtak; ezt tették a német lovasok is és őket a Bakony-erdőben utol is érték. Most heves harc fejlődött köztük. A 800 közül, a rengeteg erdő jóvoltából, alig jutott 200 épen Fehérvárra. Mintegy 90 fogásba esett. Ezekkel kegyetlenül bántak el. De a mieink közül is sok elesett. Pl. Kajdacs Farkasnak balkarját a könyökén érte a golyó, mely csontjait szétrepesztette, úgy, hogy sebében még a táborban elhalálozott.

Schwarzenberg halála gyászba borította mindazokat, kiket 2 évvel azelőtt Győr fölszabadulása annyira megörvendeztetett. A váratlanul elhunyt hősnek tetemeit Pápáról először legkiválóbb haditettének színhelyére, Győrbe szállították s ideiglenesen itt temették el. Csak 5 hónap után, mikor már a csatakaja némileg elcsendesült és végleges sirhelyről gondoskodtak, akkor szállították tovább Bécsbe, hol a király rendeletére nagy pompával az Ágoston-

rendiek templomában helyezték végső nyugalomra. Tíz nemes vitte a nehéz érckoporsót nyugvóhelyére, Mátyás főherceg tíz darabontjának segítségével. A király ugyanott márvány siremléket is állított hirneves hadvezérének, »intésül a jövő nemzetségeknél, kik a régiek érdemeit oly könnyen felejtik.« A súlyos, mintegy 40 mázsányi érckoporsót a templom szentélyében, a főoltár közelében temették el. Itt, a lecke-oldalon állították föl a gyönyörű, fehér márvány siremléket is, melyen a hős kereszt előtt térdelt. A siremléknek fölírása ez vala:

*„Hic jacet et stare jubet, qui stando cecidit
Adolphus Comes a Schwarzenberg,
A casu fortior, vivus castra, mortuus astra
penetravit,*

*Rudolphi Caesaris supremus Belli-Dux,
Consultore Deo sagi et togae consilia secutus.*

*Cum vitam sciret esse militiam
inter arma vixit.*

*In Germania et Belgio bello clarus,
Jaurini demum a Turcis vindex.*

*Caesari quae Caesaris, Deo quae Dei sunt,
Utrique fidem, utrique animam*

Inter arma servavit, inter arma reddidit,

Cum ad Papense praesidium

Pro Deo ac Caesare

Stans occubuit

Anno MDC.

Julii die XXIX.“

A siremlék fölött a hős cimerével díszített zászló lengett.

De sajnos itt is érvényesült a: Sic transit gloria mundi!

Alig tellett be egy félszázad és az egykor széltében ünnepelt hősnek drága emlékei majdhogya szórén-szálán el nem tűntek. — A 17. század első felében

(1630—35) az udvar az augusztinusok templomának szentélyét gyökeresen átalakította. Az utba esett siremléket nemcsak eltávolították, hanem a munkások darabokra is törték. Eközben reformált szerzetesek költöztek a kolostorba s így szinte érthető, hogy ilyen viszonyok között a sz. Ágoston-templomban Schwarzenbergnek még csak emlékezete sem maradt meg.

Mikor a hősnek unokája, János Adolf, a westfáli békekötés (1648) után Bécsben megütközve tapasztalta, hogy őse siremlékének, sirjának semmi nyoma, emiatt keserű panasz-levéllel fordult egyik ismerős udvari alkalmazotthoz. Sok utánjárás és kutatás után végre 1651-ben megállapították a következőket: Mikor az új szerzetesek a szentély lecke-oldalán kriptájokat csináltatták, a szentély földjében akadtak a nagy cinkoporsóra; amin nagyon csodálkoztak, azért saját új kriptájuk egyik fiókjában helyezték el; úgy, hogy most is körülbelül régi helyét foglalja el, csak hogy jóval mélyebben. Az óriási, címerekkel, törökfejekkel stb. díszített koporsót az unoka meg is tekintette, s gondos tisztogatás után ezen vésett írásra akadtak rajta:

MDC. Hierin liegt der wohlgeborne Graff und Herr Herr Adolph Graff zu Schwarzenberg, Herr auf Gimborn, Altensass und Bozenberg, Ritter, Röm. Kai. Mayst. Hofkriegsrath, General-Veldt-Marschall in Ungarn, auch Obrister der Hauptvöstung Raab, sambt denen darzue gehörigen Grenizen, Welchem Gott der allmächtige gnaedig und barmherzig seyn und allen fröhliche Auferstehung verleyhen wolle.

Gondos keresés után a kolostorban a siremlék egyes darabjait is megtalálták; nevezetesen a paizs azon részét, mely kék mezőben a 4 pólyát és arany mezőben annak ellenkező részeit is

mezőben a török fejet hordozta. A címeres zászló végleg eltűnt.

A joggal méltatlankodó unoka rögtön tárgyalásokat kezdett a győri hősnek a családi sirboltba való szállítása ügyében s ezen tárgyalások, az 1656 január 1-én aláírt szerződés szerint, Schwarzenberg János Adolf kívánsága szerint végződtek. Mégis, — ismeretlen, mi jött közbe, — Schwarzenberg Adolf koporsója most is ott van a sz. Ágostonról nevezett udvari templom kriptájában.

Győriek! Ha elmentek Bécsbe vagy Pozsonyba, el ne mulasszátok azokat a szenthelyeket meglátogatni, hol a győri hősök csontjai nyugszanak. Borúljatok sirjuk fölé, s mint egykor Thaly Kálmán XI. Ince pápának láteráni sirja fölött, ti is adjatok hála-
lát Isten azon jótéteményeiért, melyeket e nagy férfiak áldozatkész, hősi lelkületének köszönhet nemcsak Győrvárosa, de az egész édes magyar haza.

PÁLFFY ÉS SCHWARZENBERG GYŐRI SZOBRA.

A pozsonyi fejedelmi pompával végzett temelési gyászistentisztelettel, — melyen 7 győri kanonok is résztvett, — a Pálffy iránt megnyilvánuló kegyelet még nem záródott le. A halál hideg lehelete kioltá e nemes élet lángját, de nagy tetteinek, érdemeinek emlékét sem a haza könyveiben, sem a honfiak szívében eltörölni nem tudta.

Azzal a monumentális és Pálffy Miklóshoz méltó siremléssel, mely a pozsonyi sz. Márton-templomnak ma is díszére válik, a Pálffy-család a nagy hős iránt való nyilvános kegyeletének eleget tett. A királyi ház is sokszorosan fölmagasztalta hűségcs emberét, hűségcs ivadékaiban.

Győr se akart hálátlan lenni! Tudatában volt annak, mit köszönhet a győri hősöknek; azért az ő személyükkel kapcsolatos szerencsés eseményt, — mint részletesen előadtuk, — évről-évre megülte az akadémián, a város bástyáin, majd utóbb a templomokban megtartott fényes egyházi ünnepséggel.

Am ezen ünnepségeket, mint tudjuk, a megváltozott körülmények megszüntették; de, mert a hála kötelme meg nem szűnhet, míg Győrnek egy magyar polgára él, azért ezt más alakban kell

leróni, amelyben a haladás eszméje megkívánja.

Manapság egy városnak jólétét, virágzását, szellemi haladását nemcsak abból ítéljük meg, mily sűrű gyárai kürtőinek füstje, hanem mily eleven benne a művészetek föllendülése. Ha az ipar és művészet, mint ikertestvér egymásmellett karöltve halad, az már haladás és fejlettebb kulturára mutat. Az anyag értékes kincssé válik, ha a szemet gyönyörködtető, vonzó alakban jelenik meg s így közvetve a lelket fölemeli. Egy jó szónoklat kellemesen hatja meg az ember lelkületét. Ámde a szó csakhamar elnémul és a jó benyomások is idővel eltűnnek, feledésbe mennek, míg a jó szobor állandó ékes-szóoló beszéd, amely fennen hangoztatja nekünk az ősök nagy, dicső nevét, az oltárhoz való hűségét, hazaszeretetét, makkabeusi lelkületét, minden áldozatrakész szívét, melyek nélkül az ősi hitet, a szeretett hazát csorbítatlanul ránk, unokáinkra nem hagyhatták volna. Ha nem él bennünk e meggyőződés, akkor kérdelem: vajjon méltók vagyunk-e hozzájuk? Ha pedig elismerjük a nagy jókat, melyeket tőlük vettünk, vajjon nem kell-e ennek kifejezést adnunk? Vajjon az ily tett nem szolgál-e nekünk saját lelkiismeretünk ítélőszéke előtt helyeslésre? Vaj-

jon az ily szoborról nem sugárzik-e még az idegen előtt is dicsőség a magyarra? Nem sorolja-e ő is a magyart a lovagias, vitéz népek, nemzetek közé? Nem gondolkodtak-e így a régi magyarok? Nem kell-e nekünk velük meg-egyeznünk?

Midőn széltében az egész Európában fölhangzott az őszinte örömjaj Győr szerencsés és csodával határos megszabadítása fölött, belevegyült egy igazi magyar hang is, mely érdemes arra, hogy meghallgassuk és a benne foglaltakat fontolóra vegyük, mert szavai egy nemes kortársnak önzetlen föl buzdulása.

Kecskés János leveléről van szó, ki Kúthassi János primás udvari embere, de világi férfiú volt; fenkölt gondolkodásáról, nagylelkűségéről tanúskodik az is, hogy 372 műből és 400-nál több könyvből álló könyvtárát a pozsonyi kollégiumnak adományozta 1639-ben.¹ Ő Pálffy-t így üdvözli: »Te vagy a mi Józsuenk, ki Győr bástyaiba Schwarzenberggel és más vitéz bajtársakkal csodálatosan és minden emberi erőt túlszárnyaló bátorsággal behatoltál, mint József Jerikó városába.

Te Magyarhon Sámsona, ki széttörvén a vas-zárat, az ajtón bejutottál. Dicsérjék bár az epirusiak Pirrhust, a macedóniak Sándort, a rómaiak Scipiót, a karthagóiak Hannibáljukat. Éljen te, hazánk atyja, Magyarország megsza-

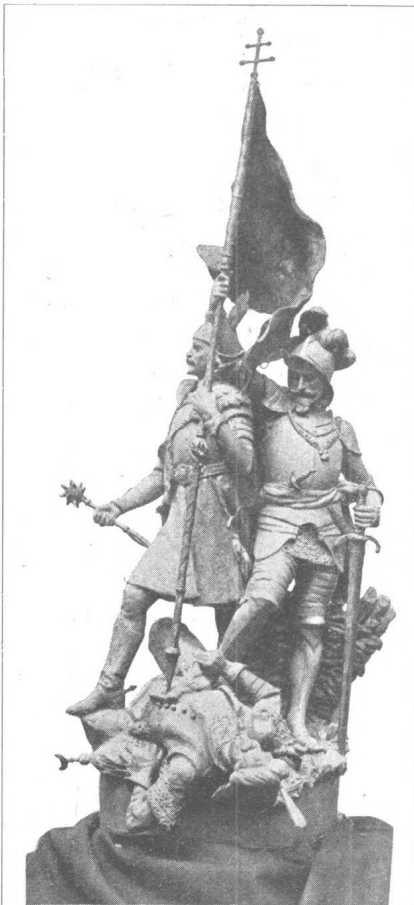
badítója, az istentelen török nemzet dicső legyőzője, ki méltó vagy, hogy a történeti emlékek örökre dicsőítsenek.

Vajha szerencsétlen hazánk (ámbar addig nem szerencsétlen, míg te élsz), úgy, mint más ország viragoznék, akkor bizonyosan diadalívet, tetteidet jelző oszlopot (mint hajdan a rómaiak császáraiknak) és lovas-szobrot, nem érdemtelennek, állítanának neked. — Valóban Guttamelata Rézmannak és Coltoni Bertalannak kitűnő érdemeikért aranyozott lovas-szobrokat emeltek az orsz. kincstár költségén. (Ezek elsőbbike Páduában, másika Velencében még most is látható.) Mit érdemelsz te, a római birodalom egyetlen végvárának visszahódításáért? Hadd lássák az uralkodók, miképp fogják megjutalmazni a keresztény köztársaság nagyérdemű férfiait s a királyi bőkezűség mily emléket hagy az utókornak?

Ti ketten megérdemlitek, hogy képeitek tündöklő aranyból Győr piacának középpontján a mai nemzedék példájára fényeskedjenek.

Fogadd ez adományt a te kegyencedtől és irántam eddig tanúsított kegyességgel. Dubovszky

Györggyel, az én uram udvari papjával azon voltunk, hogy a mi verseinkkel senkit ne kisebbsítsünk, hanem mindenkit érdeme szerint dicsőítsünk, amit te bölcs ítéleted szerint a mi verseinkben könnyen elbírálhatsz. Isten

Pálffy és Schwarzenberg tervezett szobrának mintája.

veled, Magyarország dicsősége és vezércsillaga!²

Amint gondolkodott a kortárs, aki szemtől-szembe, közvetlen közelből világosan látta az események lefolyását, érezte azok benyomását, tapasztalta a művelt világot lebilincselő hatását: úgy kell itélkezni a helyesen gondolkodó utókornak is, ha előtte az isteni hit fogalma nem pusztá ábránd, ha a hazaföldje előtte is szent. — A történelem ugyanis az élet mestere. Az ősoktól kell tanulni Istent, hazát szeretni, az ősi hitért, tűzhelyekért áldozatot is hozni. Az áldozati élet tökéletesíti a lelket, nemesíti a szívet, kölcsönöz az embereknek jellemet, mely a tisztességnek, minden viszontagság közepette, saratmegálló próbaköve. Ezért, mikor már a Pálffy-Schwarzenberg ünnepeket elnyomta a nagy fölvilágosultság, honfiúi szív nem tudott anélkül ellenni, hogy a nagy esemény emlékét valami külső, nagyobbyszerű alkotás által meg ne örökítse, kifejezésre ne juttassa. Így lett a gyönyörűen kiépített fehérvári kapu Győrváros kegyeletes jelvénye. Midőn azután 1893-ban a közlekedés könnyebbítésének, a város szépítésének az áldozatot meghozták: a fehérvári kaput a tűztoronnyal együtt lebontották, megszülemlett a honfikeblekben az erős vágy, hogy a hősök emlékét a közízlésnek jobban megfelelő alakban megörökítse. Ez a vágy annál erősebben jelentkezett, minél inkább közeledett Győr dicsőséges visszavételének 300-ik évfordulója. Végre kitört, alakot öltött, midőn az akkori városplebános és társai 1897 elején a következő indítvánnyal járultak Győrváros gyűlése elé:

Tekintetes Közgyűlés!³

A jövő 1898 márc. 29-én lesz háromszázados évfordulója ama történeti nevezetességű napnak, melyen Pálffy Mik-

lós és Schwarzenberg Adolf hősök vezérlete alatt Győr bástyáiról letörték a félholdat s városunk a negyedféléves török uralom alól fölszabadult.

Győr kegyeletes érzelmű polgárai kétszáz éven át megünnepelték e diadal emlékét, olyképpen, hogy husvét-hétfőn körmenetileg kivonultak a fehérvári kapu elé, hol lelkesítő beszédekben magasztalták a hősök emlékét és lángszavakkal búzították az utódokat haladni az ősök nyomdokain. — Nem engedték emlékeztetőkből kivesszenni a dicsők tetteit, mert tudták:

„Csak törpe nép feledhet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket,
A lelkes eljár ősei sirjához,
S gyujt régi fényből új szövétneket.“

E szavak igazsága indította a Tek. Közgyűlést arra, hogy utcáinkat nagyjaink nevével díszítse; ez érlelte meg bennünk ama, már valóra vált tervet, hogy megyénk nagy szülötteinek köiben emeltünk emlékjelet.

E téren való teendőink azonban még befejezve nincsenek. A következő évforduló alkalmat nyújt arra, hogy széles e hazában megmutassuk, miszerint Győr szab. kir. város polgárainak szívéből három század sem képes kioltani a hála és elismerés lángját, melyel hőseink emlékének adózunk.

Győr szab. kir. város tekintélye megköveteli, hogy az elismerés megnyilvánulásának módja arányban álljon az érdemmel s a város méltóságával is.

Lássa tehát az utókor, mint becsültük meg nagyjainkat s tanulják meg tőlünk, hogy nem röpke szóval, hanem maradandó tettel s önzetlen áldozatkészséggel tudjuk s akarjuk leróni kötelességünket.

Ezek után fölkérjük a minden szép és nemesért mindenkor lelkesedő Tekintetes Közgyűlést, hogy e tervet ma-

gáévá tenni és kivitelének módozatai felől hazaszeretetének, hálás szívének s elismerő lelkesedésének mértéke szerint intézkedni kegyeskedjék.

Kelt Győrött, 1897 jan. 13-án.

A városi képviselőtestület tagjai:

<i>Heberling Ferenc</i>	<i>Cziegler János</i>
<i>Bánóczy Jenő</i>	<i>Dr. Deáky Zsigmond</i>
<i>Ments Ignác</i>	<i>Eitner Károly</i>
<i>Schön Antal</i>	<i>Dr. Mohl Antal</i>
<i>Dr. Guttmann Lipót</i>	<i>Dr. Giesswein Sándor</i>
<i>Horváth Lajos</i>	<i>Schadl József</i>
<i>Veöreös Boldizsár</i>	<i>Tauber Károly</i>
<i>Szávay Gyula.</i>	

Ezen indítvány értelmében Győr szab. kir. város törvényhatósága közgyűlésileg ünnepélyesen kimondotta 1897. márc. 11-én, hogy Pálffy és Schwarzenberg emlékére nyilvános helyen szobrot állít s ennek foganosítására bizottságot is nevezett ki. Miután a m. kir. minisztérium e határozatot szentesítette, a bizottság meg is kezdte működését, gyűjtést is rendezett és Ruschek Antal, jelenlegi apátplebános, a Ferenc József-rend középkeresztjének lovagja a következő felhívást bocsátotta közzé szélteben e hazában:

FELHÍVÁS

Pálffy és Schwarzenberg győri hőseknek Győrváros fölszabadítása háromszázados évfordulója alkalmából Győrött felállítandó emlékszobra érdekében.

Kimondva a királyi szó: szobrot jeleseinknek, hogy kő és érc örökítse, mit napjainkig a kegyelet őrizgetett.

Történetünknek eddig betűkbe zárt eseményeit a városok nyílt terein lássa megelevenedve minden magyar, amint egy-egy ősi alak nagy cselekedeteket, fényes erkölcsöket, nemzeti dicsőséget beszél neki a múltból s a hideg arc a hálás érzés, a nagyratörő lelkesedés jóleső melegségét keltse a szívekben.

Győr is szobrot akar emelni két történelmi hőse: Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf vitézi emlékének, kik háromszáz éve immár szívök bátorságával, értelmük erejével, kardjuk acéljával vívták ki Győr szabadságát, melyet hitvány árulás juttatott török rabigába.

De mert a hősi, nagy cselekedet nemcsak Győr szabadságát szerezte vissza, hanem gátja lett a török tenger tovább áradásának, ébresztője a már haldokló önérzetnek, hajnalpirja a nagy budavári napnak s ekkép örvendetes jószágokat hirdető harsonája a kereszténység s együtt a magyarság fölszabadításának: mi, Győrváros jelenlegi lakói, mikor hálás emlékezéssel lépünk a háromszázados jubiláris esztendő küszöbére s szívünkben bátor elhatározással, kezünkben gyenge anyagi erővel készülünk lerakni a talapzatot, amelyre a magyar nemzeti történet egy eseményének dicső szobra épüljön, erős bizalommal fordulunk a magyar nemzet minden gyermekéhez, hogy a győri hősök szobrának megalkotásához anyagi erejéhez képest hozzájárulni kegyeskedjék.

A győri hősök kettős bronzalakjával kilenc méter magasra tervezett szobra, melynek első mintázatát felhívásunkon mutatjuk be, 25,000 forintba kerül. — Nem nagy összeg ez impozáns szoborműért, de súlyos teher egy város és megye lakosságán, mely nem is régen Kisfaludy Károly és legutóbb a nemzeti insurectió hőseinek szobrával ajándékozta meg az országot.

Kik mindenkor készséggel nyíftuk meg szívünket és erszényünket, valamely jelesünk emlékét megörökíteni, most kérve jelenünk meg a nemzet minden gyermeke előtt: szíves adományt kérve a győri és egyuttal a nemzeti hősök hírét örökítő szoborműre.

A nemes adakozók kegyeskedjenek adományaikat a nálunk nyilvántartott gyűjtő-ivekkel együtt mielőbb, de legkésőbb három hó alatt a Győri Első Takarékpénztárhoz beküldeni, mely a befolyt adományok kezelését lekötelő szivességgel vállalta magára.

Hazafiúi üdvözléssel:

Laszberg Rezső gróf

főispán,

*a nagy műszaki és végrehajtó-bizottság
elnöke.*

Dr. Mohl Antal

apátkanonok,

*a gyűjtő-bizottság
elnöke.*

Dr. Kautz Gusztáv

nyug. akadémiai igazgató,

*a műszaki és rendező-
bizottság elnöke.*

Ruschek Antal

esperes-plébános,

*a nagy műszaki és rendező-bizottság
jegyzője.*

Dr. Giesswein Sándor Dr. Deáky Zsigmond

kanonok,

káptalani főügyész,

a gyűjtő-bizottság jegyzői.

Szávay Gyula

hirlapszerkesztő,

*a műszaki és rendező-bizottság
jegyzője.*

A hatalmas szózat elhangzott az egész országban, velemint a szobor mintarajza, költségvetése; visszhangot adott is az ország, de ez a költségvetésnek csak egytized részét fedezte, így nem lehetett a tervet rögtön megvalósítani.

A hiányzó összeg összehozására senki sem talált módot; sőt az irodai, nyomdai, postai költségek és Mátray Lajos szobrásznak a mintázatért a nagy műszaki és végrehajtó bizottság által kiutalt ezer korona tiszteletdíj annyira apasztotta a gyűjtött összeget, hogy hivatalos kimutatás szerint a Győri Első Takarékpénztárban az 1912. év december 31-éig nyuló kamatokkal 5625 koronát és 63 fillért, azaz ötezerhatszázhuszonöt koronát és 63 fillért tesz ki.

A szükséges pénz hiányán kívül más akadályok is merültek fel. A nagy politikai válságok, amelyek a közfigyelmet teljesen lekötötték, ez olyannyira kegyeletes dologról elterelték; befolyásos egyéniségek betegsége, halála és eltávozása. Időközben a szoborminta előállítója is jobb hazába költözött és így a szobor ügye is egy ideig szenderbe merült; nem volt, ki azt gondozza, szenderéből fölriassza; nem volt, ki az iránta való érdeklődést felszinen tartsa, szenderéből föl-fölrázza.

Szó fér még a szobormintázathoz is, mely nemcsak az említettük felhíváson van ábrázolva, hanem annak idején a megyeházán nyilvánosan is ki volt állítva. Habár a mintázat alakja első tekintetre elég tetszetősnek látszik is, mindazonáltal lehet ellene elég alapos kifogást is felhozni. Így pl. a hősök lábaikkal törököt taposnak. Kérdem: ez keresztény felfogás-e? A törökök jelvénye a félhold; nem lehetne-e a félholdas zászlót a győzők lábai alá helyezni s ezzel jelképezni a törökön kivívott győzelmet? Nem lehetne-e egy kőlapra a jelesebb vezérek s közreműködők neveit, pl. Thökölyiét reávésetni? Az is bizonyos, hogy a fehérvári kapunak petárdával való betörése volt az első szerencsés siker, mely a vár viszszerzését eredményezte. Nem lehetne-e a talapzaton dombormívűleg ezt a kaput a reáakasztott petárdával ábrázolni? Vajjon nem lehetett volna-e a vaskakast, a kőharangokat is világosan föltüntetni, hogy így az emléksobron a képzeletre oly élénken ható monda is érvényesüljön?! Talán szerényebb eszközökkel is lehetne méltó alkotást létesíteni; Lukácsy Sándor, a jeles szobrász, ezt lehetségesnek tartja. Ezért tanácsos lesz újabb pályázatot hirdetni s a bíráló-bizottságba katonai szakembereket is meghívni.

A tapasztalat azt is bizonyítja, hogy a szobor felállítása költségeinek előteremtésére a felhívások szétküldése nem elég foganatos eszköz; itt más tényezőknek kell távollakó honfitársaink áldozatkészségére közreműködni, mert a holt betűre ez ügyben hiába számítunk. Helybeli pénzarisztokráciánk hazafias is s ahol kell, bőkezű is; de ő is elvárja, hogy a holt betű helyett annak módja szerint, élőszóval közeledjünk hozzá. Tárjuk eljűk, hogy a kezdett dolgot a város megszégyenítése nélkül félbehagyni nem lehet; hogy az ő érdekükben is áll a város becsületének előmozdítása, sőt talán egyúttal az ő kötelességük is. Hisz ők is sok előnyt élveznek adóelengedés, tarifakedvezmények stb. folytán. Akinek több adatott, attól többet is várnak. Az bizonyos, hogy valamint a nagy hősök áldozat nélkül nem szabadították meg Győrt, úgy mi sem hozhatjuk létre a szobrot a hősök érdemeinek megfelelő áldozatkészség nélkül. E virágzó szab. kir. város sok honfinak lehetővé teszi a megélhetést, nem vonhatja meg a művészettől sem a pártolást.

Amerikai nábobok nagy előszeretettel keresnek és vesznek össze drága pénzen régi flandriai szövőszéken előállított képeket, melyeket ritka műbecsük miatt nagy kincsnek tartanak, melyekért százezreket kiadni nem sajnálnak, csak hogy családi műtárlatukat velük gazdagíthassák. — De kérdem: vajjon olyan dicső hősök, mint Pálffy és Schwarzenberg, nem drága műkincek-e? Ezek művészi szobrai a város legszebb, legelőkelőbb terén fölállítva

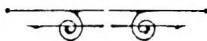
nem képviselnek-e sokkal nagyobb értéket?

Az is bizonyos, hogy olyan élite testület, mint Győr szab. kir. város törvényhatósági közgyűlése, — melyben képviselve látjuk a legmagasabb bírói testület: a kúria képviselőit; ahol ős-nemes családok ivadékai, honatyák, okleveles ügyvédek, orvosok, mérnökök, tanárok, érdemes tisztviselők, mint a város bizalmi férfiai együtt vannak, — azt amit ünnepélyesen, egyöntetű szavazattal elhatározott s amit a magas kormány is helybenhagyott, szégyenkezés nélkül abba nem hagyhatja. Nincs is ok, amivel ezt szépíthelné, takarhatná!

A költségeknek egyrésze már megvan s ha ezt rendeltetési céljára nem fordítják, az adakozók joggal számon kérhetik az eddig fölajánlott összegeket; ami még hiányzik, sok lehet, de nem annyi, hogy egyetlen pénzintézet, egyetlen gyár, egyetlen részvénytársaság egymaga ne fedezhetné és meg sem érezné.

A lázasan folyó mindennapi munka mellett jusson egy szabad pillanat a hősök emlékének. Győr szab. kir. városnak ifjú polgármestere, Wennes Jenő úr elhatározta, hogy ez ügyet, mint a törv. hatósági város határozatainak őre, kezébe veszi és annak rendjémódja szerint eredményre is vezeti. Nagy vigasztalásunkra szolgál, hogy új főispán urunk, Szodfridt József ő méltósága is ez eszmét szintén fölkarolja s megvagyunk győződve, hogy ily erélyes, ügyes kezek között e szép hazafias ügy majd sikert arat.

Adja Isten, úgy is legyen!

X.

FÜGGELÉK.

Győr elestével és visszavételével összefüggő eddig ismeretes nyomtatványok száma a százat jól felülhaladja. — Szándékában volt a ta-

tai apát urnak, Mohl Adolfnak, ki amugy is e mű létesítésében legtöbbet fáradozott, ezen irodalmat a maga egészében ismertetni és e könyvecskéhez csatolni. Minthogy azonban nagy elfoglaltsága miatt most még nem jutott elég ideje a levéltárakban a kellő kutatásokat megtenni: azért tervének fogatosítását jobb időre, pl. arra az ün-

nepélyes alkalomra kívánja halasztani, mikor már a hősök szobra Győr városa valamely diszterén fönnáll: akkor óhajtja ő a nevezetes eseményre vonatkozó régi és újabb irodalmi termékek gyűjteményét, vagy azok ismertetését külön füzetben kiadni.

Ezért mintegy kárpótlásul ezen függelékben a jeleztük irodalomból, egész terjedelmében, olyan egynéhány nyomtatványt közlünk, melyek részben tartalmuknál, részben ismeretlen voltuknál fogva nekünk, magyaroknak és győrieknek nem egy tekintetben a többiekénél érdekesebbek.

1. Az 1596-iki pozsonyi országgyűlés felirata VIII. Kelemen pápához.

Komoly történetírók bizonyítják, hogy egyáltalán, de legkivált a török elleni véres küzdelmekben a római pápák voltak a magyaroknak leghatalmasabb támaszai.

Thaly Kálmán 1903. márc. 27-iki országgyűlési beszédében azt vitatja, hogy hazánkat nem az osztrákok mentették meg. Lotharingi Károly herceg parancsot adott ki, hogy Magyarországért még csak egyetlen Landsknechtet sem szabad föláldozni. Szóló látta az eredeti rendeletet. Európa segített Magyarországnak. Budát magyar, olasz, spanyol, francia és hollandi vérral vívták meg.

Midőn I. Lipót királynak egy garasa sem volt, XI. Ince pápa 400,000 aranyforintot küldött neki e célra; azért, ha ő Rómába megy, mindig ellátogat XI. Ince sírházához.

Badeni Lajosnak és Szavoji Jenőnek saját-

kezü jelentései elismerik, hogy a magyarok vezérsége szabadította meg Magyarországot. Mansfeld Károly is felette szerette a magyar vezérezteket.

A pápai ezred zászlaját XI. Ince e fölirattal látta el: *Budam auxilium B. Mariae virginis recuperabit.*¹

Szorgalmas matematikusok kiszámították, hogy a pápák a török elleni hadjárataikban — 1534-től, III. Pál korától, 1721-ig, XI. Kelemenig — a keresztény hadakat 5.803,910,372 lírával segélyezték, s ebből legtöbb Magyarország javára esett.

De VIII. Kelemen pápának nagylelkűségét a magyarok iránt az 1596-iki pozsonyi országgyűlés ünnepélyesen is elismerte, azon, Istvánffy Miklós nádorhelyettes tollára valló, és egyenesen a pápához intézett magasztos föliratban, mely magyar fordításban így hangzik:

Midőn a római császár, dicsően uralkodó királyunk Ófelsége parancsára itt Pozsonyban legközelebb összejöttünk, hogy az ország sorsáról komolyan tanácskozzunk, mindenekelőtt egyik főkötelességünknek ismertük Szentséged iránt köteles hálánknak kifejezést adni azon nyomatékos jótéteményekért, melyekben minket és a végveszély határára sodort hazánkat oly hathatósan támogatni sziveskedett. A kereszténységnek ugyanis ádáz ellensége, a török boszútól lihegve, zabolátlan nagyravágyástól ösztökélve, a frigyét megszegve, a hűséget megtörve, újra hazánknak még épen maradt részébe tört, hogy mindent tüzzel-vassal elpusztítson s némely erődöt inkább csellel, mint vitézséggel hatalma alá hódítson és száz ezreket bilincsekbe verve rabigába hurcoljon.

Széles e világon fölségesen uralkodó fejedelmünkön kívül nem találkozott halandó, ki kétségbeesett ügyünket hatásosabb segéllyel támogatta volna, mint ezt Szentséged tette. Mert a tetemes pénzsegélyen kívül a mult nyáron éppen akkor érkezett meg küldött vitéz segélyhada, midőn ez 1595. augusztusban Esztergomnak, a magyar primás székvárosának és szeptember havában pedig Visegrád várának visszavívása idejében oly fontossá, kívánatosná lett és Isten áldásával sikerre vezetett. Ennyi jóságánál fogva örök hálára kötelezte sziveinket. Vajha oly boldog időket élhetnénk, oly jólétnek örvendhetnénk, hogy Szentségednek és a Szentszéknak annyi jótéteményéért megfelelő, tényleges hálát is adhatnánk, biztonnyal e kötelemnek szívesen megfelelnénk. Mivel azonban erre semmi alkalom sem nyílik számunkra, nem tehetünk egyebet, mintha a legfölségesebb kegyes Ur Istent kérjük Szent-séged jólétéért s boldog kormányo-

zásáért; de ezenfelül még e jóságának emlékét az utókorra is áthagyományozni szükségesnek tartjuk.

Szentséges Atyánk! Volt oly korszak, melyben az idők viszontagsága hazánk ügyeit még oly roszakatag állapotban nem sodorta, milyenben azok most leledzenek: midőn Magyarország a hitnek paizsa, a vallás támfala, a szomszéd tartományok előbástyája, a keresztény országoknak mentsvára volt, mikor őseink nemcsak saját országunk határaitól úzték messzetávol a törököt, hanem a hitért, a vallásért, a közbiztonságért messze behatoltak az ellenséges országok kebelébe és onnét győzelmi babérokkal, zászlókkal tértek hazájokba vissza. Mely időszakban nemcsak hazánk maga élt az ellenségtől biztonságban, hanem mint mindenki jól tudhatja, a szomszéd országok is a magyarok vitézsége folytán a béke, a jólét áldásait élvezhették. Bizonyítják az ősökről ránk maradt évkönyvek, hogy ők a kegyetlen, ádáz ellenséggel mily kemény, végzetes csatákat vívtak, mily vérengző hadakat viseltek s nemeseink, legjobbjaink egész a végkimerülésig mennyire tusakodtak a konok ellenséggel, úgy, hogy nincs a hazában család, melynek egyik-másik jelese a törökök ellen vívott élethalálharcban, e döntő csatákban áldozatul nem esett volna és vesztét siratni kénytelen nem lett volna.

Szentséges Atya! Köztudomású doglog II. Endre királyunknak szentföldi hadjárata, ki, midőn III. Honor pápa idejében (1217.) Szíriában a keresztény köztársaságnak ügyei hanyatlásnak indultak s az akkori szenthadnak fővezérévé választatván, Palesztina és az egész Szentföld szabadságáért seregeit Ázsiába áttevén, a babiloni szultán ellen hadakozván, fölötte diadalt aratott.

I. Lajos magyar és lengyel király a római egyházat két ízben (1348- és 1350-ben) haddal segítette és jeles vezéreket s hadat küldvén Olaszthonba, részben városokat visszahódított a római pápa joghatósága alá, részben a hűségben megtartott. — Ugyszintén VI. Orbán pápa kértére (1378—1389) Károly fejedelmet Apuliába visszahelyezte. Zsigmond császár és nagylelkű királyunk Bajazettel, a török zsarnokkal, a keresztények veszteségével két ízben mérkőzött meg (1395- és 1396-ban). A szakadárságra hajlandó Olaszországot megbékéltette (1414. a konstanci zsinat, XXIII. János pápa letétele.) és a husziták ellen Csehországban az egyházat megoltalmazta (1430—1433-ban). Nem csekélyebb védelemben részesítették az egyházat a két Hollós családbeli hadvezérek: H. János, az ország kormányzója és ifjabbik fia, Mátyás, Európának fénylő csillaga, kora királyainak legjelesebbike, a sz. római egyháznak a csehek ellen védőpaizsa (1469—73.), kik a kereszténység ügyét minden módon előmozdították, gyarapították, terjesztették. Nem ismeretes-e e két királynak, I. Ulászlónak Várnánál (1444 nov. 10-én) és II. Lajosnak Mohácsnál (1526 aug. 29-én) történt gyászesete? Ezek elseje Julián biboros, római követ biztatására szállott Ámurat ellen hadba; utóbbi pedig Szolimán, a leg-hatalmasabb török császárral bocsátkozott aránytalan sereggel örökké emlékezetes, vérengző harcba s viselt el hősi halált a hitért, a hazáért, az általános békéért. Ez idő óta hazánk lett mintegy egész Európa küzdő porondja, melyen őseink már századok óta harcoltak és vívták a keresztény polgárosodás élet-halál harcát a török pogányság ellen, akiknek nyomdokaiba járni mi is, mint hozzájuk méltó unokák mindenünket, mi előttünk kedves,

még életünket is hazánk védelméért följajánlani készek volnánk, hacsak őszinte törekvéseinknek megfelelő képességgel is rendelkezhetnénk, mindezt a jelen országgyűlési erőinket messze túlszárnyaló határozataink is bizonyítják.

A mostoha sors, Isten haragját kihívó bűneink folytán, II. Lajos szerencsétlen esete után az állandó harci mozgalmak által elzüllöttségünk, kimerült voltunk miatt viszonyaink annyira rosszra fajultak, hogy oly erős ellenséggel megküzdeni képtelenekké lettünk. Mert ugyanis, hogy egyéb, hazánkat elnyelni kész ellenségeinket hallgatással mellőzzük, csak maga Szolimán, a mi vesztünkre törtető, zabólatlan döllyfel eltelt zsarnok nyolc-izben személyesen rontott hazánkba százezernyi szilaj csapataival, hogy ezt kirabolja, elpusztítsa, megsemmisítse. Utódjai pedig, Szelim és III. Amurát, jóllehet az általános hadüzenettől ugyan tartózkodtak, mégis a színlelt béke leple alatt, amit Szolimán zsarnoksága ez országban még épen hagyott, azt mint a testet elöntő méreg iszonyú adókirovással, gyakori portyázással és pusztítással nyomorúlttá tették, elsilányították, elvesztegették. Ez utolsó négy évben mennyi nyomorúságot, csapást, veszélyt, kellemetlenséget állottunk ki, viseltünk el, Szentséged előtt, habár hallgatunk is róla, eléggé ismeretesek. Gyászba borult most Magyarország arca, minden elpusztult benne: templomai megszenteltségtelenítve, a vallás meggyalázva, a mezők letiporva, nagyobb-részt műveletlenek, városai üszőkben hevernek, pénztárai kimerítvék; polgárai nemcsak az ellenség erőszakoskodása, hanem a katonaság féktelen merényei által is kifosztva, kirabolva, megbénítva nyomorognak. Ennélfogva nem lehet csodálni, hogy oly sok és nagy nyomorúság által összezúzva, meg-

törve, kimerítve Europa és Afrika nagy-része uralkodójának kegyetlen támadásait magunk erejével visszatorolni, ellensúlyozni képesek nem vagyunk, hanem a szomszéd országok és tartományok segítségét magunknak kikérni kényszerítve vagyunk; Szentségedhez pedig, kiről tudjuk, hogy a vallás, a hit, a közbéke ügyét leginkább szívében hordozza, mint reménységünk horgonyához azért folyamodunk, mivel a keresztény uralkodók szemeiket mindnyájan Szentségedre irányozták, Tőled ugyanis, mint a béke szerzőjétől, Isten jóvoltából egyesülést, oltalmat, segílyt várván.

Foganatosítsd azért, amit a főmagaságú bíboros testülettel munkálni kezdettél, légy rajta, hogy a fejedelmek egyeteme, kiknek széthúzása által a töröknek hatalma oly nagyra növekedett, a kereszténység ügye pedig oly mélyen süllyedt, egymással kiegyezzen, letevéen a belső viszályt, egyesült erővel az egész világ közös ellensége ellen fölkelni képesek legyenek. Nem lehet ugyanis kételkedni, hogy vakmerően dühöngő, boszút forraló ellenségeink alkalom adtán a támadást meg is kísérlik és semmit inkább nem óhájtnak, minthogy az országnak még épen maradt részeit hatalmuk alá hódítván, utat nyissanak maguknak a szomszédos országokba, a római birodalomba, végre Szentséged székhelyére is; de ezzel még meg nem elégedve, zsarnoki uralmukat az egész világra kiterjesszék és Mohamed felekezetét a Krisztus vérével megváltott népekre karhatalom-

mal reáerőszakolják, mely célját az Istennel ellenséges nép hogy elérhesse, jelenleg nagyobb előkészületeket vesz munkába s maholnap kész tervvel lép föl ennek foganatosítására, mint erről biztos hírek nyomán tudomást szereztünk. Miért is ily veszélyektől környékezve Szentségedhez fordulunk, mint a keresztény társadalom fővédnökéhez, esedezvén és Krisztus szent sebeire is kérvén, kegyeskednék visszaemlékezni őseink érdemeire, kik a római, apostoli szentszék fölszabadítására bőven ontották az egyház ellensége ellen viselt harcokban vérüket és az érdekünkben folyamatba vett jótéteményeket eredményre segíteni és a segélyeket a fenyegető veszélyek elhárítására e hatalmas zsarnok ellen kellő időben megszerezni, hogy a Te egyházi kormányod és Rudolf világi országglása alatt Magyarország zsarnokai hatalma alól kiszabadulva, régi fényébe visszahelyeztessék és a földkereksége két intézőjének mindenkoron alárendeltje maradjon.

A jóságos nagyhatalmú Isten éltesse Szentségedet sokáig jó egészségben az egyház szerencsés kormányzatában.

Kelt Pozsonyban az országgyűlésen, 1596. martius 12-én.

Szentségednek örökös hódoló, aláza-
tos hivei, káplánjai, szolgálai, papjai, a
bárok, főurak, nemesek, az országnak
karai, rendjei.

Krisztusban szentséges Atyánknak,
Isten kegyelméből VIII. Kelemen pá-
pának, az egyetemes római egyház fő-
papjának, nekünk kegyes Urunknak.²

2. Hans Webers Lied auf die Einnahme von Raab.

Könyvünk azon helyén, hol a kortársak elismeréséről volt szó, méltányoltuk az akkor megjelenő röpiratokat és énekeket. Az azóta lapangó ilyenfajta versezetek közül Bolte János berlini tanár egy eddig ismeretlenre és hirdetlenre is akadt. A vers 1598. április 3-án, újabb kalendárium szerint április 13-án, tehát mindjárt Győr szerencsés visszafoglalásakor íródott s mint Bolte bizonyítja, az akkori, közönségesen »Schlenkerlein«-nek nevezett híres mesterdálnok: Hans Weber a szerzője. Mint erősen magyar vonatkozású dolgot a budapesti főreál-tanár, mint szerkesztő, Gragger Robert is fölvette »Philologiai dolgozatok a magyar-német érintkezésekről« című jeles dolgozatok sorába. Ebből vesszük mi is át teljes szövegében.³

Ein neues Lied, wie Raab wieder gewunen ist worden.

Im Thon, wie man den Störtzbecher* singtt.

1. Hörtt zu, ihr Christen, in der still!
Gutt Zeitung ich euch singen will,
So newlich ist geschehen
Inn diesem 98. Jar,
Thu ich mit Warheitt iehenn.
2. Darvon will ich euch singen frey,
Wie Raab wieder gewunen sey
Vom hochgebornen fürsten
Graff Adolff vonn Schwartzenburg gutt,
Denn thutt nach ehren düstenn.
3. Der Edle Graff gar wollgethonn,
Der teuer vnd ritterlich mann,
Der hett gar balt erfahren,
Vnnd das die Türcken auff die straiß
Vonn Raab aus zogen wahrenn.
4. Wie der achtzehend mertze war,
Der graff zog aus mit grosser schar

Vonn Gommorn auss dem schlosse,
Herr Bolni volgt im hinden nach
Zu fues vnd auch zu rosse.

5. Husarn, haiducken, teutsche knecht
Legerten sich in ein höll secht
Ungfer drey meill von Rabe;
Der graff schickt hundert starker man
Wolgerüst im vortrabe.

6. Vill wegen tettens mit inn führnn
Mit sturmzeug, wie thutt gebürn,
Vonn feuerwerck vnd schiffbruckenn,
Der Edel graff mit seinem heer
Dekt gemach hinnach ruckenn.

7. Nunn hörtt ein wunderliche thatt,
Die Gott der herr erzeiget hatt!
Sein Almacht lies er sehenn.
Denn als das Christlich kriegsheer gutt
Der Vehrung Raab thett nehen.

8. Da schin der mon so hell vnd klar,
Das sie vom feindt leichtlich fürwar
Möchten gesehen werden.
Aber der Allmechtige Gott
Der halff in auss gefertenn.

9. Denn als der mon so helle schin,
Ein schwartze walck vmgabe jn,
Verdeckt des mones scheine,
Das kaum einer den Andern sah.
Das hatt Gott thonn alleine.

10. Nach dem erhub sich auch geschwindt
Ein dicker nebel, ein grosser windt,
Kam dem krigsvolck zum besten,
Das man ihr rustung nit hören thett,
Biss sie kamen zur Vesten.

* Störtzbecher híres hamburgi kalóz volt (1402.), s az erről készült ének dallamát érti a fönti megjegyzés.

11. Die schlagbrucken thett offen stan,
Der schlos gattern auffzogen schon.
Zu Raab hofftens all stunde,
Stullweissenburg würdt in schicken baldt
Brouiantwegen, thu ich sagenn.

12. Aber die Vnsering voll bedacht
Haben ein gwaltig feuerwerck gmacht,
Sprengten mit auff die Thore,
Kahnen also in Raab hinein,
Vnndt niemandt stundt in fore.

13. Vnnd eilten jnn die statt hinein,
Die besten bastey nahmens ein,
Die Wach stachens darniter.
Der Türggen ihr geschoss haben sie los
Dapffer werth sich ein ieder. [gbrendt,

14. Es war ein stechen, hauen, rumorn,
Als das die Türken seindt innen worrn,
Stelten sich zu der wehre.
Aber es war in viel zu spatt,
Kein ordnung hettens mehre.

15. Viel Türcken sprangen aus dem Beth,
Ein ieder nur sein hemmet an hett,
Werthen sich dapffer eben.
Jedoch kein Türck ist kommen daruon,
Es hatt in kost ihr lebenn.

16. Graff Adolff von Schwartzenburg, der
Lies sein groses gschütz bringen her,
Damit macht ers schloss offenn.
Sechshundert Türcken hetten sich
Woll in dem schlos verschloffen.

17. Zu Raab der Wascha war bey jn,
Hett sich im schloss verborgen trin,
Wurden all niederghauenn.
Der Wascha hett in ieder handt
Ein saibel, thet man schauenn.

18. Darmit werth er sich ritterlich.
Ein Walloner mit einem stich
Hatt in erstochen freye.
Sein kopff man auff die stangen steckt
Auff die vngrisch Basteye.

19. Dreyhundert Türcken haben sich frey
Verkrochen vnter ein Pastey,
Drin viel Buluer ist gstanden.
Die unserigen sindt komen dafür,
Gros kumer stundt in zu handen.

20. Dan die Türggen das Bulluer schon
Die zunden das muttwillig ann,
Zersprengten die Pasteye.
Dreyhundert kriegsknech[t] blieben sindt,
Der Türggen viel darbeye.

21. Dieser scharmützel gewert hatt
Funff gantzer stundt in Raab der statt.
Viel blieben auff dem Blane,
Sechshundert Christen blieben sindt,
Fünffzehe hundert Türcken schone.

22. Dreyhundert hatt man gfangen fein,
Des Wascha sein zwey Töchterlein,
Haben erledigt wieder,
Vierhundert gfangner Christenman.
Des freiet sich einn ieder.

23. So gwan man Raab, die veste Statt.
In heussern fandt man gros vorrath,
Alles ein vberflusse.
Das Wunder hatt Gott selbst gethon.
Das man bekennen musse.

24. Hundert vnd zwantzig stück die Sum
Fanden sie auff der maur rumb,
Stunden auff redern werde.
Im schlos funfftzig stuck bixen gutt
Die lagen auff der erde.

25. Stulweissenburg der Turggen schar
Brachten vier wegen mit Prouiandt dar,
Darauff Buluer, Büxenrore
Mit Soltatt beleidett starckh,
Brachtens fur Raab das Tore.

26. Sie wusten nichts von einem feindt,
Meinten, es weren noch ihr freundt,
Brachten indt statt ihr wagen.
Da sie kamen in Raab hinein,
Wurden sie all erschlagenn.

27. In dem kam auch die straiffet roth,
Die wust gar nichts von solcher nott,
Wurden auch nider ghauen.
Von* Silber, Golt, Kleider, edelgenstein
Bekamen sie auff trauen.

28. Dergleich sechshundert dürkisch ros
Bekamens zu der beyde gros
Vonn der Türggischen schare.
Nit einer daruon kommen wer,
Der es macht offenbare.

29. Als man die zeitung gschrieben hatt
Ann vnser keiserlich Mayestatt
Mit Jubel vnd frolocken,
Heerbaucken, drommeten blies man auff
Vnd leudtet alle glocken.

30. Jung vnd alt Thet indt kirchen gan.
Lobeten Gott in seinem tron,
Hertzlich theten sie singen:
,Herr Gott, wir loben alle dich
Vmb die geschehen dingen.'

31. Gott sey lob vnd danck diese zeit,
Der seiner lieben Christenheit
Hatt diesen Sieg gegeben
Durch diesen fursten hochgeborn.
Gott geb im langes leben!

Anno salutis 1598 den dritten Aprillis, dicht *Hans Weber*.

3. Gyulai Márton két, 1599-iki magyar verse Győr visszavételéről.

Gyulai Mártonról f. évi márc. 16-iki kelettel jeles tudósunk, Szilády Áron akadémiai tag írja, hogy nevével egyetlenegyszer találkozott a Történelmi Tár 1884. évi folyama 144. lapján, melyen az Ip-on, Szilágymegyében lakó Szegedi Gábor, ki magát Cseffei László ökegyelme atyjafiának és inasának vallja, 1654-ik év máj. 5-én azt írja, »hogy az vas és az levelesládát ő vitte (Kolozsvárott) a Magyarutcába, Dálnoki Lőrinc uram házához, az Gyulai Mártonné asszonyom házából«. Ez urnő lehetett Gyulai Márton özvegye, de hogy ő maga székely-származású volt, kitűnik »Az Török Császár« versezetének 7-ik strófájában előkerülő e székely tájszóból: »pisleni«.

EPINICIA

AZ TEKINTETES ES NAGYSAGOS VITEZLO
KET FŐ URAKNAK, PALFI MIKLOSNAK, ES
SVARCZENBURGNAK IELES
diadalmokrol.

Mikepen az mi hatalmas Urunk Istenünk,
az ű kegyelmes jo voltabol Győr-Varat,

mindeneknek, keresztyen kezhez ada: Ugy
mint, 1598. esztendőben. Böyt mas havanak
29 napjan virradora.

IRATTATOT,

Historiakból, es Poetakból valo Metamorphosissal, Gyulai Marton által,
1599. Esztendeben.

Exod. 12. Vers. 14.

Ez nap emlekezetben legyen ti nallatok,
és azt innepnek szentellyetek az Urnak,
az ti nemzetsegték közöt örökke.

Cap. 14. Vers. 24.

Immar piros haynalkor, és ime tekintven
az Ur az Aegyptombeliek taborara, az tűznek
es fölyhőnek oszlopa által meg ronta
azoknak sereget.

DEBRECZENBEN

Nyomtatta LIPSAI PAL, 1619.

* Lies Vil?

APOSTROPHE
AD PERILLUSTREM ATQUE MAGNI-
FICUM DOMINUM NICO.

Laum Paalfi, & c.

Svme (rogo) patriis tua gesta ornata Camo-
enis Palfi, Pannonicis Martis et Artis honor.
His nitet in patriam tua Mens, vigilantia,
Candor: Fac precor, haec prosint: dum
furit Hostis atrox.

1.

Nagy győzedelemről,
Nagy Győr veteleről,
Mostan en emlekezem,
Io Palfi Miklosnak
Hires Svarczenburgnak
diadalmit jelentem,
Nagy serensegeket
Es eszesegeket
szep peldakban eneklem.

2.

Az Istennek uyjat
Vezérlő paltzajat
Ezekben tapasztalom,
Hector vitezseget
Ulysses elmejet
nalok együt találom.
Egyenlő sziveket
Keresztyensegeket
igazan magasztalom.

3.

Ezeket nagy okert
Io tisztességeket
egymáshoz hasonlítom,
Castort az Polluxtól
Zethést Calaistól
mert el nem választom,
Hires Lámpasokat
Eggyes ket urakat
Pannoniában latom.

4.

Pogan- is jól latya
Igen is csudallya

egő szövetheteket,
Erössen- is feli
Tavol- is kerül
Két menyütő köveket,
Kik akkeppen rontak
Es földre le ontak
Az nagy Győrbelieket.

5.

Zinan Bassa hadat
Nagy Győrrel tölt hasat
mar atkozotnak mongyak
Mert nagy faldalmokra
S keserves karokra
nyelte volt el jól latyak,
Mind farkas az gyapjat
Es eb nyelte hájat
verrel azt ki okadgyak.

6.

Minden hamissagnak
Es gonosz praedanak
merég vagyón belibe,
Noha jonak tétzik
S mez gyanant nyalatik
de jajt át idejebe,
Igaz fonttal mérnek
Noha kitsint késnek
mindennek kebelebe.

7.

Tellyes historiák
Minekünk kialtyak
Istennek igazságot,
Minden poganokon
Es nagy országokon
let csudalatosságot,
Embereket latya
Es úgy csavargatya
mint kereknek forgasat.

8.

Nem szollok Sandorrol
Es nagy Dariusrol
mikeppen forgattanak,
Sem gazdag Croesusrol
Es hires Cyrusról

mi- módon változtanak,
De mostaniakat
Győri Törököket
jer lassuk mint jartanak.

9.

Paradigma.

Myrtilus Pelopstol
Es Hardek Zinantol
hamisan amittatek,
De ket Urnak lelke
Mint Ulysses esze
szinten ugy okoskodek,
Polyphemus szeme
Törökök elmeje
üszöggel vakittatek.

10.

Kevely batorsagnak
Gigas homlokanak
paritya lön rontasa
Gaza kapujának
Iericho falának
nagy hamar lön nyilasa,
Madian nepenek
Troja seregenek
veletlen le vagassa.

11.

Egy fa lo Trojara
Mas Győr kapujara
Zaguldnak nyeresegre,
Rimai fő Csaszar
Im repül mint madar
Pharnax allo seregere,
Camillus veletlen
Erkezik hirtelen
Prennusnak vitezire.

12.

Samson is el juta
S magaba uyjula
lön bomlása oszlopnak,
Palota hanyatlék
Nyakok szakasztatek
az Philisteusoknak,

Itt Cleomedestől
Itatekos pörölytől
Kis gyermekek rontatnak.

13.

Arany alma fenlik
De sarkany tündöklük
Hesperides kertibe,
Hercules kevanya
Fenleni hogy latya
jut sarkany eleibe,
Kapu ki nyitattik
Hamar bajj keszdetik
len vitez nyeresegbe.

14.

Cacus el győzetek
Es im meg öletek
kőszikla barlangjába,
Het fejű kigyó- is
Az artalmas Aspis
vesze Lerna tovaba,
Kik mardosasunkra
Szörnyű romlasunkra
valanak ez orszagba.

15.

Alectryon szeme
Homalyos elmeje
szunyad strasa allasba,
Mars igen csalatik
Agyba talaltatik
es vitetik fogsagba,
Medusa kigyoi
Gonosz ör alloij
itt vesznek egy csapasba.

16.

Holofernes lakik
Es batron aluszik
hatalmas taboraba,
Boldisar Kiral is
Mint Amhat Basa- is
jol be szarlott varaba,
De vitezek karja
Gedeon gyors kargya
forgodik nyak vagasba.

17.

Okoson Sandornak
Szolla mint ifiúnak
Darius irasaban,
Könyébben találni
Hogy nem oltalmazni
kő varat ez világban,
Io vitezek ellen
Akar mely rekeszben
senki nincs batorsagban.

18.

Rettenetes sziklat
Arimazes varat
Sandor ifiai hágják,
Ferfiak Solymokka
Erős Sarkanyokka
magokat változtatták,
Egő tüzet, vassat
Magos havasokat
vitezek meg haladgyak.

19.

Chimaera egh tűzzel
De megyen nagy sebbel
Bellerophonter arra
Pegasust nyargallya
Győr kapuját rugja
be szaguld az piacra,
Erős baij vivassal
Török le ontassal
szaszlojat teszi fokra.

20.

Colchis szigeteiben
Sarkany őrizetben
arany gyapju tartatek,
Nagy sok szerentseken
Es veszedelmeken
Iason oda vitetek,
Addig jara, forga
Miglen ahozjuta
es tülle meg hozatek.

21.

Gonosz sarkanyoktól
Dühös poganyoktól

nagy Győr- is őriztetek,

Iszonyu algyukkal
Sok eles szablakkal
kapu oltalmasztatek,
Ország erejevel
Nagy tabori neppel
feleje sem mehetnek.

22.

De nagy serensegtől
Es eszes elmetől
hirtelen meggyőzetek,
Csak kisdéd seregtől
Ieles vitezektől
Török földre ontatek,
Kinek igaz hire
Közinkben hogy ére
sokan el nem hihettek.

23.

Ionas meg adatek
S uyjonnan születetek
az Czet hálnak gyomrabol,
Nagy Győr- is uyjula
Es ki szabadula
Acheronnak torkabol,
Mint Paliciusok
Szep földi magzatok
jűnnek Dellos tovabol.

24.

Ezeket mindenben
Tellyes életünkben
illik nekünk tisztelnünk,
Kik nem csak tanatsal
De ver izzadassal
forognak mi előttünk,
Nem csak penz adassal
De test szakadassal
fizetnek mi erettünk.

25.

Apostrophe ad laurinum.

O mely nehéz az töör
Iusson eszedbe Győr

ne feleyts rabsagodat,
 Gemantra fül irjad
 Fiaidnak nyujtsad
 Te szabadulasodat,
 Ekes Trophaeummal
 Szep halaadással
 illessed hadnagyidat.

26. Gen. 34.

Miként szep Dina
 Iacobnak leanya
 ragattatek Sichemtől,
 Szinten te ugy jaral
 Es el ragattatal
 fene pogany vezertől,
 Nem vala remenseg
 Hogy már keresztyenség
 meg hozna ellenségtől.

27.

De te két batyaid
 Igaz jó barátid
 im erted indulanak,
 Simeon és Levi
 Ez két Ur Peldaij
 varasra rohananak,
 Nagy sok ver ontással
 Pogany le vagással
 ismet vissza hoznak.

28.

Török Császár halla
 Szakallat randita
 im csak el almelkodek,
 Az Palfi Miklostól
 Es jo Svarczenburgtól
 magaban el irtoztek,
 Vagy légi Magyarok
 Vagy szarnyos Angyalok
 kik, mond, ezt cseleketek.

29.

Ily hatalmas dolgát
 Kit világ csodalhat
 nyelved el ne halgasson.
 Sőt szep enek szokkal
 Hala- adasokkal

torkod szolyon hangoson,
 Mint ám regieknek
 Az Ur hiveinek
 lön, szabadulasokon.

30.

Hallottad pokolban
 De nem menyorszagban
 feledő Lethes vizet,
 Így gonosz elmebe
 Latod feledesbe
 Urnak jo tetemenyet,
 Mellyek csak rutityak
 Es homalyosityak
 nemzetünk nyeresegét.

31.

Theseus nyertesén
 Nem jara eszesen
 szegin attyat elveszte,
 Fejer vitorlajat
 fel vonni el feleyte,
 Egeust amita
 Gyaszal szomorita
 az tengerbe szöktete.

32.

Te azért szazlodat
 Szep diadalmadat
 az egre fel emellyed,
 Ket fő Urnak nevet
 Es nyertes czimeret
 arannyal megjegezzed,
 Te nagy örömödre
 Es tisztességedre
 Örökke azt viselyed.

33.

Földre irattassek
 Gyaszal bofitassek
 Hardek Herostratussal,
 Rollok emlekezzel
 Es csak keseredgyel
 Szivednek faidalmaval,
 De Palfi Miklosnak
 Es jo Svarczenburgnak
 hirek ellyen aldással.

34.

Sőt nem csak magokat
De maradékiokat
és jo nemzetségeket,
Igazan tiszteltyed
Es hiven szeressed
meg említven ezeket,
Azokat főképpen
Kik serdülnek szepen
hogy ha esmered úket.

35.

Nemes szep Urfiak
Már tanulo ifiak
viragoznak most Becsben
Attyok abrazattyat
Io vidam szokasat
viselik személyekben,
Mindenekhez szepen
Tiszteseges kepen
folyamnak szeretetben

36.

Nagy jo remensegben
Vagyok en elmemben
Tisztos Urfiak felől,
Attyok követőij
Töröknek törőij
lesznek természetekből,
Io fanak gyümölsi
Szep illatu viragi
nem tavoznak tövektől.

AZ TOROK CSASZAR SEREGE

Es az mi magunk biztatasarol.

I.

A Egaeon már mozdul
Ellenünk maid indul
Cynocephalisokkal.
Mint Hefionara
Es Andromedara
megyen vala nagy czet hal,

De fel indulanak
S- oltalmul jutanak
Hercules Perseussal.

2.

No hat bizakodgyunk
Mi Urunktol varjunk
vezerink jelen vadnak,
Iosue Calehbél,
Isten seregevel,
mint regen indulanak,
Szinten olyanokkal
Palfi Svarczenburgal
mi előttünk forgodnak.

3.

Christusnak hadnagyi
Typhonnak báijnaki
Ellensegre hajutnak,
Az nepet biztatvan
Ő magok harczolvan
nekünk jo peldat adnak,
Mint szep violakkal
Es piros rosakkal
verrel ugy illatoznak.

4.

Vitez Ajax vere
Hogy folyamek földre
valtozek Hyacinthussa,
Nemes Palfi vere
Ertünk valo sebe
lön draga Balsamomma,
Keserves faidalmi
Nagy sok busulasi
viragos palma ágga.

5.

Győzhetetlen gemant
Kit az atzel nem bánt
meleg verrel rontatik,
Codrus halalaval
Vere hullasaval
ellensege veretik.
Vitezek verevel
Mint erős pöröllyel
szörnyen Török töretik.

6.

Az holt Abel vere
 Fel kiált az égre
 Caint szellel kergeti
 Ember maro kigyo
 Többször immar nem jó
 föld magaba nem veszi.
 Igy mi hoharinkat
 Gonosz poganokat
 az mi verünk emeszi.

7.

Pelicannak vere
 Meg sebheter mellye
 holt fiait eleszti,
 Phoenix madar tüze
 Testenek egese
 maga pislenit nemzi,
 Igy verünk hullasa
 Testünk aldozasa
 magzatinkat epíti.

8.

Kegyetlen Diana
 Poganok asszonya
 Tauricai oltarat
 Pannonia földén
 Viragos mezejen
 uyjitotta szokasat,
 Ember aldozassal
 Piros ver folyással
 tölti most kevansagat.

9.

De maid meg szediti
 Es ütet el veszi
 az mi verünk hullasa,
 Mint szörnyü dög halalt
 Hamar el taszigalt
 Cyanippus halala.
 Es Romai vermet
 Hirtelen el vesztet
 Curtiusnak ugrasa.

10.

Crocodilus szaja
 Mikor vagyon tatva
 szinten akkor csalatik
 Ichneumon forgodik
 Torkaba be ugrik
 kitől bele rágatik,
 Pogannak is torkat
 Mint Cyrusnak szajat
 vitezekbe tölthetik.

11.

Sokaig Cretaba
 Szep Labyrinthusba
 az Minotaurus hizek,
 Mint Csaszar mostanb —
 Constantinapolyba,
 ember vervel lakik,
 De lam Theseustol
 Neki szant ifiutol
 helyebe megfoytatek.

4. Győri énekek Győr visszavételéről.*

A már ismételten idéztük fejezetünkben ezeket is már kellőképpen méltattuk. A mondotakhoz még csak ezeket adjuk hozzá: Az énekek eredetijét jelenleg Komárom-megye könyvtára őrzi, O. 1460. számmal jelzett kötetében, melyben számos régi alkalmi vers és prédikáció van egybefűzve. A komáromi könyvtárba — a könyvbe

ragasztott cédula szerint — Spilák Regináld könyvtárából került. Az egész nyomtatvány, a négy lapos füzetnek három számozott oldalára terjed. Évszám nincsen rajta, de a papir, betük stb. mind a 19. század elejére vallanak.

A nyomtatvány másolatát im itt közöljük:

* Hogy a régi győri jezsuita gimnáziumban voltak szini előadások: azt bőven előadja az 1896-iki győri főgimnáziumi értesítő 147-ik s köv. l. Sőt a 148-ik lapon írja, hogy Akademia néven tudományos felolvasásokat és vitatkozásokat is tartottak s hozzá teszi: sajnos, hogy az érdekes gyűlésekről alig maradt reánk pár följegyzés, ezek is csak azon időből, mikor a gimnázium mellett már az akadémiai fokozatok is fejlődésben voltak.

ÉNEKEK

melyeket

a Győri Academiai Ns Ifjúság
elmondott, midőn a'
Győr vissza-vételéről
nevezett Hősi Játékot
elő adná.

* * *

Első ének.

1.

Ájul szívem fájdalmában
Hanyatlásán hazámnak;
Úgy látszik, hogy romlásunkban
Még az egek sem szánnak.
Moháts! Moháts! mit hoztál ránk?
Utánnad dültt édes hazánk,
Köd borítja régi fényünk,
Vérünk nyeli ellenségünk.

2.

Buda és Győr falai közt,
Pogány zászlók lobognak.
Szép ifjaink és Hölgyeink,
Rágó lántzon fonnyadnak.
Nints Eger, 'Péts, nints Fehérvár!
Dúl fül benne Török Tatár;
Mienk a' föld, nints Országunk,
Itthon jövevények vagyunk!

3.

Százsor boldog, ki már túl van
Életének határán;
Nem kinozzák őt gyötrelmek,
Nemzetének a' kárán;
De él bennem a' Reménység,
Hogy győz még a Kereszténység!
Isten vigyáz árváira,
Királyunk hiv fiaira.

Második Ének.

1.

Éjfél volt, mikor érkeztünk
Maroknyi sereggel:
Hajnal-hasadra már győztünk
Viván a' Törökkel;
A' Holdnak fénye vezérünk,
Tűz, és láng minden tsöpp vérünk,
Fegyverink Menykövek!

2.

Bétörtünk Győrnek falain,
Vágtuk a' Tarokat;
Gázoltunk testek' halmain,
Típrottuk Kontyokat;
Minden Vitézünk Oroszlány,
Omlott előttünk a' Pogány
Kergettük lelkeket.

3.

Most is tör véres fegyverünk
A' pogány nyakokra:
Minden tag, minden ér bennünk
Kész újabb hartzokra;
Búsult hazánknak javára,
Megyünk Királyunk szavára
Győzni, vagy meghalni.

4.

Irák-fel világ' könyvei
Rettentő vívásunk,
Hallyák-meg a' föld' népei
Öröm-kiáltásunk. —
Nagy a' te neved Istenünk! —
Te voltál a' mi jobb kezünk,
Te védő Paizsunk!

JEGYZETEK.

I.

GYŐRVÁR.

¹ Villányi Szaniszló: Értesítő a győri főgimnáziumról. 1880/1. tanév. Györmegye és város műveltségtörténete. 16. l.

² Mommsen Th.: Römische Geschichte Pannonien.

³ Villányi szerint a gönyői táborhelyet a rómaiak »ad statuas«-nak nevezték el. I. h. 16. l.

⁴ Dr. Balics Lajos: A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok letelepedéséig. 212. l.

⁵ Az egyházmegyére vonatkozólag lásd dr. Balics L. i. m. 210. l. A templomokra nézve főerősségünk azon ősrégi hagyomány, hogy a kereszténység e területén a sz. István vértanu, vagy sz. Márton püspök tiszteletére emelt, még most is fennálló, vagy egykor létező templomok Nagy Károly alkotásai; pl. a pozsonyi, kismartoni, szombathelyi stb. templomok. A bécsi híres, nagyszerű domot sz. István vértanuról szintén azért nevezték el, mert mikor épült, akkor Bécs is a passzaui e-megyéhez tartozott.

⁶ Bella Lajos: Sopronváros földrajzi fekvése s neve. A soproni m. k. áll. főreáliskola 1893/4. évi Értesítőjében. V. ö. dr. Balics L. i. m. 251. és 252. l.

⁷ Bartal György i. m. II. k. Notio Castorum. Győr és Szolnaggyőr Fejezet 21., 23. l. — Fehér I. i. m. 493. l.

⁸ Czéh János: Győr vm. főispánjai. Győr, 1827. 12. és 23. l.

⁹ Cod. Diplom. VII. k. p. 89.

¹⁰ Győr vm. és v. Története, 272. és 280. l.

¹¹ U. o. 281. és 282. l.

¹² U. o. 282. l.

¹³ U. o. 289. l. Villányi szerint (Győrvár és város, 1882. 30. l.) Győrvár alatt a középkorban a mai püspökvár és Káptalándomb területét értették. V. ö. Szávay Gy.: Győr Monografiája, 94. l. E középkori várnak déli, erős bástyája a nagypréposti ház kertjében és pin-

céjében most is jól látható. — A fönti szövegben Erzsébet királynénak győri tartózkodásáról van szó. Ipolyi (A M. Sz. Korona. Bpest, 1886. c. műve 96. lapján) megjegyzi róla, hogy féltvén a sz. koronát, üldözői elől Kottanerné tanácsára azt előbb a káptalani nagyprépost házi kis kertjében akarta elásni, utóbb a gyermek-király alá, bölcsőjébe rejté. Főlemlíti azt a hagyományt is, hogy a királyné menekülése alkalmával a Kapuvár melletti Mihályiban Ladányi kastélyába szállt és a koronát az őrház melletti odvas fűzfa üregébe rejté, hol a kastély birtokosa őrködött fölötte, ő pedig az ablakokon át vigyázott reá.

¹⁴ Győr vm. és v. i. m. 289. l.

¹⁵ U. o. 292. l.

¹⁶ U. o. 328. l.

¹⁷ Villányi i. h. 32. l.

¹⁸ U. o. 32., 33. l. — V. ö. Kozics László: Hadtörténelmi közlem. 1891.

¹⁹ Győr vm. és v. Tört. 391. l.

²⁰ Villányi i. h. 32., 33. l.

²¹ U. o. 33. l. — Szávay i. m. 41. l.

²² Villányi i. m. 33., 34. l.

²³ Villányi i. m. 36., 37. l.

²⁴ U. o. 38. l.

²⁵ U. o. — Szávay i. m. 99. l.

²⁶ Villányi i. m. 46. l.

²⁷ Villányi i. m. 48. l. — Szávay i. m. 40. és 100. l. — Fehér I. i. m. 500., 501. l.

²⁸ Kertbeny: Ungarn betreffende Deutsche Erstlings-Drucke, 204. l. 809. sz. ösnyomat. — V. ö. Győr vm. és v. i. m. 332. és 333. l.

²⁹ Szávay i. m. 42., 43. l. Győr vm. és v. 333. l. — Villányi i. m. 47. l.

³⁰ Győr vm. és v. 333. l. Villányi i. h. 47. l.

³¹ Villányi i. m. 47., 48. l.

³² Nic. Schmidt: Imp. Ottomanici Tyrnaviae, 1764. 213. l. — Evlia Cselebi 1664-ben, Magyarországon utazó szemtanu, ezeket írja a fehérvári kapuról: A déli oldalon a szentmártoni kapu, melyet fehérvári vagy esztergomi kapunak is mondanak. Befelé nyíló, girbe-görbe, háromszoros erős vaskapu, melyen be-

menve az árok fölötti hidat meglépkedve, azt teljes 200 lépésnyi hosszúnak találtam. A kapuk fölött hegymagasságu bástyák meredeznek. Evlia i. m. II. k. 143. l. Azt is mondja: Az árkon kívül is még hét bástyája van Győrnek s ezek nagyon erős bástyák, mert mindegyik egy-egy erődítmény a várra nézve. I. h.

³³ Szávay i. m. 100. l.

³⁴ Hunfalvy János: Magyarország és Erdély képekben. Darmstadt, 1860. 35. l. — Villányi: Győr v. i. m. 56. l.

II.

GYŐR ELESTE.

¹ Szilágyi Sándor: A m. n. Tört. V. k. 505. és 506. l.

² U. o. 509—511. l.

³ Az idő megjelölésében az akkor már elfogadott új naptárt követjük. A különböző szerzőknél a keletkezésre vonatkozó eltérés onnét származik, hogy egyik az ő, másik az új naptár szerint jelöli meg az események időpontját.

⁴ A hadi csemények előadásában a következő szerzőket követtük:

a) Ortelius.

b) A Győrött és vidékén lefolyt hadi események Monografiája, Győr.

c) Kozics László: Hadtörténelmi közlemények. 1891. évf., 489. sk. l.

⁵ Istvánffy i. m. 391. l.

⁶ Fehér I. i. m. 414. l.

⁷ Jedlicska P. i. m. 515. l.

⁸ Jezsuita-napló a győri szeminárium könyvtárában.

⁹ Illésházy: Naplójegyzetek 1592—1603-ig. 16. l.

¹⁰ U. o. Avval szemben, amit Illésházy István nádor Mátyás főherceg szigetközi táborára jellemzésére állít, érdemesnek vélem fölhozni azt, amit egy magyar nemes, Miksa király korabeli konstantinápolyi követ, a török tábor jellemzésére Salm Egon grófnak elbeszített. — Először is a török tábor óriási nagy, tömegtelen sokaságból állott. Másodszor az egész táborban nem lehetett egyetlen nőszemélyt is látni. Harmadszor a török táborban egy csepp bor nem volt található. Végre alkonyatkor az egész hadsereg hangos szóval kiáltotta: Allah! ami az ő nyelvükön Istent jelent. Ezután mély csend uralkodott az egész táborban. Mindenki társával csak halk beszéddel érintkezhetett; mert a legcsekélyebb kihágást szigorú megrovás érte. A török katona, — mondja egy író —

ha táborba száll, vétkeit otthon hagyja és csak fegyverére van gondja, a legcsekélyebb táplálékkal, egy kis rizzsel beéri: a keresztény a táborban kezd inni, lakmározni s a vele rokon bünt elkövetni. A keresztények gyenge erkölce volt a töröknek ereje. Petrus Réwa: De Monarchia et S. Corona Hung. R. Francofurti, 1659. 103. és 104. l.

¹¹ Istvánffy i. m. 393. V. ö. Katona: Hist. Crit. R. H. Tom. VI. Ordine XIII. p. 805.

¹² Istvánffy i. m. 394. l.

¹³ Jedlicska P. i. m. 518. l.

¹⁴ Arch. Secr. Vatican. III. Vol. 84. Lettere di mons. Giov. Bat. Dor. e Lotario Conli Commissarii in Ungheria. Vienna 13. Settem. 1594.

¹⁵ Kertbeny: Ungarn betreffende Deutsche Erstlings-Drucke. I. k. 253. l. 1066. és 1067. sz. nyomtatv.

¹⁶ 16. U. o. 1070. és 1074. sz. ny.

¹⁷ U. o. 1099., 1101. és 1102. sz. ny. V. ö. Századok, 1911. II. 116. l.

¹⁸ U. o. 1103. és 1104. sz. ny. V. ö. Századok, 1911. II. 117—119. l.

¹⁹ Synops. Iuris Hung. Tyrnaviae, 1714. II. k. 215. l.

E második fejezet 30. lapján, az első oldalon alulról számítva a 9. sorban, azt mondtuk, hogy Szinán mindenekelőtt egyik győri templomot mecsetté alakíttatta át. Erről Evlia Cselebi: Magyarországi utazásai könyve II. k. 144. l. 3. sk. soraiban azt mondja: A hódítás idejében általunk dsamivá változtatott művészi temploma is volt Győrnek, melynek mása egy várban sincs. Volt ennek mimberje, mihrabja, müezzinek máhfilja. — E templom alatt nem értendő a székesegyház, melynek északi oldalát földdel töltötték meg s ablakait ágyulórészeknek használták stb. Dsami és mecset között a muszalmánoknál nagy különbség van. A mecset kisebbszerű imahely, melyben nem végeznek a pénteki hivatalos imádságot, a khubbet. A muszalmán dsamik főrészei ezek: Mihráb megfelel az oltárnak; a mimber és küszí szószékek; a máhfit kórusféle hely. V. ö. Evlia Cselebi i. m. I. k. 19. és 80. l. jegyzeteit.

Midőn 1594. szept. 29-én a törökök a bevelhetetlennek tartott Győrnek feladás útján birtokába jöttek, kimondhatatlan lelkesedés és elbizakodás szállta meg őket; annak egyebeken kívül bizonyítéka gyanánt szolgál azon győzelemmámoros 422 versből álló költemény is, melyet Vüdsud Mehmed ez alkalomból szerzett. Mészáros Gyula ezt érdemesnek tartotta magyarrá fordítani és a Századok 1908. évfolyamá-

ban kiadni. Ő e verszetben szerfölött dicsőíti a török vezért, egyebek közt mondván: Kard volt ő maga és nemes neve Szinán. Hardeggről ellenben így szól: Átadta a várat a piszkos kapitány. A keresztényeket hitvány gyauroknak, koldus hadnak nevezi. I. h. 385. sk. I.

III.

AZ ÁRULÓK BÜNHÖDÉSE.

¹ Kertbeny i. m. 437. l. Az ország rendjei már 1593-ban a 17. cikk 1. §-ban panaszt emeltek gróf Hardegg Ferdinánd győri kapitány ellen. V. ö. Szávay i. m. 131. l.

² U. o. 290. l. 1206. sz. ny.

³ Ortelius Redivivus, 158. l.

⁴ Arch. Vat. armar. 44. N. 33. n. 338.

⁵ U. o.

⁶ Kertbeny i. m. 272. l. 1149. sz. nyomtv.

⁷ U. o. 273. l.

⁸ Hadtörténelmi közl. 1891. IV. évf. 507. l.

⁹ Ung. Türk. Chronik, Nürnberg, 1687. 146. l.

¹⁰ Tscherning Th.: Das von den Türken lang gequellte Königreich Ungarn. Nürnberg, 1687. 392. l.

¹¹ Kertbeny K. i. m. 1114—1122., 1148., 1149., 1150. és 1206. sz. nyomtatványok.

¹² Az 1149. sz. Röpiratból, melyet a »Századok« ismertetett. 1911. II. füz. 122. és 123. l.

IV.

TÖRÖKVILÁG GYŐRBEN.

¹ Szilágyi Sándor: A M. N. Története. V. k. 516. l. Réwa i. m. 115. l.

² Hammer József: Geschichte des Osman. Reiches. IV. B. 258—259. l. A mesés sokaságu kincseket, melyeket Szinán hátrahagyott Hammer eképpen számlálja el: 20 láda chrysolit, 15 drágagyöngyből fűzött olvasó, 30 gyémánt-rózsza, 20 miskale aranypor, 20 drágakövekkel kirakott mosdódévény, egy sakktábla, 7 drágakövekkel kirakott bőrabrosz, 16 darab korán, 16 nyereg, 34 kengyelvas, 32 paizs, 15 láda, 140 sisak, 120 öv, 16 karperec, 15 tányér, 600 coboly-mente, 600 róka-mente, 30 fekete róka-mente, 1075 aranyos kelme és 900 gránitkögyöngyös mente, 600 hiuzbőr-mente, 61 véka gyöngy, 2 gyémánt nyakék, 2 gyémántos csótár, 30 gyönggyel kirakott nyereg; készpénz-

ben 600 ezer arany, 2 millió 900 ezer aspern ezüstben. Hammer i. m. 4. k. 258—259. l.

³ Istvánffy i. m. 395., 437. l. — Szávay i. m. 52. l. — Militer. Zeitschrift. 1827. IV. k., 128. l.

⁴ Győri Almanach, 1905. 31. l. V. ö. Karácson Imre dr.: Evlia Cselebi magyarországi utazásai. 1664—1666. II. k. 140. l.

⁵ Wiener Zeitung. 1898. 57. sz.

⁶ Fehér Ipoly i. m. 425. l.

⁷ Tscherning Th. i. m. 292., 293. l. Ma — mondja Brovn Ede utazó Szávaynak i. m. 118. lapján — ritkán van e hely török fogoly hiányában. — A (mostani Széchényi-téren álló) szűz Mária-szobor közelében — mondja Töliusz — földalatti börtön látható, melyet a mörök mazmorrának neveznek, kettős és vasrácsosozattal ellátott nyílása volt, ebben a szegényebb s alacsonyabb sorsu török foglyokat tartották, míg az előkelőbbeket a bécsi kapu mellett, az Ivánházának nevezett mély tömlőben őrizték. V. ö. Villányi i. m. 80. lapján. — A német palota előtt egy tágas tér van s ott van egy pokolmélységű börtön, tele mohamedán fogollyal. A börtön mellett egy mesterséges kut, melyen kerekekkel huzzák föl a vizet. Evlia Cselebi i. m. II. k. 143. l.

⁸ Egyházi látogatások jegyzőkönyve. 1872.

⁹ Sopron város levéltára.

¹⁰ Vatikáni levéltár, arm. 44, n. 39., n. 339—341.

¹¹ Velicsányi: Rubricae Iuris Hung. Pars II. pag. 240. l. Tyrnaviae, 1414.

¹² Magyar Sion, 1896. VII. füz. 516. l.

¹³ Schwandtner: Scriptorum rerum hungaricas. — »Érezte ezt ezidőben a győri Püspök és Papság is; amannak Rákoson, Sopron Vármegyében engedtetett lakóhely, míg Győr Városát ismét vissza vehetnék az 1597. esztendőbeli 39. t.-cikkely szerént. Ezek pedig Sopronba tétetnének által.« Vályi i. m. II. k. 97. l.

¹⁴ Ortelius. Nürnberg, 1602. 136. l. »Wie dann grosser Mangel an Victualien bei ihnen vorhanden, umb welcher Willen sie alle Gefangenen Christen so sie in der Statdt und Vestung gehabt, bis auf 20 fürnemer Personen aus Mangel des Proviant niedergehauen.«

¹⁵ Hadiesemények Monografiája. Győr, 1902.

¹⁶ Jedlicska P.: Eredeti részletek gr. Pálffy-család okmánytárából, 3. l. Ez a rablás még kevéssel Győr cleste előtt történt; de mutatja portyázási útját és kiterjedését. V. ö. ugyanazon szerzőtől: Adatok Pálffy M. Életrajzához, 642. l. Továbbá Archiv Borghese sec. III. n. 93. p. 97.

¹⁷ Jedlicska P. i. m. 633. l.

¹⁸ U. o. 622. l.

V.

GYŐR VISSZAVÉTELE.

¹ Armeebblatt, 1898. 13. sz. 10. l.

² Kézay Krónikája szerint, attól fogva, hogy 1044. jul. 5-én Ába Sámuel király és III. Henrik német császár hadai Ménfő mellett véres csalát vívtak, e helyet sok ideig a nép »Veszett német«-nek nevezte. (V. ö. Királyszerző: Ménfő, 2. és 3. l.) V. ö. Horváth M. M. Történelem. Pest, I. k. 266. l. Vajjon nem kölesnőzte-e innét a község határában levő völgy Némethi nevét, mely Győr visszafoglalásánál előfordul a kortárs íróknál: Istvánffynál, Boctatusnál, a strassburgi akadémiai ifjuság versesztetésében? Lásd Istvánffy i. m. 442. l. Bél M.: Adparatus Posonii, 1735. 344. l. és 1745. 126. l. Nemkülönb. Vályi: Magyarország leírása, Buda, 1799. II. k. 101. lapján így ír: »Elérkezvén Ménfő vidékjéhez estvére, az egész éjj a katonák elfáradt testeiknek erősítésére engedtetett, csendességben töltvén azt. Midőn pedig a nap már világoskodék, a Németi völgybe ereszkedtek éjjeli helyökről, mely napot ott töltötték.« A római levél pedig azt mondja, hogy a Gerha-hegyén háltak. Szabó Károly, 1913-ban ménfői kántortanító, a Németi név iránt kutatott a szomszéd kisbaráti helység öregebb lakóinál is és azon eredményre jutott, hogy a határban levő, most az ott diszló sok komlótól Komló-völgynek nevezett tért azért nevezték Németinek, mert ott elsőben a Német-család épített házat. — Róla nevezték a völgyben keletkezett utcát Németinek, éppen úgy, mint Ménfőnek egyik utcáját Madár-utcának nevezte, mert a Madár-család lakja azt. Még a XIX. század elején a Német-család nőágon élt Ménfőn, kit Madár, helybeli jegyző birt. nőül. — Jónak talállok egy más véleményt is fölemlíteni. Ortelius Nürnbergben 1602-ben kiadott Chronologia című műve 144. lapján ezt mondja: »Als nun ebengedachter Herr von Schwarzenberg sambt den Reitern und Fussvolk glücklichén über das Wasser kommen, und sich gegen Német über allda die kleine Schütt anfecht, in ein Halt begeben« stb. — E szerint a keresztényhad nem tekervényes uton Gerhának, Ménfőnek közeledett volna Győrnek, hogy észre ne vétessék, hanem a Kis-csallóköznek átellenében. Itt ugyan szintén hiába keresnénk Német nevű helységet, de igenis van ott Néma nevű falu. Nem lehetetlen ugyanis, hogy a németek a Néma helynevet Némettel cserélték föl. V. ö. M. Hadi

Krónika. Bpest, 1897. 139. l. — Az általunk még jól ismert N. J.-ről azon adoma szállong Győrben, hogy midőn az évfordulón német nyelven szónokolni akart, mindjárt kezdetén a hallgatósághoz e kérdést kockáztatta: Von wo sind sie gekommen? Mire így folytatta: Von Csanak sind sie gekommen. Azután elakadt. Ámde, ha a fölmentő sereg Csanakról jött: akkor az csakugyan Gerhán hált.

³ Archiv Borghese Sec. III. n. 93. p. 101.

⁴ Istvánffy i. m. 412. l. A katolikusok azon korszakban ugyanis egész a XVIII. század második feléig, Zichy Ferenc idejében, a templomok körül temetkeztek. A ráctemető és szomszédsága a XVIII. században városi temetővé lett s az maradt egész 1912-ig.

⁵ Kertbeny i. m. 313. l. 1281. sz. nyomtatv. Az Armeebblatt idéztük helye szerint Sprinzenstein csak 2 petárdát szállított Komáromba, de eselleg itt lehetett még a Tatánál használt petárda is.

⁶ Kertbeny szerint, i. m. 312. l. 1271. sz. nyomtatvány, Győrött 400-nál több volt az ebek száma.

⁷ U. o. 311. l. 1270. sz. ny. V. ö. Archiv. Borghese Sec. III.

⁸ Jedlicska i. m. 646. l.

⁹ Kertbeny i. m. 311. l. 1270. sz. ny. — A perc ütött. »Lováról lehullt Ali basa. Megvételett Győrvára. Ez a história«, — mondj Garay János.

¹⁰ Wiener Zeitung, 1898. 57. sz.

¹¹ Archiv Borghese Sec. III. n. 93. pa. 101. V. ö. Bécsi: Hadi levéltár, 1598. f. 9. IV ad 1. jelzés alatt.

¹² Tscherning Th. i. m. 301. l. V. ö. Brov. Ede: Szávaynál i. m. 118. l.

¹³ Vályi i. m. II. k. 106. és 107. l.

¹⁴ Armeebblatt, 1898. n. 14. s. 110.

¹⁵ Kertbeny i. m. 311. l. 1200. sz. ny.

¹⁶ U. o. A nuncius jelentése szerint (i. l. pag. 97.) ezek csak másnap érkeztek Győr alá, ami valószínű is, mert az első nap a messz elhallatszó csatazaj visszatartotta volna őket.

¹⁷ Kertbeny i. m. 309. l. 1266. sz. ny.

¹⁸ Vályi i. m. 104. l.

¹⁹ Kertbeny i. m. 311. l. V. ö. Wiener Zeitung, i. h. Ez utóbbi 500 helyett 5000 aranyat említ.

²⁰ Mahmud pasa elfogott ágyasát Jedlicska i. m. 648. l. csallóközi nőnek mondja. A nuncius jelentésében Komárom vidékbelinek. Ebben nincs ellentmondás, mert Komárom megyének 3. járása Csallóköz.

²¹ Ezek számában sem égyeznek meg a for-

rások. A nuncius jelentésében százat említ. I. h. pag. 89. A Wiener Zeitung pedig 400-ról szól. Mi főnnebb, Ortelius nyomán említettük, hogy 1597. őszén a pasa a szegényebb ker. rabokat élelmiszerek szűk volta miatt megölette. Amde Miksa serege elvonulása után újra többen rab-ságba estek. Ha hinni lehet Naima elbeszélésének, 2000. V. ö. Szávay i. m. 54. l.

²² Jedlicska i. m. 648. lapján 1700-ra teszi.

²³ Wiener Zeitung i. h. V. ö. Kertbeny i. m. 309. l. 1266. sz. ny. Jedlicska i. m. 650. l.

²⁴ Schwarzenberg leveleit a családnak a krumai levéltárából kapott másolatok után közöljük. Ugyan e levelek megvannak a Kerbeny-nél ismertetett 1265. és 1268. sz. nyomtatványokban is. Meg kell még jegyeznünk, hogy a fentebbiektől eltér az a szintén márc. 30-ról keltezett Schwarzenberg-féle levél, melyet a nuncius olasz fordításban küldött Rómába. A bécsi Kriegsarchivben őrzött márc. 30-iki jelentés ismét más szövegezés. Mindezekből kitűnik, hogy Schwarzenberg Győr visszavételéről mindenhova más-más jelentést küldött.

²⁵ Jedlicska i. m. 650. l.

²⁶ Magyar Állam, 1898. 87. sz.

²⁷ Dr. Karácson Imre: Evlia Cselebi, Magyarország utazásai, II. k. 140., 141. l.

²⁸ Archiv. Borghese Sec. III. Nr. 93. pag. 97., 98., 99., 101., 104., 105.

VI.

A KORTÁRSÁK ELISMERÉSE.

¹ Jedlicska Pál i. m. 651. l.

² Religio, 1898. 33. sz.

³ Archiv. Borghese Sec. III. n. 93. p. 105.

⁴ Archiv. Vatican. Arm. 44. Breves ad Principes, 42. n. 122.

⁵ Győr vm. és v. Története. 335. l.

⁶ Szávay i. m. 169. l. Szávay abban téved, hogy mint látogatót Miksa császárt szerepelteti Miksa főherceg helyett, ki Győr fölszabadítása után, ápr. 3-án megjelent, holott Miksa császár már 1576-ban elhalálozott.

⁷ Kertbeny K. i. m. 311. l. 1270. sz. ny.

⁸ Szávay i. m. 169. l.

⁹ Archiv. Borgh. i. h. pag. 105.

¹⁰ Jedlicska P. i. m. 648. l. A jutalomra nézve eltérők az egykorú följegyzések. A nuncius például, ki pedig Prágában legközvetlenebb tanuja volt az eseményeknek, azt írja Rómába, hogy Vaubecourt 800 tallér aranyláncot kapott és mint mondják, 2000 tallér évjáradékol, azon még tetemesebb ajándékon kívül, melyet egyszersmindenkorra kapott.

¹¹ Archiv. Borghes i. h. pag. 105. V. ö. Berichte u. Mittheilungen des Alterthumvereines zu Wien. 1864. VII. B. Das Grab des Gr. A. v. Schwarzenberg c. Értekezésben.

¹² Jedlicska i. m. 648. l.

¹³ Szávay i. m. 169. l. Alább a krumai okirat szerint Schwarzenberget maga Rudolf is lovaggá ültette.

¹⁴ Berichte u. Mittheilungen. V. ö. Armeeblatt, 1898. Nro 14., 10. l.

¹⁵ Jedlicska i. m. 69. 651—653. l. 732.

¹⁶ Tolnay: Imago Heroum, 39. l.

¹⁷ Jedlicska szerint Bethlen fejedelem előkelő rabja kiváltásáért 24,500 forintot követelt. Minthogy e rengeteg összeget készpénzben még a Pálffyak sem tudták azonnal kifizetni, özv. Pálffy Miklósné részben arany- és ezüstékszert adott váltságdíjúl. — Bethlen sajátkezű nyugtája szerint az özvegytől 1621-ben nov. 15-én 10,000 forint készpénzt és 14,500 forintra becsült családi kincseket vett át. Jedlicska Pál: Eredeti Részletek Gr. Pálffy Család Okmánytárához. Bpest, 1910. 493. l.

¹⁸ Jedlicska P.: Adatok Pálffy Miklós Emlékiratához stb. 649. l. A serleg betűi összefoglalva: Gott die Er. V. ö. M. hadtört. emlékek 1896. 559. l. és Ötvös múkiállít. emlékek. 1884. 27. l.

¹⁹ Kertbeny i. m. 307. skl. 1261., 1262., 1263., 1265., 1266., 1267., 1268., 1269., 1271., 1274., 1275., 1276., 1277., 1278., 1280., 1282. számu, továbbá 353. l. 94. sz. nyomtatványak. A bécsi nyomtatványokról Kertbeny nem tud; de van belőlök példány a Schwarzenbergekek krumai levéltárában.

²⁰ Kertbeny i. m. 308. skl. 264., 1273., 1274. és 1276. sz. nyomtatványok. Továbbá a Századok, 1911. III. füz. 176. l.

²¹ U. o. 307. l. 1259. és 1260. sz. nyomtv.

²² Századok i. h. 175. l.

²³ U. o. 176. l.

²⁴ Kertbeny i. m. 312. l., már idézett 1266. és 1277. sz. nyomtatványok.

²⁵ Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár. II. k. 67. l. 249. sz. nyomtatv. V. ö. Wiener Zeitung idézett szám.

²⁶ Wiener Zeitung i. h. A keltezésre nézve eltérők az ismeretes források állításai. Am tekintettel a bécsi és prágai ünnepek most már ismeretes dátumaira és a távolsági viszonyokra, legvalószínűbb az elbeszélte dolgok ezen egymásutánja: Márc. 29-én délig Győr bevételé, délután a zsákmány és a foglyok stb. számbavétele, még aznap este Vaubecourt utnak indul, ápr. 1-én este 7 órakor Bécsbe érkezik, 2-án a bécsi ünnep, 3-án késő éjjel Prágába

érkezik, 4-én Rudolf császár ir Pálffy-nak, 5-én a prágai ünnep, 6-án Vaubecourt lovaggá avatása.

²⁷ Lob und Dank. Predig P. Georg Scherer S. J. Gedruckt zu Augsburg, 1598. V. ö. Kertbeny i. m. 313. l. 1281. sz. nyomtatv.

²⁸ Scherer idézett prédikációjának előszavában.

²⁹ Kertbeny i. m. 313. l. 1281. sz. ny.

³⁰ U. o. 311. l. 1270. sz. nyomtatvány.

³¹ Bél M.: Adparatus. 1745. 116—135. l.

³² U. o. 1735. 339—351. és 351., 352. Csernovis versezetéről Vály i. m. II. k. 105. lapján szól.

³⁴ Gyulai M. e 36 strófás versezete egyetlen ismert csonka példánya van meg a Magyar Nemzeti Muzeumban. (Horváth K.: Régi M. Könyvtár szerint.) — Hozzám b. e. Zalka J. győri püspök a versezetet egészen hiánytalanul küldötte át. A Függelék 3. pontja alatt a versezetet szóhíven közlöm. Csak a Publikán szót cseréltem föl Pelikánnal és a marittyát parittyával.

³⁵ Gragger R. i. m. 47. l.

³⁶ Jedlicska i. m. 652. l.

³⁷ Religio, 1898. 33. sz. Fehér Ipoly i. m. 654. l. Gróf Eszterházy Miklós Móríc csákvári gyűjteményében is létezik ily emlékérem. — A Fehér Ipoly által i. m. 654. és 655. lapjain jelzett, a győrvárosi levéltárban létezett Győrvár visszavételére vonatkozó érmeknek Sefcsik Ferenc levéltáros állítása szerint nyoma veszett és így az eddig ismeretes emlékérmek számát kénytelenek vagyunk hétre leszállítani, ha csak a csákvári muzeumban létező nem képvisel sajátlagos új osztályt.

³⁸ Ezen érem leírását Gross Ignác krumaui főlevéltáros szívességéből közöljük.

³⁹ Wiener Zeitung i. h.

⁴⁰ Kriegsarchiv T. 9. 1898. III. 3.

⁴¹ Armeebblatt, 1898. n. 13. 14.

⁴² Linzer Quartalschrift, 1899. IV. H. V. ö. Összetartás 1910. év 4. sz. A Bécsben állított keresztekre vonatkozólag lásd még Berichte u. Mittheilungen. Erst L. i. h. Egyáltalán a győri keresztekre nézve a Hadtörténelmi Közlemények 1893. évf. 279—280. l. E cikk fölhozza a stockeraui győri kereszt föliratát, mely Wilczek gróf Kreutzenstein nevű kastélya közelében, a malom kertjében áll. E kastély Hardegg gróf birtoka volt. Fölemlíti, hogy mivel e keresztek fölirata sok helyen már alig olvasható s a nép történetét már nem tudja: azért ezeket Rauber Kreuzeknek is nevezi. Ily győri emlékkeresztek léteznek a Brünnből Mödlingbe vezető uton is, egy oszlopon, valamint egy öreg bástyán a Lajtha melletti Bruckon.

VII. AZ UTÓKOR HÁLÁJA.

¹ Károly Laurentius: Speculum Jaurinensis Ecclesiae. 1747. 10. l.

² Religio, 1898. 34. sz.

³ Magyarország műemlékei. I. k. 538. l.

⁴ Kismartoni hercegi főlevéltár. A »Trophaeum Esterh.« kéziratának Függelékében. 1—238. ll.

⁵ P. Antal: A győri kárm. rendház története. 1897. 20. l.

⁶ Velicsányi Georgius: Rubricae sive Synopses etc. pp. 235. et 242.

⁷ Vályi A. i. m. 105. l.

⁸ Fehér I. i. m. 419. l.

⁹ Ezen a győri akadémiai ünnepségről tanuskodó egyetlen ismert nyomtatvány Komárom vm. könyvtárában található. A számos alkalmi nyomtatványt magában foglaló kötetnek könyvtári jelzése: O, 1460. V. ö. Függelék 4.

¹⁰ Rubr. Siv. Syn. Jur. i. m. 242. l.

¹¹ Religio. 1898. 33. sz.

¹² Fessler I.: Die Geschichte der Ungarn. Leipzig, 1824. 7. kötet, 409. l. a) jegyzet.

¹³ Mogyoróssy Borbély József győri polgárnak, árvák atyjának, naplója. Győrváros levéltárában.

¹⁴ U. o. E művecske 82. lapján előfordul a győri tűztorony képe. Erről, hogy az végleg feledésbe ne menjen, közölni kívánunk egy kis adatot. Midőn 1792-ben a fehérvári kapu fölé tűztornyot építettek, tetejébe kétféjű sast helyeztek. Amde 1849. június 1-én délután fél 5 órakor ezt levették és helyébe nemzeti színű zászlót tűztek. Csakhogy ennek a hazafias polgárság nem soká örvendhetett. Egyik katonai térparancsnok ugyanis szigorúan meghagyta, hogy 48 óra leforgása alatt a nemzeti zászlót fössék fekete-sárgára. Ez meg is történt és így is maradt 1874-ig, mikor a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XVII-ik Nagygyűlése itt Győrött folyt le. Ez alkalommal ts. és ns. dr. Argay István ur, vármegyei tisztli főorvos, mostanság pedig a Pápai sz. Szylveszter- és arany-sarkantyú-rend lovagja, háromszoros tudori oklevél tulajdonosa, a következő indítvánnyal járult a gyűlés színe elé: »Mélt. elnök ur, mélyen tisztelt nagygyűlés! Az emlékül felállítandó táblát pártolva, bátor vagyok ugyane célból még egy szerény mellékindítvány és ajánlattal felépni. E város legnagyobb tornyának csúcsát 1848-ig kétféjűsas foglalta el, melyet a város szabad elhatározásával nemzeti színű zászlóval váltott fel; azonban a szomorú és

gyászos emlékezetű idők beálltával egy nemzetellenes katonai parancsnok önkéntes és zsarnoki rendeletével kényszerítette a várost azt sárga-feketére festetni. Uraim! A város szabadakarátát megsemmisítő rendelet eme eredménye, mely mai napság már hazai törvényeinkbe is ütközik, fájdalom! még mindég türetek; szerény indítványom tehát odajárul: ha méltóztatnának beleegyezni, miszerint szab. kir. Győrvárosának egykori hazafias és szabad elhatározása, — mely egyedül törvényes — e 17-ik nagygyűlésünk egyik emlékéül újra érvényre emelkedve és megtestesítve, — a város legmagasabbik tornyának csúcsát ismét nemzeti zászló díszítse. A költségek fedezését — szerény indítványom elfogadása esetére — sajátomból ezennel szívesen megajánlom! — A gyűlés ezen hazafias ajánlatot természetesen élénk tapsviharral fogadta és a városi illetékes közegek beleegyezésével dr. Argay István ur indítványát saját költségén gyorsan foganatosította. Sajnos, a tűztorony 1893-ban lebontatott. A sas pedig a főgimnázium muzeumba került. V. ö. Fehér I. i. m. 419. l.

¹⁵ Ezen ugynevezett Jézusársasági naplót a nagyszemináriumi könyvtár őrzi.

¹⁶ Győri püsp. lát. az 1874. évi Vis. Can. aktáiban.

¹⁷ Győri főgimn. »Értesítő« 1874/75. 79. l.

¹⁸ Religio, 1898. 32. sz.

¹⁹ U. o. 34. sz.

VIII.

A GYŐRI HŐSÖK ÉLETRAJZA.

¹ Jedlicska Pál sokszor idézett művében közölt életrajz nyomán, ugyanazon munkában levő adatokkal kiegészítve adjuk itt, csak dióhéjban foglalva, Pálffy életét. Ha más forrásból is fölhozunk valamit, azt idézzük. — Ugyszintén megjegyezzük itt, hogy már azidőtt szoros viszony fejlődött ki Pálffy és Khuen családok között. Mert ugyanis belasi, lichtenbergi Khuen Rudolf nőül vette Magdolnát, Pálffy Miklós nővérét; ugyszintén Pálffy Miklós fia, gróf Pálffy Pál nádor, Khuen Máriát bírta feleségül. (Lásd i. m. 744. l.) A Khuen-család a bátor és hős Tramerno Egonban vallja ősét, (1185—1250.), kit rendíthetetlen bátorsága miatt földie, a tirolok, »der Khüne«-nek, bátornak neveztek. Ivadéakai mindig jelentékeny egyházi és udvari méltóságokat töltöttek be. Lásd All. II. Lexicon, II. Th. Leipzig, 1731., 24. l.

² Győr vm. és v. Tört. 19., 24., 54., 424. l.

³ Jedlicska i. m. 7. l.

⁴ U. o. 98. l.

⁵ U. o. 121. l.

⁶ Istvánffy i. m. 459. l.

⁷ Jedlicska i. m. 692. l.

⁸ Religio, 1899. II. félév, 32. sz., okt. 21.

251. l.

⁹ Jedlicska i. m. 481., 720. l.

¹⁰ U. o. 185. l.

¹¹ U. o. 537. l.

¹² U. o. 169. l.

¹³ Győr vm. és v. Tört. 326. l.

¹⁴ Jedlicska i. m. 739—740. l.

¹⁵ Villányi: Értesítő 1881/2. 167. l.

¹⁶ Jedlicska i. m. 736. l.

¹⁷ Ezen életrajz megírásánál forrásul szolgált a Schwarzenberg hercegek krumaui levéltárából rendelkezésünkre bocsátott minden név, év jelzése nélküli 4 folió lapot kitevő külön lenyomat. És Istvánffy i. m. 402—463. l. Das Grab des Grafen Adolph von Schwarzenberg in der Augustiner Kirche zu Wien, 1864. Specialabdruck aus dem VII. B. der Berichte und Mittheilungen des Alterthum Vereines zu Wien, 1864. Armeebblatt, 1898. n. 13., 14. Die Eroberung von Raab.

¹⁸ Tata megvívását Schwarzenberg által érdekesen vázolja a Hadtörténelmi Közlemények 1888-ik évfolyama 490. és 491. lapja.

¹⁹ Istvánffy i. m. 461—463. l. A Hadtörténelmi Közlemények 1888-ik évfolyama 485—489. lapja. A vallonok e lázadását igen élénken adja elő és állítja, hogy a zsoldosok száma a 3000-et megközelítette.

IX.

PÁLFFY ÉS SCHWARZENBERG GYŐRI SZOBRA.

¹ Dr. Schönvitzky Bertalan: A pozsonyi kir. kath. főgimn. története. 98. l.

² Jedlicska Pál i. m. 652—653. ll.

³ Ezen okiratok eredeti szövege s másolatai jelenleg a városházánál vannak.

X.

FÜGGELÉK.

¹ Lásd Balogh de Nemcsicz: Beatissima Virgo Maria Mater Dei c. művének 719. lapján.

² A pozsonyi országgyűlés 1596. márc. 12-én fölír VIII. Kelemen pápához. Az eredeti levelet lásd Magyar Sion 1896. évfolyam 516. skl.

³ Philologiai dolgozatok a magyar-német érintkezésekről. Szerkesztette: Gragger Róbert. 49. l.

Tartalom.

Bevezetés	3	VIII. A győri hősök életrajza:	
I. Győrvára 1594-ig	9	1. Pálffy Miklós	87
II. Győr eleste	18	2. Schwarzenberg Adolf	100
III. Az árulók bűnhődése	31	IX. Pálffy és Schwarzenberg győri	
IV. Törökvilág Győrben	38	szobra	109
V. Győr visszavétele	49	X. Függelék	115
VI. A kortársak elismerése	65	Jegyzetek	129
VII. Az utókor hálája	78		

E műben előforduló nevezetesebb személyiségek, események, helyiségek, műemlékek, képek és említésreméltó tárgyak ábrái.

1. A bécsi Sz. István-dómban levő Türken-		22. Schwarzenberg Adolf arcképe	61
denkmal	6	23. Rudolf király képe	66
2. Győr sz. kir. város cimere sz. István vér-		24. VIII. Kelemen pápa képe	67
tanu képével	10	25. A prágai Hradschin	68
3. A középkori Győrvár, megerősített kápta-		26. Schwarzenberg gróf cimere	69
lan-domb	12	27. A Pálffy-serleg	70
4. Győrvár bástyái és külső falai	14	28. Scherer György S. I. bécsi diadalszónok	
5. Győrvár a XVI-ik század végén	16	prédikációjának címlapja	72
6. Győrvár és város 1792-ben	17	29. Az Ebenhöch-féle csegely-érem mintája .	73
7. Szinán pasa	19	30. Ennek másik oldala	73
8. Győr ostroma 1594-ben	21	31. A másik két Ebenhöch-féle érem	74
9. A törökök bevonulnak Győrbe 1594-ben,		32. Stotzingen báró képe	75
szept. 29-én	29	33. A lajtapordányi győri kereszt	76
10. A bécsi ítélőszék, Hardegg gróf kivégzése	35	34. Oberbruck siremléke a székesegyház déli	
11. Kuthassi János győri püspök, később primás		hajójában	78
nagyszombati siremléke	41	35. Győr visszavétele a sárvári lovagteremben .	79
12. A történelmi nevezetességű győri rézkakas	42	36. A görlici Mencil-féle hősköltemény címlapja	80
13. Győr ostroma 1597-ben	45	37. A fehérvári kapu a tűztoronnyal	82
14. A török uralom alatt összeroskadt élelmezési		38. Győri hősök emléke a püspökvárkertben .	83
ház ujjaépítésének emlékköve	47	39. Zalka János dr. püspök képe	84
15. A petárda szétrombolja a fehérvári kaput .	51	40. A Győri emlékpálea	85
16. A fehérvári kapu egyik szárnya kívülről .	52	41. Vöröskővár délnyugatról	92
17. A fehérvári kapu belülről	53	42. Vöröskővár északkeletről	93
18. Győr bevétele 1598. márc. 25-én, a Jakusits-		43. Pozsonyi Sz. Márton dómtemplom	96
bástya fölrobbanása	56	44. Pozsonyi dóm belseje	97
19. Pálffy Miklós báró	58	45. Pálffy siremléke	99
20. Schwarzenberg Adolf báró	59	46. Schwarzenberg Adolf	101
21. Miksa főherceg, a német lovagrend nagy-		47. A győri hősök szobrának Mátrai által terve-	
mestere, választott lengyel király	60	zett mintája	110

Az egyházmegyei hatóság engedélyével.

Jelentékenyebb sajtóhibák.

- A 73. lap, 1. oldal, 1. sorában Boeatus helyett: *Bocatus*.
A 73. „ 1. „ 3. bekezdés, 4. sorában Meisner helyett: *Reussner*.
A 104. „ 2. „ 2. „ 4. „ fejedelmének helyett: *fejedelmeinek*.